JIRI MAREK

ŢARA DE SUB ECUATOR

Traducere şi cuvînt înainte de JEAN GROSU

1960
EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ SI
Jiri Marek , ZEME POD ROVNIKEM
Mlada Fronta Praga, 1956

CUVINT ÎNAINTE

Jifi Marek nu este la primul său contact cu cititorul romîn. Cei care-i vor fi citit schiţele adunate în *Turnul Babel* (E.S.P.L.A., 1955 -colecţia „Meridiane"), povestirea *Vorbeşte mama (Luceafărul,* 1959) sau articolele şi

foiletoanele publicate în anii din urmă în ziarele şi revistele noastre, îl cunosc pe Marek şi vor deschide această carte cu bucuria regăsirii unui vechi prieten ; iar aceia iare încă nu l-au citit vor face cunoştinţă cu un prieten nou - şi dintre cei mai buni - de care, dacă te-ai apropiat o dată, anevoie te mai poţi despărţi. Pentru aceştia din urmă este poate util să amintim că Jifi Marek este un autentic praghez şi un scriitor tînăr (s-a născut în Oraşul de aur la 30 mai 1914), a cărui maturizare artistică este idisolubil legată de destinele de după eliberare ale poporului cehoslovac.

Caracteristic scrierilor lui Jifi Marek este cunoaşterea adîncă a vieţii şi frămintărilor celor mulţi, sezisarea cu mijloace artistice dintre cele mai personale, dar şi dintre cele mai valoroase, a contradicţiilor sociale care condiţionează naşterea omului nou al epocii noastre, făuritor al socialismului. Animat în permanenţă de dorinţa de a cunoaşte pînă în cele mai mici amănunte viaţa nouă a patriei sale, Marek ştie să se strecoare cu răbdarea cercetătorului şi pasiunea artistului pînă în ascunzişurile cele mai nepătrunse ale sufletului omenesc.

Alegîndu-şi cu predilecţie eroii din rîndurile celor ce golesc miezul pă'mîntului dc cărbune sau ale acelora care înalţă la suprafaţa lui etajele marilor construcţii ale socialismului, Jifi Marek este un adevărat explofator al actualităţii, capabil să surprindă cu măiestrie ceea ce e nou şi măreţ în viaţa oamenilor epocii sale.

Astfel ni sc relevă, de pildă, în *Satul subteran* (1949), roman dc amplă şi sugestivă analiză, inspirat din viaţa unui sat de mineri din Moravia ; astfel ni sc înfăţişează în culegerile de povestiri *Lumină deasupra noastră* (1950), puternica frescă a vieţii minerilor din regiunea Most - lucrarea a fost distinsă cu Premiul de Stat şi a furnizat subiectul unui apreciat film - şi tot astfel îşi afirmă vigoarea personalităţii artistice în volumul intitulat *Din cărămidă şi ztmbete* (1953), care întruneşte un grup de remarcabile schiţe, inspirate din munca şi 2Îmbetele

constructorilor de pe cel mai mare şantier al socialismului din Cehoslovacia : marele combinat metalurgic *Klement Gottwald* de la Kun-cice-Ostrava.

Utiiizînd variate surse de inspiraţie, Jifi Marek se (împărtăşeşte cititorilor săi prin variate modalităţi de expresie, comună tuturor paginilor lui rămînînd strădania neobosită a căutării permanente a omului, a spălării aurului din vastul material uman de minereurile inferioare. Nutrind o adîncă încredere în om, Jiri Marek glorifică omul zilelor lui, constructor al socialismului, eu pasiunea arzătoare a artistului dăruit total artei sale. Şi o face în felul său propriu, cu profundă înţelegere şi participare, cu zîmbetul pe care i-1 aduce pe buze un umor sănătos, care-şi are sursa în umorul poporului.

Ţara de sub ecuator, deşi diferită prin tematică de preocupările de pînă acum ale autorului (e prima lui carte de călătorie), poartă .şi ea pecetea aceloraşi însuşiri.

A scrie o carte de călătorie nu mai însemnează de mult a păşi neapărat în cîmpul literaturii sau a avea cel puţin meritul unei înregistrări ştiinţifice de deosebită valoare. Excepţie fac însă, fără îndoială, acele cărţi care, dincolo de elementele descriptive şi emoţionale, pătrund mai adine în atmosfera socială a regiunii cercetate, îneereînd să depisteze sensurile unei evoluţii istorice, care aduce astăzi la suprafaţă vitalitatea popoarelor coloniale, confirmîndu-le dreptul la viaţă şi afirmare istorică, recunoscîndu-le şi apărindu-le valoarea de naţiuni cu tradiţii bogate şi drepturi egale. Şi acestea sînt şi cele mai citite.

Timp de trei secole şi jumătate poporul indonezian a avut de îndurat jugul greu al colonialismului olandez, pentru ca, după aceea, in anii celui de al doilea război mondial, să cadă victimă cruntei terori a imperialismului japonez. La 17 august 194;, datorită puternicului avînt al mişcării de eliberare naţională, poporul indonezian de 80.000.000 de oameni a rupt lanţurile colonialismului şi şi-a cucerit libertatea. Indonezia s-a proclamat republică. Curînd după

aceea, imperialiştii olandezi, cu sprijinul S.U.A. şi al Angliei, au trecut la reprimarea luptei de eliberare naţională a poporului indonezian şi timp de trei ani (1945-1948) trupele olandeze au purtat in Indonezia un război colonial pentru a restabili cu forţa vechiul regim. întîmpinind rezistenţa eroică a poporului, imperialiştii olandezi s-au văzut nevoiţi să înceteze operaţiile militare şi in 1949 au convocat la Haga o aşa-numită conferinţă a „mesei rotunde", la care s-a recunoscut formal independenţa Indoneziei şi a fost semnat un acord cu privire la crearea Uniunii olandezo-indo-neziene, al cărei statut asigura monopolurilor străine dominarea economică a ţării. Viaţa economică, forţele armate şi politica externă a Indoneziei rămineau încă sub controlul imperialiştilor olandezi. Dar şi această manevră a imperialiştilor olandezi a eşuat. Noul avînt al mişcării de eliberare naţională a făcut posibil ca în 1950 să fie lichidată federaţia, creată artificial, a Statelor Unite ale Indoneziei, ţara devenind o republică independentă unitară. Mai tîrziu, în 195a fost lichidat şi acordul cu privire la Uniunea olandezo-indoneziană.

Scriindu^şi cartea despre călătoria care 1-a purtat, în 1955, prin „ţara celor o mie de insule", Jifi Marek a izbutit să întrunească însuşirile esenţiale ale unei literaturi de călătorie de o deosebită valoare. Observator atent şi cu o rnare putere de selecţie, călător înzestrat cu capacitatea de analiză şi cu discernămîntul omului politic, cu ochi critic, JiH Marek se dovedeşte, în acelaşi timp, un veritabil artist, un hoinar a cărui inimă vibrează cu promptitudine, dăruindu-ne pagini de o discretă dar autentică sensibilitate. Fără a mai adăuga faptul că, pătrun-zînd, văzînd şi comentind, Marek mărturiseşte şi aci un spirit de subtil umorist, pe care-1 valorifică din plin în paginile cărţii.

"Ţara de sub ecuator prezintă pentru cititorul din ţara noastră în primul rind meritul ineditului, în sensul că s-a scris şi a apărut puţin

pînă acum la noi, ca- mărturie autentică, despre meleagurile insulelor Borneo, Java, Sumatra, Bali şi Celebes, unde poporul indonezian, după înlăturarea stăpînirii olandeze, îşi croieşte o viaţă nouă. Marek izbuteşte să-1 transpună pe cititor, spiritual şi interesant, nu numai în pregătirile de călătorie şi călătoria aeriană care 1-a purtat peste trei continente, ci, mai ales, în viaţa şi peisajul, istoria, tradiţiile şi cultura bogată a poporului Indoneziei, care a găsit în sine resurse suficient de puternice pentru a sfărîma jugul colonial şi a începe o viaţă nouă. Trecînd de la sugestivul descrierii la savoarea anecdoticului, de la autenticul informaţiei geografice, etnografice etc. şi chiar... culinare la profunzimea analizei politice şi sociale, povestindu-ne în pagini de un adevăr şi pitoresc inedit impresiile, aventurile şi experienţele unei călătorii prin Bali şi Java (care, oricum, iese din comun pentru un consecvent locuitor al Europei centrale cum este autorul), Jiri Marek a realizat în pagini de autentică literatură o lucrare durabilă, a cărei lectură amuză şi instruieşte sub toate aspectele.

Fireşte, despre autorul acestei cărţi ar mai fi încă multe de spus. Dar prezentarea de faţă nu constituie obiectul unui studiu despre viaţa şi opera scriitorului. Peste un amănunt însă n-am vrea să trecem : Jifi Marek ne-a vizitat ţara, pînă acum, de cinci ori. Şi de fiecare dată - după cum mărturiseşte el însuşi într-un articol publicat anul trecut în *Contemporanul* - a învăţat s-o iubească tot mai mult. „Pentru că omul, spunea Marek, se bucură de dragoste numai atunci cînd e tot mai proaspătă şi mai frumoasă. Iar Romînia e o ţară care se împrospătează şi se înfrumuseţează mereu. De aceea cu atît mai bucuros i-am dăruit inima mea."

Aşadar, cei ce l-au mai citit şi-1 regăsesc acum pe Marek în paginile acestei căiţi, sau cei care-i fac abia acum cunoştinţa, se vor putea duce cu gîndul nu numai la prietenia scriitorului pentru cititor, ci şi la marea dragoste

pe care o poartă republicii noastre un talentat scriitor din ţara vecină şi prietenă.

JEAN GROSU

C A P I T O L U L I N T I I

în care binevoitorul cititor va afla cîte ceva din istoria călătoriei, dar încă prea puţine despre ţinta propriu-zlsă a călătoriei noastre. După descrierea necazurilor legate de pregătirile de drum, în care timp Java este declarată Insulă plutitoare, cititorul şl călătorul vor ajunge la aeroport. Abia după aceea 1 se va destăinui cîte ceva din tainele geografiei. Pe scurt, capitolul de fată nu părăseşte tara natală.

Vom călători împreună, iubite cititor, spre o ţară îndepărtată. Vorba poetului (oricine va ghici' că e vorba de Konstantin Biebl*) :

„Cu vaporul ce transportă ceaiul şi cafeaua Voi pleca odată spre îndepărtata Java."

Da, vom pleca paste puţin timp, de îndată ce vei parcurge primele capitole care sînt - socotesc - indispensabile, avînd menirea, pe de o parte, să te pună la curent cu greutăţile legate de o asemenea călătorie, iar pe de altă parte, să-ţi ofere o imagine imai clară asupra Javei. Să numi spui că ştii *Ce* este şi unde se află Java. Nu-mi îngădui să afirm acest lucru nici eu, care m-am înapoiat de acolo cu o săptămână în urmă, şi care mi-am consacrat o bună parte din timpul liber pentru a citi cit mai mult despre această ţară ca din poveşti. Crede-mă, aici nu-i de ajuns să cunoşti numai ceea ce ai învăţat la şcoală, pentru

[1] Poet comunist ceh (1898-1951) (n.t.).

că Java nu e numai o ţară, o insulă iîn mijlocul mării, care măsoară atâţia şi atâţia kilometri pătraţi. Java e o poezie, un basm, un vis. Dar nu numai atît. Java înseamnă astăzi mult mai mult : căci astăzi Java se bucură de libertate.

Java : răsărituri de isoare deasupra pădurilor virgine, vuietul mării, fluvii: galbene pline de crocodili, curgînd agale spre imare, oglinzile ogoarelor de orez, palmieri, muncitori flămînzi, coloane de maşini, aeroporturi, femei

frumoase, cerşetori, waiang Da, aceasta este Java. N-aş sfîrîşi inioiodată cu enumerarea dacă m-aş apuca să le pomenesc pe toate deodată.
Aşadar, într-acolo ţinteşte călătoria noastră şi făgăduiesc să iftu exagerez cu lirismul, ca să inu te obosesc, şi niici prea sec să mu fiu, c;a să nu te arunc prea repede în braţele lui Orfeu.
în vremurile îndepărtate pregătirile de călătorie erau foarte complicate. Daca putem da crezare celor spuse de navigatorii de odinioară, apoi, în acea vreme, trebuia mai întîi să verifici fregata, să cercetezi dacă nu cumva, dintr-o neglijenţă, în timpul lanisării pe apă, vasul inu s-a umflat (cum s-a întâmplat, de pildă, ou fregata *Rezistenţa a* căpitanului Duclos Guytois, care s-a umflat cu şapte indi[2] înainte de a porni cu ea la drum spre ţărmurile Americiî de Sud), să controlezi dacă au fost încărcate suficiente cantităţi de pesmeţi şi cuie, care sînt un articol convenabil pentru comerţul ou băştinaşii, să cercetezi toate tunurile de doisprezece inci, care ţineau direct de utilarea fregatei, să te asiguri de exactitatea hărţilor' >şi să-ţi completezi rezerva de ulei in lămpile de iluminat. De toate acestea, îşi de încă .multe altele, au trebuit să aibă grijă navigatorii din vremurile ce au urmat memorabilului an 1519, cînd portughezul Magellan - primul care a făcut

1 Teatru de păpuşi traditional (n.t.).

5 Unitate de măsură engleză — circa 2,60 m (n.t.).

'

o o

ocolul pămîncului pe apă - a ridicat ancora în portul Sevilla, pornind la drum cu cele cinci corăbii ale sale, pentru a se întoarce .acasă numai cu urna. Reamintesc cititorului toate acestea pentru a-i arăta că, în călătoria pe care o întreprindem, avem înaintaşi celebri.
De bună seamă, călătorul din zilele noastre nu mai trebuie să se îngrijească de uleiul de lampă şi de hărţile

maritime ; el n-are timp mici măcar să răsfoiască micul dicţionar de conversaţie curentă, spre a învăţa cîte ceva din limba ţării pe care urmează s-o viziteze ; căci are de rezolvat alte probleme, pe care călătorii de odinioară nki nu le-au bănuit. Sună telefonul :
- Alo, tovarăşe, plecarea peste o săptămînă !
Aşezi receptorul în furcă şi, fericit, îţi zici în sinea ta : „Aşadar, peste o săptămînă..."
Dar iată că nu trece mult timp şi din nou zbîrnîie telefonul :
- Alo, tovarăşe, plecarea e poimîirie ! Repede ! Bagajele !
Ameţit de-a binelea, te rezemi de speteaza scaunului şi Java îţi apare înaintea ochilor, numai s-o atingi cu mina. Da, iubite cititor, poţi crede ce vrei, Java e o insulă plutitoare, care se apropie şi se depărtează în funcţie de telefoanele pe care le primeşti...
Aşadar, abia acum încep pregătirile adevărate. Te urci în pod şi alegi o valiză potrivită pentru o călătorie îndepărtată. N-ai început încă bine să împachetezi şi sfaturile bune curg cu duiumul. De pildă : la tropice trăieşte o insectă primejdioasă de care niu scapi dedt dacă te ungi cu grăsime. Introduci repede în echipamentul tău o cutie cu vaselină. Altă povaţă : la tropice e atît de cald, încît totul se topeşte şi curge, deci şi vaselina. Cu gîndul la soarta hainelor tale, scoţi repede din valiză cutiuţa cu vaselină. Afli apoi că la tropice sânt şerpi veninoşi şi de

aceea ţi se recomandă să iei ou tine cizme înalte. Intre timp, te cheamă cineva la telefon şi-ţi aduce la cunoştinţă că a aflat, dintr-o sursă demnă de toată încrederea, că ia tropice sînt indispensabile sandalele uşoare şi haina albă. Şi pantalonii negri. Nu ! Pantalonii albi. Şi pălăria. Nu, nici vorbă de pălărie, ci de cască. Nici o cască ! Casca e semnul oprimării coloniale. în sfîrşit, ai luat o hotărîre : nu iei ou tine nimic, cumperi pălăria la faţa locului. Dar iată şi ultima noutate : protecţia capului trebuie asigurată de acasă, dacă vrei. să nu mori de imsolaţie.

Călătorul stă uluit, pe scaun, în mijlocul odăii, ce se aseamănă ou un tîrg de mostre, suspină încet şi îşi pune tot felul de întrebări : Să-şi ia cu el batiste ? Se poate îmbolnăvi cineva la tropice de guturai ? Cămaşa asta nu va fi prea călduroasă ?
In acest timp, afară ninge şi un vînt năpraznic şuieră pe coşul sobei. Călătorul priveşte pe fereastră, suflă în palme de frig şi începe să-şi împacheteze cămăşile de mătase cu mînecă scurtă. Aşa cum se întîmplă de obicei, cea oare are darul să-i scadă cel mai mult moralul este femeia. Stă impunătoare în mijlocul acestui haos de boarfe, dîndu-i o amploare şi mai mare, aduoînd mereu alte haine şi alte rufe, pentru că d se pare de neînţeles ca pe o asemenea vijelie, cu adevărat siberiana, cineva să poată pleca undeva numai în cămaşă subţire.
- Măcar o flanelă mai groasă, încearcă ea să se toc-meascâ.
- Nu ! răspunde cu încăpăţînare călătorul, încercînd să dea glasului său fermitatea căpitanilor de marină.
Dar în adîncul sufletului i s-a furişat îndoiala. într-adevăr, îţi vine greu să crezi că undeva în lume poate fi atît de cald, cînd sub fereastra ta se aud chiotele de voioşie ale copiilor la săniuş.
- Dar ceva de-ale gurii ? reîncepe tocmeala grijulia soţie. .
9
- Nimic, răspunde ou promptitudine călătorul. în avion căpătăm de toate.
Dar mai tîrziu, în Sudul îndepărtat, descoperind în valiză un pacheţel de pesmeţi, îşi dă seama că vorbele lui, ca de obicei, n-au fost luate în serios şi că sufletul de femeie e mai grijuliu deoît ar fi îndrăznit să viseze vreodată. De altfel, unul din membrii expediţiei - are scuza că e muzi-cian - a acceptat ca mult prea grijulia lui soţie să-i împacheteze o jumătate kilogram de salam, pe care mai tîrziu - mu fără să ofteze - s-a văzut nevoit să-1 arunce în pustiul de nisip al Pakistanului. Aşa se face că în ziua aceea un şacal din apropierea oraşului Karaci s-a ospătat

cu atîta salam de Praga cît n-au înghiţit toţi confraţii lui o viaţă întreagă.
în sfîrşit, valiza e gata şi călătorul primeşte comunicarea să se prezinte la aeroport. E îmbrăcat în haine uşoare de vară, peste care şi-a pus impermeabilul de mătase. Marea tragedie constă în faptul că acest impermeabil, care ţine îngrozitor de rece pentru vremea cîineaseă ce domneşte la Praga la începutul lui martie, va fi de nesuportat în ţara de sub ecuator. Nu ne rămîne aşadar decît să ne înclinăm în faţa măreţiei planetei noastre şi să rămînem uimiţi de diversitatea ei. Să mai îndrăznească cineva să spună că nu e decît un fir de praf în univers !
Aşadar, îmbrăcat ca de vară, călătorul se grăbeşte spre aeroport, urmărit de privirile curioase ale trecătorilor. Ce n-ar da să-şi poată atîrna de gît o tăbliţă cu inscripţia : „Nu vă minunaţi, oameni buni, plec la tropice !" Cum asta însă nu se poate, e nevoit să audă tot felul de observaţii înţepătoare la adresa lui : „la uitaţi-vă, nebunul ăsta sperie primăvara !" Şi, fireşte, răspunsul aşteptat nu întîrzie să sosească : „Sigur, le merge atît de bine că nu ştiu ce să mai pună pe ei !"
De unde să ştie ei că, în acest timp, bietul călător dîrdîie de frig şi totodată îl trec toate năduşelile, pentru

că nu ştie încă- dacă vizele vor sosi în timp util la aeroport.
De altfel, mat sunt şi alte neplăceri legate de pregătirile pentru asemenea călătorii. S-a întâmplat, de pildă, ca toţi membrii expediţiei noastre să-şi dea la cusut hainele uşoare la acelaşi croitor. Sărmanul om era gata să se îmbolnăvească în clipa in care in .salonul lui aru dat buzna cîţiva bărbaţi, care discutau intre ei cam in felul următor :
- Ei, ce se aude, te-ai aranjat cu holera ?
- S-a făcut, im-a scuturat bine, dar am scăpat.
- Dar vărsatul de vînt, cum l-ai suportat ?
- Ăsta abia urmează. Mîine 11 capăt. Dar tu ţi-ai făcut

ros<t de dumă ?
- Gum să nu ! Una o am în mină, iar cealaltă am luat-o în cutie, pentru drum.
La început, bietul om de la *Arta modei* nu şi-a dat seama dacă e treaz sau visează ; in cele din urmă, puse un alt coleg, mai tînăr, să ine ia măsura, pentru că pe el îl apucase subit o afurisită durere de gît.
Pină La urmă le-am trecut cu bine pe toate : şi holera, şi ciuma, şi vărsatul de vînt ; vizele au .sosit şi ele la timp, familiile stăteau pregătite să lăcrimeze, iar călătorul aştepta, năuc, în hala mare a aeroportului şi nu ştia singur ce să mai spună. A făgăduit să scrie, şi-a notat că unchiului Alois trebuie -să-i aducă o serie întreagă de timbre poştale, a căpătat pină şi porunca să fie cu băgare de seamă ca să aj'ungă zdravăn la destinaţie (ca şi oînd aceasta ar fi depins de el) şi, in sfîrşit, s-a auzit glasul care deznoadă toate firele ce te leagă de casă : „Rugăm călătorii pentru Amsterdam să poftească la avion !" Ca să vezi, mai întîi trebuie să pleci spre apus îşi abia de acolo te întorci spre sud-est. 'Situaţia mi se pare, de altfel, .şi puţin comică : să fii nevoit să treci prin ţara foştilor stăpîni, atunci cînd

pleci în Indonezia ! Dar ce să-i faci ? Stăpânirea s-a dus, societatea K.L.M.[1] însă a rămas...
Ultimul salut adresat celor de acasă e rece ; viscolul care s-a stîrnit pe neaşteptate ii sileşte pe cei care au venit să ne conducă să rămînă lipiţi de clădirea aeroportului. Ultimele fluturări de batistă ,ne surprind pe scara avio-nului şi călătorul - îmbrăcat în hainele lui de vară - n-are altă dorinţă decît să se vadă cît mai repede, dacă nu la tropice, cel puţin în interiorul avionului.
Şi iată că uşa avionului se închide zgomotos, motoarele încep să duduie, rudele, cunoştinţele, aeroportul şi Praga apar pentru o ultimă dată în ferestruica rotundă şi, prin cerouleţul acesta, îţi iei rămas bun de la patrie. Pista de decolare e liberă ; aşadar cu .bine, cu bine... Peste puţin

timp avionul pluteşte în aer. Din clipa aceasta te poţi considera un călător adevărat. Ai intrat în rîndul glorioşilor Magellan, Drake [2], Lemaire [3], Roggeveen [4]...

Pleci spre ţara care în decursul istoriei a purtat mai multe nume. I s-a spus India, cu toate că Indie n-a fost niciodată ; a mai fost botezată Batavia, după numele oraşului întemeiat acolo de olandezi, a fost confundată cu insulele Moluce şi i s-a mai spus insulele Sund (mari şi mici). Astăzi se numeşte Indonezia. Numele acesta îi aparţine de drept şi i se potriveşte.. Iar Java - băştinaşii îi spun Djava - este insula principală a acestei republici, oare se întinde fărîmiţat în mare şi se mândreşte, pe drept cuvânt, că nici o altă ţară din lume n-are atîta apă în jurul ei. Java este, de altfel, şi insula cea mai încîntătoare din întregul arhipelag, deşi ca frumuseţe mi se pare că ar întrece-o micuţa Bali. Java nu e cea mai mare ca întindere,

[1] K.L.M. — Societatea olandeză de navigaţie aeriană (n.t.).

* Sir Francis Drake, călător şi pirat englez (1545—1595). al doilea după Magellan care a făcut înconjurul lumii pe apă (n.t.).

[3] Lemaire Jacob (1585—1616), navigajor şi negustor olandez, care a afuns pe insula Java (n.t.).

' Roggeveen Jacob (1659—1729), navigator olandez, care în anul 1721 a întreprins o expediţie pentru descoperirea Antarcticii (n.t.).

dar este dintre toate cea <mai populată, căci din cele şaptezeci şi patru de milioane de suflete, cîte numără astăzi Indonezia, patruzeci şi opt de milioane trăiesc în Java, care ocupă astfel pnmul loc din lume în ceea ce priveşte densitatea populaţiei. Pare de necrezut, dar aici, în unele locuri, oamenii trăiesc de-a dreptul înghesuiţi ; poate din pricină că pămîntul e ocupat încă de uriaşe plantaţii şi de masivi muntoşi nepopulaţi, unde condiţiile de viaţă sînt foarte grele. în schimb, în Sumatra, Kalimantan (fostă Borneo) şi Sulavesi (Celebes) pămîntul

prisoseşte şi oamenii sînt' puţini. Cele două milioane de kilometri pătraţi pe care îi măsoară Indonezia liberă aşteaptă acum o repartizare mai bună şi mai sistematică a populaţiei.
Dar unde ne-a fugit gîndul ? Vorbim de milioane de kilometri, în timp ce ţinta noastră imediată este o ţărişoară socotită în metri pătraţi, ba aş zice chiar în centimetri pătraţi, o ţărişoară aidoma unei grădini îngrijite cu o pedanterie ce pare de-a dreptul inutilă.
Nici un profesor de matematică n-ar fi putut născoci ceva asemănător. Credeţi-imă, privită de sus, Olanda aduce cu o uriaşă temă de geometrie : pătrate şi dreptunghiuri, şi numai pe alocuri cîte un trapez ; pretutindeni însă linii grave şi forme precise, desenate parcă cu teul, după dimensiuni dinainte stabilite. Porţiunile acestea sînt delimitate între die cu cea mai mare stricteţe. Nu, nu e nuimai o temă de geometrie, e un imn de slavă închinat proprietăţii particulare, cântecul unei rînduieli al cărui refren, din păcate, este teama proprietarului să nu-şi piardă proprietatea.
Aşa arată deci Olanda, ţărişoara care pînă nu de mult a stăpânit, departe peste mări, acele două milioane de kilometri pătraţi, cu întreaga lor bogăţie, despre care oamenii din ţara noastră cu greu îşi pot face o imagine exactă.
Da, d% prietene cititor, nu mai e vorba aici de o simplă problemă de geometrîe, ci mai curînd de o grea problemă de calcul : cit trebuie să fi cîştigat fiecare dintre

aceşti oameni, care acasă trăiau pe pămînturi delimitate cu atîta străşnicie ? Cit aur puteau oare să ţină în pumn pentru fiecare palmă de pămînt de pe nesfîrşitele lor plantaţii de dincolo de mări ?
Mi se pare cît se poate de potrivit şi, personal, văd în asta şi o anumită picanterie a istoriei : să începem călătoria noastră spre Indonezia cu o primă escală în Olanda. Amsterdam, oraşul care altădată poruncea coloniilor, este astăzi un mare port maritim şi aerian - de data aceasta nu

spre colonii, ci spre ţări îndepărtate, oare şi-au cucerit libertatea.
Ironia soartei, ar spune poetul antic, dar noi ştim bine că aceasta e legea dezvoltării societăţii. Şi, aplecaţi lîngă fereastra rotundă a avionului, nu fluturăm din mîini oamenilor de pe pămînt, ci timpurilor noi ce se apropie, plutind sus, deasupra norilor.

C A P I T O L U L A L D O I L E A

în care cititorul şl călătorul nu ajung decît pină In Olanda, unde stnt martorii unor interesante reflecţii despre lipsa de recunoştinţă a popoarelor din colonii. Pe scurt şl cu admiraţie este istorisit farmecul Olandei şl, fără a ocoli adevărul, autorul constată originea acestui farmec. Apoi cititorul va porni înj goană spre aeroport, pentru ca timp de patru zile după aceea să poată medita în linişte, sus, mult deasupra pămîntului, despre frumuseţea impersonală şl amabilitatea artificială a domnişoarelor stewardese[1]. Capitolul se sfîr-şeşte pe neaşteptate cu o prorocire citită în stele şl care se adevereşte numaidecît.
Aş vrea să fiu .înţeles bine. Olanda - cu toate rezervele - este o ţară care nu se poate să inu-ţi placă. O ţară curată şi ordonată, cu oameni amabili şi corecţi, cărora le place să locuiască şi să imănînce feine, să bea bere şi bols [2]. Odinioară au avut pictori celebri, care au zugrăvit viaţa tihnită a negustorilor îndestulaţi şi pe cetăţenii venerabili cu pălării înalte şi pipe lungi. Pină cind, într-o zi, un anume pictor Van Rijn, cunoscut sub numele de Rembrandt, destul de nenorocos cu vînzarea tablourilor sale, privind omul mai pătrunzător, a descoperit în el o adîncă tristeţe şi suferinţă. Aceasta s-a în timpi at pe vremea cind oameni întreprinzători din această ţărişoară au pornit să cutreiere lumea, hrăzdind oceanele cu impunătoarele lor corăbii, care se întorceau acasă încărcate de mirodenii şi bănet.

1 însoţitoare de avion (n.t.).

[1] Băutură preparată din alcool şi fructe (n.t,)'.
15
Pictorul incomod a fost destul de repede dat uitării. In schimb, mirodeniile şi-au menţinut multă vreme preţul ridicat. Dar iată că azi în faţa pictorului se închină o întreagă omenire, în timp ce mirodeniile au pierit demult, cu bănetul şi vapoarele lor cu tot. Olanda şi-a păstrat vechiul farmec, dar nu şi vechea veselie a bunăstării. Coloniile s-au dus pentru totdeauna.
Dacă veţi sta de vorbă cu un olandez, e mai mult deck probabil că va începe prin a discuta despre Indonezia. Poate mai puţin acum oînd scriu aceste rînduri dar cu un an în urmă subiectul acesta era foarte la modă, rana fiind încă foarte proaspătă. Timpul, precum se ştie, vindecă durerile dragostei. Da, Indonezia a fost marea dragoste a Olandei. Ea era mireasa cu zestrea de aur care s-a lăsat, sărăcuţa, juimullită secole de-a rândul şi, slavă domnului, s-a găsit mereu ce jumuli. Dar în ultimele decenii mirii olandezi au fost nevoiţi să împartă prada ou alţi pretendenţi, la fel de lacomi. Acum, însă, totul s-a sfîrşit. Şi, fireşte, o asemenea durere nu^iuşor de îndurat.
Un tinăr hotelier de la pensiunea familiară de Book ne-a declarat clar şi răspicat :
- Indonezia e pentru noi o grea lovitură. Ca să vă lămuresc, să-1 luăm de pildă pe .tatăl meu. A plecat de tinăr să muncească în Java. A avut, sărmanul, destule de îndurat, căci pentru noi căldura aceea e un adevărat chin. Dar s-a înapoiat şi a putut să-şi cumpere un hotel. Eu n-am fost acolo decît puţină vreme. Iar copiii mei vor trebui să ră-mînă acasă. Acasă, *miinheer* [2], banull se cîştigă şi se adună din greu, şi numai dacă nu-i criză. Acolo, jos, aurul curgea gîrlă.
Un bătrân cărturar din Vandelpark mi-a spus :
- E de necrezut cît de nerecunoscători pot fi oamenii de culoare. Numai cîte şcoli am ridicat noi acolo ! Cîte socie-
' Domnul meu (în olandeză în original) (n.t.).
15

taţi ştiinţifice am întemeiat ! întregul sistem de cercetări ştiinţifice al Indoneziei e opera noastră. Am înfiinţat muzee... Fireşte, obiectele cele mai de preţ le-am adus acasă. De ce nu ? în definitiv, erau ale noastre ! Ştiţi că ai noştri au pierit acolo cu sutele ? Ţara aceea ne aparţine de drept. Şi, închipuiţi-vă, dumnealor se proclamă deodată liberi !

Şi întrucât bătrînul nu era numai cărturar, ci şi un liberal convins, purtător - cum zicea el - al ideilor iluministe voltakiene, a adăugat :

- De bună seamă că în treaba asta şi-au băgat coada americanii. Dar despre asemenea lucruri, in zilele noastre, e mai bine să nu vorbim.

Un medic, în timpul discuţiei despre Indonezia, mi-a spus doar atît, cu un zîmbet pe buze :

- Burghezia şi-a pierdut baza existenţei. Fireşte, asta o simţim şi noi, medicii. Medicul trebuie să-şi vadă de cabinetul lui : să-i meargă bine. Dar pacienţii bogaţi s-au împuţinat. Se face economie şi la boală.

într-adevăr, în Olanda se fac economii. Magazinele oferă solduri la preţuri de mare concurenţă.

Mărfuri sint din belşug şi frumoase. întrebarea e : cine le cumpără ? Cel ce apare cu cîţiva guldeni în mînă e bine venit. Ţin însă să repet încă o dată : nu veţi întâlni nicăieri în lume arase atît de îngrijite ca în Olanda ; şi toate seamănă intre ele, fie că sînt mari ca Rotterdam, (maiestuoase ca Haga, pline de viaţă ca Amsterdam sau pitoreşti ca Horn. Aceleaşi sînt casele, cu creste înalte, aceeaşi e curăţenia şi rînduiala, aceleaşi vile frumoase împrejmuite de grădiniţe cu flori, în toate suburbiile, respirând pace şi linişte, atunci oînd pe verandă întreaga familie adunată ca într-o vitrină citeşte ziarele sau îndreaptă pe pereţi tradiţionalele farfurii albastre cu motive olandeze. Vilele acestea au fost durate de oamenii avuţi. Iar în Olanda bogaţi puteau deveni mulţi, căci veniturile din colonii făceau faţă

acestui deziderat. Ele se ridicau anual la rotunda sumă de 1,2 miliarde de guldeni olandezi. Chiar dacă împărţeala n-a fost dreaptă, totuşi felia de pîine unsă din belşug era groasă şi fiecare a putut să ciupească măcar o fărîmitură.
Felia aceasta, însă, s-a subţiat. Ce-i drept, multe plantaţii *-- şi fabrici mai sînt încă în mâinile negustorilor olandezi, fiindcă Indonezia n-a obţinut deocamdată decât libertatea politică şi abia de acum încolo .trebuie să-şi cucerească şi independenţa economică'; e firesc însă : când felia se subţiază, te apucă năbădăile.
în acelaşi timp, trebuie să preţuim ou toată cinstea cuvenită hărnicia poporului olandez, care şi-a îngrijit ţara ca pe o grădină, s-a luptat cu urgia mării pentru fiecare petic de pămînt, pe care 1-a secat şi 1-a irigat. Aşa se face că acele fermecătoare mori olandeze nu macină făină : ele nu sînt altceva decât nişte puternice pompe de apă acţionate de *viat.*
Amsterdam, Veneţia Nordului,-se înalţă impunător deasupra canalurilor sale întunecate. E un oraş înveşmântat la începutul lunii martie in hlamida albă a zăpezii, care se spune că e trecătoare, dar se lipeşte nesuferit de ghetele călătorului ce se grăbeşte spre tropice, surprins că pe cele mai animate străzi ale Amsterdamului copiii Înalţă oameni
* de zăpadă.
Dar, în ciuda frigului, e plăout să te plimbi pe străzile cu vitrine luminoase, unde după orele zece seara întâlneşti
, doar câteva perechi de trecători. Căoi aioi totul e foarte bine rânduit. Pînă şi „fetele" care te acostează la colţ de stradă arborează o mină decentă, sînt zvelte şi elegante, aşa cum se cuvine într-un oraş de bună condiţie.
încetul cu încetul, ne apropiem de hotelul nostru, care ni se deschide ca un castel fermecat. Aci totul ni se oferă în schimbul cupoanelor Societăţii de navigaţie aeriană K.L.M. Serviciul este ireproşabil şi are darul să întregească *?*

imaginea despre corectitudinea olandeză. Eşti servit cu mişcări alese, ca şi cînd ai avea buzunarele doldora de bani. Ai cupoane pentru tot ce-ţi pofteşte inima : băutură, taxi, autobus, micul dejun... Da,r, fiindcă fiecare dispune, se pare, şi de niscaiva parale, chelnerii aşteaptă .respectuos pînă le scoţi. Ahia după aceea simţi adevărata ospitalitate. Chelnerii încep subit .să vorbească nemţeşte şi, fără să te mai întrebe, îţi aduc bere, care, chipurile, ar fi de Rlzen, dar de fapt e o bore de proastă calitate.

Şi ■întmcît călătorul trebuie să trăiască într-o veşnică agitaţie, şederea în Amsterdam! :nu înseamnă .numai o simplă aşteptare a legăturii directe, ci şi un prilej de chinuitoare încordare, provocată de întrebarea dacă va fi obţinută la timp^viza indoneziana. Pînă oînd, în sfîrşit, pe la amiază, se comunică telefonic ca domnii să ise prezinte în zece minute la aeroport. Abia atunci începe o cursă nebună prin oraşul calm, care nu apreciază un asemenea ritm şi de aceea pasagerii grăbiţi sînt opriţi într-o manieră sui generis ; pe strada care pare artera principală se ridică încet, pe neaşteptate, podul de fier, pentru a face loc -să treacă vasului ce pluteşte pe canal. Apoi încă un vas şi încă unul. încet, maiestuos, calm. Toţi aşteaptă în linişte. Călătorii grăbiţi oftează în .surdină, numai pictorul ise declară satisfăcut că, în sfîrşit, a izbutit să surprindă podurile pe care le-a îndrăgit atît de mult Van Gogh. Entuziasmul lui e temperat de furia celorlalţi. Dar iată că pînă la urmă podul se lasă din nou, încet, în poziţia iniţială, şi automobilele se pun în mişcare.

în mişcare se pune, în acelaşi timp, complicatul şi ingeniosul aparat al Societăţii K.L.M. Iar „Olandezul zburător", de data aceasta o idee mai mare decît acela care ne-a adus de la Praga, aşteaptă cu răbdare pînă obţinem şi vizele pentru Arabia S audita. Aceasta îşi apără .graniţele într-un mod cu totul (deosebit : pînă mu plăteşti vizele în valută forte mu capeţi autorizaţia de zbor.

Ajungem *4n* cele din urmă teferi la avion, cu pachetele în braţe şi cu paşapoartele vizate în buzunar. Urmează o nouă verificare : dacă sîntem vaccinaţi conform regulamentului ; .semnăm o nouă declaraţie privind scopul călătoriei noastre, ni se înmînează alte certificate, pe care trebuie să le păzim ou sfinţenie, dar de care, aşa cum s-a dovedit mai tîrziu, n-am avut nevoie în toată călătoria noastră şi, în sfîrşit, valizele sînt împodobite cu noi etichete.

Avionul în care călătorim mai are, în .afara numelui oficial, şi unul particular. E un „Olandez zburător" ce poartă numele prinţesei Irena [1] şi are pictat în vârf de tot o coroniţă princiară. Căpitanul Normam şi-a ocupat locul şi cei 9600 de cai putere au început să .duduie. Privim aeroportul pe a cărui pistă de decolare alunecă încet colosul ou patru motoare. N-avem cui să-i fluturăm din batiste, fanioanele albe de pe acoperişul restaurantului nu ne privesc pe noi. S-ar putea ca ele să îndeplinească o ultimă formalitate, aceea de a ne da sentimentul că, în sfîrşit, toate chestiunile formale au fost rezolvate şi că de acum înainte drumul nostru se îndreaptă într-acolo unde trebuie să se îndrepte, mereu spre sud-est, mereu în înbîmipinarea soarelui, astfel că pe tot parcursul acestei călătorii (chiar dacă numai în minute) îmbătrînim mereu. în felul acesta, la capătul călătoriei se vor aduna aproape şapte ore, care, oredeţi-mâ, nu-s de lepădat. Ne consolăm însă la gîndul că Ha înapoiere vom recupera ceea ce am pierdut.

Avionul se înalţă încet şi lin. încă o privire asupra ogoarelor, oare în loc de haturi au între ele bentiţe argintii de apă şi, curînd, la înălţimea de peste patru mii de metri, pămîntul îşi pierde înfăţişarea obişnuită. Apare acum ca o hartă plastică peste care gonesc norii, acoperind-o d-in ce în ce mai mult. Avem înaintea noastră patru zile de zbor, aşadar destulă vreme pentru ca omul să guste totul, să

[1] Moştenitoarea tronului Olandei (n.t.).

mediteze, iar, dacă nu are altceva mai bun de făcut, să doarmă şi să nai-i pese de nimic.
între timp, stewardesa cu amabilu-i suris (acest surîs binevoitor ne-a însoţit de-a lungul întregii călătorii, cu toate că stewardesele s-au schimbat mereu, căci, fără îndoială, rolul hotărâtor îl joacă surîsul şi nicidecum femeia care îţi surîde) şi cu toată solicitudinea (şi această solicitudine a rămas aceeaşi, în timp ce fetele .se schimbau imereu) ne aduce ziarele, după ce mai înainte te întreabă în trei limbi pe care anume le preferi. Şi ori de cîte ori îţi exprimi dorinţa, ţi le schimbă, şi ori de cîte ori ridici capul, se apropie şi întreţine cu tine o convorbire, considerând că doreşti să te amuzi, ca să-ţi mai treacă de urît. în cele din urmă, dacă eşti atent, îţi dai seama că pină şi această convorbire este limitată, căci fata nu se află pe bordul avionului ca să se distreze, ci pur şi simplu pentru a produce prin prezenţa ei o impresie agreabilă. Pentru asta e plătită şi de aceea e veşnic surâzătoare şi amabilă, de aceea vine ori de câte ori e chemată, de aceea îţi aduce ou plăcere de băut şi, cu acelaşi surîs, îţi serveşte gustarea. E o amabilitate impersonală, artificială şi care scontează pe faptul că nu e obligată la nimic altceva. E o convenţie nescrisă, dar fermă, pe care nimeni n-a încălcat-o, nici americanul şi nici vest-germanul, care s-au ameţit uşor ou cîteva păhărele de *whisky.* Amabilitatea artificială e întotdeauna dezarmantă.
Privind aceste femei frumoase care se schimbau ântr-una, mi-am adus aminte de o recentă tălătorie făcută cu un avion sovietic şi de *letuşka* [1] sovietică, ou faţa rotundă şi codiţe, într-un interval foarte scurt de timp ea,a cîntat cu noi toate cântecele pe oare le cunoşteam. Popoarele îşi au, fireşte, fiecare trăsăturile lor caracteristice, complexe şi totodată expresive.
[1] însoţitoare de «vlon (n.t.),

întrucît ne'aflam în apus (zburind în direcţia sud-est), m-am cufundat în lectura unui ziar bulevardier vest-german

şi am citit cu interes articolul cu titlul de-o .şchioapă al unui oarecare gazetar care ne-a vizitat ţara. Articolul era intitulat : „Prin Praga roşie". Autorul reportajului constata cu mioare că oamenii noştri sînt bine 'îmbrăcaţi şi că nu mor de foame (ştirile în legătură ou acest fenomen, spune martorul ocular, sînt exagerate). Reportajul, însoţit de oîteva fotografii din Praga, se încheie cu o captivantă descriere a unei întâmplări senzaţionale, pe podul Ca-rol, cînd, deodată, în imediata apropiere a autorului, s^au oprit doi bărbaţi, în care a recunoscut de îndată pe reprezentanţii poliţiei roşii. Dar curajosul reporter nu .s-a speriat, a îndreptat repede obiectivul aparatului fotografic spre cei doi bărbaţi şi a apăsat pe declanşator. Senzaţionala fotografie publicată în ziar înfăţişează doi tineri în a căror privire se citeşte mirarea. Se pare că, în cele din urmă, agerul reporter şi-a dat seama, după fotografie, că reprezentanţii poliţiei roşii cu greu ar putea face o asemenea mină şi îşi încheie articolul, declarând că nu ştie nici el ce să mai creadă.
în ziar se mai puteau citi cîteva reflecţii asupra cauzelor oboselii de primăvară sau un articol instructiv despre înlăturarea pistruilor. în cele din urmă, ochiul cititorului este atras de rubrica „Stelele nu mint", rubrică din care oricine poate afla ce soartă îl aşteaptă în ziua respectivă. Ajunge să cercetezi rubrica, după perioada îm care te-ai născut, şi ştii ce ai de făcut toată ziua.
Cînd omul se află într-o călătorie lungă, are tot dreptul să desfacă perdeaua viitorului. M-am grăbit s-o fac şi eu, care m-am născut în zodia taurului.
Iată ce mă povăţuiau stelele să fac în ziua aceea : „Se recomandă rezolvarea problemei oare vă frămîntă de mai multă vreme, fără să vă pese de micile nedreptăţi ce le veţi avea de întâmpinat".
21
Daca ,m-aş fi născut însă sub semnul gemenilor, ar fi trebuit, pentru mai multă siguranţă, să cobor din avion, pentru că se recomanda : „Multă prudenţă în întreprin-

derea unei acţiuni mai mari. Lucrurile mărunte sînt hotărîtoare pentru evenimentele mari, iar ziua de azi vă va confirma acest adevăr".
în cele din urmă, îndemnat de glasul stelelor, am hotănît să nu iau in seamă micile nedreptăţi şi am Indurat cu stoir-cism faptul că la dejun în loc de portocală am căpătat un măr. Apoi, am închis ochii şi în sinea mea i-am iertat pe toţi acei ziarişti de la noi cărora, de obicei, după lectura ziarelor de dimineaţă, le reproşez că nu publică nimic interesant.
Jos, sub noi, gonea o ţară străină umbrită de nori, deasupra noastră strălucea bolta azurie, iar termometrul indica zece grade sub zero.

C A P I T O L U L A L T R E I L E A

care, deşi e In cea mat mare parte liric, ascunde totuşi tn el nu puţine Învăţăminte practice. In acest capitol cititorul va zbura peste trei continente, mal bine zis peste Europa, o bucată din Africa şi o porţiune din Asia, constattnd cu uimire că a atins graniţele Amerlcll de Nord. Cu acest prilej va afla lucruri preţioase despre peştii răpitori.
Poezia, bunii şi răbdătorii mei cititori, constituie esenţa vieţii şi socotesc că ar fi plictisitor să citeşti nişte simple însemnări de călătorie în oare lipsesc ou desăvîrşire cuvintele frumoase - seva poeţilor. Şi vă rog să mă credeţi că altfel decît în cuvinte alese nu poţi surprinde oeea ce ţi se dezvăluie in faţa ochilor (aş spune mai ouând sub ochi), în clipa în care avionul se desprinde de pămînt. Trebuie să recunosc că în viaţa mea am călătorit mult cu avionul -numai călătoria pe care o întreprind împreună cu dumneavoastră acum măsoară peste treizeci şi cinci de mii de kilometri - *<şi* cu toate acestea, de fiecare dată mă .cuprinde o nouă emoţie cînd privesc pămăntul de sus. Regret din suflet că nu mai pot crede 'în vechea poveste biblică, ca să nădăjduiesc că odată voi privi pentru veşnicie pămăntul de pe culmile cereşti. Atunci nu i-aş invidia de loc pe muritorii de jos, căci priveliştea din

perspectiva păsărilor zburătoare e întotdeauna mai interesantă decît priveliştea de jos în sus.
Ştiu, norii deasupra capului sînt tare frumoşi ; dar văzuţi de sus norii sînt şi mai frumoşi. în timp ce de pe pămînt vezi numai pînteoele acelei plapume de puf alunecînd încet pe boltă, acolo, sus, norii capătă forme fantastice, se îngră

mădesc unul în altul ca nişte luptători sau se înalţă ca nişte masivi stîncoşi. în faţa ochilor ţi se aşterne deodată peisajul polar, îmbrăcat în mantia albă de zăpadă, ou gheţari plutitori ce se înghesuie într-o grupare ciudată, pentru ca numai-decît să se pună din nou în mişcare lanţuri întregi de munţi, ici albi, colo trandafirii şi vineţii. Sînt forme pe care încă nimeni nu le-a desenat, şi nici nu le va desena. Pictorul nostru, cel puţin, s-a uitat la această frumuseţe ou o pioasă admiraţie.
- Nu - ne-a spus el în cele din urmă - asta nu se poate picta. E atît de neverosimil, încît socotesc că nimeni nu s-ar uita la un asemenea tablou. Şi apoi, aş fi acuzat de formalism.
Trebuie să vă mărturisesc că bogăţia formelor de nori, văzută de sus, este de-a dreptul uluitoare. Ai impresia că o fiinţă puternică (dar nu prea puternică) s-a jucat, aşa cum se joacă copiii cu cuburile, şi a aşezat una lingă alta crîm-peie de nori şi ceaţă, nu însă din pofta de-a se juca, ci mai curînd dintr-o teribilă plictiseală -sau poate chiar în momente de cumplită furie. Pentru că şi atunci oînd eşti atotputernic, ţi se mai întâmplă totuşi să-ţi ieşi din fire şi s-o iei razna. Creatorul acestor nori inimaginabili şi-a făcut pur şi simplu de cap. Sub mîinile lui au luat naştere fîntîni arteziene şi stînci, câmpii şi prăpăstii, a rostogolit peste noi pietroaie de nori şi aburi de ceaţă subţire, pentru ca apoi să ne ademenească iar în spaţii scăldate de soare.
Dar şi pământul văzut de sus are o formă de necrezut. Nu mă refer la pământul îngrijit de om, la ogoare şi grădini,

la pădurile cu poteci înguste sau la porturile în care fîşia ângustă a digului Qătrunde sfioasă în apa liniştită a mării şi unde valurile îşi pierd coama lor albă şi spumoasă. Mă refer la pămîntul sălbatic, la masivele munţilor înalţi şi la pustiurile necuprinse.
Trecerea în zbor a Alpilor, de pildă, nu e numai un simplu poem, un cîntec. E o uriaşă compoziţie orchestrală,
2G
în care se aud mai-curînd timpanele deck sunetele gingaşe ale viorilor.
În partea de nord Alpii sînt albi şi negri. Negrul sînt stîncile, albul sînt zăpezile. Ca şi eînd povîrnişurile lor ne-ar fi ademenit să le escaladăm, avionul nostru începe să urce vertiginos. Iar Alpii ne trimit în întîmpimare primii soli : zdrenţe de ceaţă străvezie. Avionul se cufundă în rarişteа lăptoasă şi începe să se clatine nervos. Dar aceasta nu durează decît o clipă, şi iată-1 pornind din nou în sus, lăsînd sub el piscurile ameninţătoare, oare, pe măsură ce înaintăm, devin tot mai mici, tot mai mici. Sub tine gonesc în sens opus văile destrămate, pe fundul cărora bănuieşti şoselele, crestele abrupte atît de greu de escaladat, rîurile ce-şi croiesc vijelios drum la vale şi piscurile reci, unde nu întîl-neşti nici urmă de pom, ci numai piatră, piatră şi iar piatră.
întrucît ceaţa subţire n-a izbutit să stăvilească asaltul curioşilor, munţii lansează deasupra lor o perdea deasă de camuflaj, ca şi cînd ar fi vrut să spună : „Aşa, cotropitorilor, mai uitaţi-vă şi acum !" în clipa aceea, frumuseţea lor sălbatică s-a transformat într-o adevărată cochetărie feminină. Munţii au început să se îmbrobodească cu grijă şi încăpăţînare, stîncile dramatice şi trecătorile au dispărut, năframa alburie dă să acopere piscurile şi povîrnişurile. Dar ascultaţi : după cum nici o femeie nu-şi învăluie tot corpul, ci, dimpotrivă, are grijă ca de sub veşmintele ei să scoată şi mai bine în evidenţă acele forme care trebuie admirate, tot aşa şi Alpii ! Piscurile lor albe, fardate, au răsărit de două ori mai mari

de sub marama de ceaţă şi o nouă frumuseţe ne-a strălucit în faţa ochilor. Deodată, zăpezile veşnice nu mai erau albe : ofereau acum un joc de culori, bineînţeles tot albe, dar de diferite nuanţe. Da, şi lucrul acesta îl înveţi dacă priveşti lumea de la mare înălţime : că există «multe nuanţe de alb şi multe nuanţe de negru. După cum în clipa aceasta perspectiva îţi aşterne în faţă o

neînchipuit de bogată gamă de nuanţe albe, tot aşa şi noaptea îţi oferă o foarte bogată gamă de tonuri negre, de la negrul ica cerneala pînă la negrul absolut, de la negrul de nuanţă slabă pînă la negrul lipsit de ton.
Şi zbori aşa peste piscurile ce au rămas anume neacoperite, pentru ca, în sfîrşit, să te bucuri de victoria finală. Năframa de ceaţă a alunecat discret de pe umerii culmilor, iar ele (ce vrei, femei !) ţi s-au arătat an toată goliciunea, învinse şi lipsite de apărare. Am ajuns deasupra versantului sudic al Alpilor, în Italia însorită. A dispărut zăpada, şi ceaţa a dispărut, iar munţii iţi apar deodată înveşmântaţi în verde. Zăreşti albastrul lacurilor, sate cu acoperişuri roşii şi, pe neaşteptate, la înălţimea la care, cu eîteva clipe înainte, răzbătea numai albul glacial al gheţarilor, simţi ca din senin aroma strugurilor ce ise coc jos, pe costişele meridionale, îi ajută, fireşte, soarele şi umezeala ploii, lăsată de norii care nu mai pot trece peste înălţimile munţilor. Şi, credeţi-mă, ploaia aceasta e singura apă care are ce căuta în vin, pentru că aceea pe care o .toarnă în butoaie eirciu-marii italieni nu e decît apă chioară şi asemenea faptă a fost înfierată, pe drept cuvînt, ca o mare nelegiuire, de însuşi conciliu! cardinalilor.
Cu totul alta e priveliştea din avion a pustiului. Nc-a surprins a doua zi, în revărsatul zorilor. Era o privelişte tristă şi dezolantă, ca de altfel tot ce n-are sens şi folosinţă. Nici măcar frumos nu e acest vestit pustiu arab, locul ân care s-au desfăşurat atîtca acţiuni ale romanelor noastre

din adolescenţă.
Mai întîi zăreşti pămîntul galben, murdar. Peste puţin timp incepi să desluşeşti diferite forme, ici o albie uscată, colo o pată de snre, albicioasă. E ca şi cînd ai privi după ploaie un drum de cîmp săpat de şuviţele de apă care s-au scurs, sau o grămadă de nisip de unde cu eîteva clipe înainte au plecat copiii, lăsînd în urma lor doar urmele picioruşelor desculţe, E un joc dezolant, asemănător cu acela al norilor,

cu singura deosebire că aici întâlnim o singură nuanţă de culoare : a cerului murdar.
Cînd se luminează bine, înveţi să judeci pustiul după singurul semn care mărturiseşte existenţa vieţii : verdele. Numai că aici îl întâlneşti foarte rar. Dacă vreţi să ştiţi, nici măcar acolo unde începe albastrul mării nu-1 zăreşti. Căci apa aceasta nu poate înviora pustiul, fiind sărată. Aşa că priveşti uimit această pustietate înfiorătoare şi fără raţiune, stâncile şi culmile de nisip, a căror înălţime nu-i chip s-o masori, nici s-o apreciezi, dar în sinea ta te gîndeşti ce sentiment trebuie să încerci mergînd, mergând aşa la nesfârşit prin pustiu, trecînd peste o dună de nisip ca să dai apoi de alta şi iarăşi de alta. Şi sînt ca uin ocean uriaş, de necuprins aceste valuri de nisip, după cum întregul pustiu nu are o formă statornică. Pînă şi culorile sînt nedefinite, cînd cafenii, cînd rosietice, dar niciodată nu poţi afirma unde ise întrerup sau unde se sfîrşesc. Cînd răsare soarele, pustiul capătă contururi mai precise, deoarece s-au înmulţit nuanţele. în sfîrşit, zăreşti nişte copaci răsărind într-o oază. Satul de lut, împrejmuit de un zid, doarme sub umbrarul rar - o pată verde în această mare galbenă de nisip. Cât de puţină viaţă şi totuşi ce manifestare puternică a vitalităţii umane ! Aici, în inima pustiului, lingă izvorul dătător de viaţă ce ţâşneşte din pământ, oamenii şi-au întemeiat căminurile lor. Aici trăiesc, se iubesc şi se urăsc, iar caravanele lor străbat în lung şi-n lat spaţiile nesfârşite. Ce destin i-a

împins tocmai aici ? Fii atent, iubite cititor, îndată vei afla şi Jceastă taină : destinul lor arde la orizont ca o coloană de foc. Petrolul...
De aici încolo, adio poezie ! Pe de o parte, pentru că pămîntul din care ţîşneşte petrolul e îndeobşte uleios şi neplăcut, iar, pe de altă parte, pentru că acele focuri nu ard ca nişte făclii ale victoriei, ci ca nişte torţe ale războiului. Aici, unde în bătaia razelor solare strălucesc argintiu cisternele de benzină şi unde rafinăriile slobozesc nestingherite

coloane de fum către cerul nesfîrşit, începe o altă istorie ; pustiul aici nu mai e nici înfiorător, nici dezolant ; aici pustiul e nespus de preţios, iar pentru cîţiva metri din imensitatea nesfîrşită de nisip pe care am străbătut-o în zbor poate să curgă în orice clipă singe omenesc. Dar iată-ne deodată deasupra unui aeroport - lucru rar în. această pustietate - surprizător de mare pentru cele eîwVa avioane ce poposesc aici în drumul lor spre a se aproviziona cu benzină. Numai că acest aeroport, prietene cititor, nu e pentru avioanele pribege, ci pentru avioanele U.S. Air Force [1], după cum ai prilejul să afli de îndată ce roţile avionului în care călătoreşti ating pămîntul. Da, te găseşti în pustiul Arabiei, pe pămîntul Asiei, şi totuşi aterizezi pe un aeroport care are de apărat graniţele Statelor Unite ale Americii.
Despre Dhahran, localitate în Arabia Saudită, de bună seamă nici n-ai auzit, iubite cititor. Nu fi necăjit pentru atîta lucru, pentru că noi am aflat de ea abia după ce am aterizat şi, crede-mâ, nici pînă azi nu ştiu, de pildă, dacă Dhahran înseamnă cele oîteva cocioabe de lut dintre palmieri, sau, mai curînd, acele rafinării fumegînde, sau, poate, numai acel uriaş aeroport, a cărui întindere creşte mereu. Un lucru însă e sigur : Dhahran e una din numeroasele baze aeriene „ce apără democraţia americană de influenţe dăunătoare". în chip asemănător e păzită Constituţia americană la Abadam şi pe alte zeci

de aeroporturi din Iran şi Pakistan, din Birmania şi Siam... într-un cuvînt, pretutindeni acolo unde bănuieşti spre nord frontierele Uniunii Sovietice sau ale Chinei populare.
I-am văzut şi pe vajnicii apărători ai terenurilor petrolifere şi ai graniţelor americane - echipajele bombardierelor militare. îmi pot imagina foarte bine articolul furibund al corespondentului Agenţiei Reuter, care zărind, să zicem,
[1] Forţele aeriene ale S.U.A. (n.t.).

pe unul din aeroporturile civile din Canada câteva elegante avioane de tip *lliuş'm* cu echipajele lor, şi-ar pune neliniştit întrebarea : ce caută *Iliuşin-ut'Ae* sovietice ân apropierea Statelor Unite ? Aici, însă, prezenţa unităţilor aeriene americane este considerată ca un lucru cît ise poate de firesc, iar avioanele U.S. Air Force sînt aici mai frecvente decît cele de călători. îmbrăcaţi în straie pestriţe, paznicii indigeni acordă, fireşte, mai multă atenţie civililor decît tinerilor în uniforme americane, care stau înghesuiţi în restaurantul aeroportului, mestecîndu-şi plictisiţi bomboanele lor *Adams Chiclets-gum* şi privind nostalgic muştele de pe plafon. Aici, dacă vrei să ştii, prietene cititor, altceva nici n-ai ce privi. Să te uiţi după băştinaşii cu pielea cafenie nu e prea indicat ; rişti să te alegi cu o privire, aş zice, nu prea amabilă. După femei n-ai cum să te uiţi, căci poartă toate faţa acoperită cu voaluri negre. Aşa că se uită după muşte aceşti tineri din Chicago şi Virginia, care şi-au părăsit magazinele sau au schimbat viaţa de pe plantaţii pentru plictiseala aceasta îngrozitoare de pustiu. Afară străluceşte un soare alb. Totul e încremenit în arşiţa nemiloasă. Aşteptăm cu nerăbdare ordinul de plecare spre alte pustietăţi şi spre alte văgăuni, îngrozitor de asemănătoare între ele. Peste tot numai *Coca-cola* şi gumă de mestecat. în unele locuri se mai găseşte, de bună seamă, *whisky.* Aici, din motive greu de înţeles, n-am găsit *whisky...* Unii soldaţi poartă la gît lănţişoare de aur, poate un medalion de la mămica. Undeva departe, în blocurile înalte ale oraşelor americane

sau în căsuţele joase de lemn din aşezările rurale, femei în vîrstă se gândesc la fiii lor : Sam, Jimy, Johnny. Şi de ce nu ? Mamele sînt la fel în toată lumea. Dar la ce bun toate amintirile şi lacrimile, cînd un lucru rămâne mereu nelămurit : ce caută aceşti flăcăi aici, departe de patria lor, şi ce graniţe păzesc ei aici, în această pustietate dezolantă ? La această întrebare nimeni nu răspunde, muştele roiesc în jurul mesei, în plafon se învârteşte ventilatorul, e zăpuşeală,

pustiu şi trist... Şi aşa stau laolaltă aceşti ostaşi toată ziua şi - interesant ! - nu schimbă un cuvînt între ei, nu-şi zîmbesc, nu-şi string mina şi nu se bat pe umeri, nu cîntă... Stau şi mestecă...

Odinioară, cu mulţi ani în urmă, am avut plăcerea să ies în larg cu pescarii polonezi din satul Jastrau. Năvodul nostru s^a umplut repede de scrumbii, dar printre acestea s-au mai strecurat şi peşti răpitori cu botul lat, aşa-numiţii draci de mare. Soarta lor era aceeaşi cu a scrumbiilor ; şi totuşi nici în plasă nu şi-au dezminţit caracterul. Inghiţeau scrumbiile cu o lăcomie de nedescris, deşi ei singuri abia îşi mai trăgeau sufletul. Pescarii îi lăsau să le înghită în voie. Iar cînd au început să cureţe peştii, i-au apucat de coadă şi pe aceşti diavoli de mare şi au scuturat din ei scrumbiile înghiţite.

Nu .ştiu de ce a trebuit să-mi amintesc de întîmplarea aceasta tocmai aici, în pustiul galben, lingă oraşul Dhahran, în Arabia Saudită. Dar mi-am amintit-o totuşi, am trecut-o în însemnările mele şi las binevoitorului cititor libertatea de a reflecta şi a trage concluziile.

C A P I T O L U L A L P A T R U L E A

în care cititorul şl călătorul îşi Iau rămas bun de la multe din visele lor romantice despre Orient, pentru ca, pînă la urmă, să fie totuşi puşi în faţa unui mister. Ştiţi, misticismul îmbrăţişează uneori şi lucruri atît de obişnuite şl de banale cum sînt, de pilda, bătăturile.

Şi eu am visat în frumoasa şi nebunatica mea tinereţe un Orient de argint, împurpurat de apusul unui soare încintător, un Orient cu minarete ce se înalţă semeţ spre cerul albastru şi bărbaţi vinjoşi care hat într-un gong mare, răsunător, pe terasa palatului, unde o dansatoare încîntătoare îşi ridică graţios braţele cafenii deasupra capului. Cel puţin aşa arăta ilustraţia de pe cutia de lemn cu trabuce pe care o admiram la unchiul meu. Nimeni nu mi-a spus însă că Orientul e un pămînt uscat şi prăfuit, că aici culoarea predominantă este galbenul nisipului, care la amiază, în arşiţa dogoritoare, e alb ca varul, şi că lucrul cel mai de preţ aici e apa, iar cel mai rar un petic de verdeaţă.
Dar am mai învăţat un lucru demn de reţinut, şi anume că nicăieri în lume nu se iroseşte inutil atîta apă în havuze, fintîni arteziene, cascade şi tot felul de asemenea artificii ca în acest Orient, şi nicăieri nu întîlneşti parcuri şi grădini atît de reconfortante, cu flori atît de variate ca aici. înainte vreme, toate acestea împodobeau palatele emirilor, sultanilor sau vizirilor. Astăzi le întîlneşti în preajma ambasadelor şi societăţilor comerciale străine sau în jurul vilelor
3 — Ţara de sub ecuator
33
acelora care nu sînt nevoiţi să muncească cinstit, dar au totuşi venituri fabuloase.
Pe călător îl suprinde cel mai mult faptul că flotile, pe care acasă la el e obişnuit să le vadă în sere şi numai la anumite ocazii, aici în Orient cresc fără ghivece, în pămînt, şi că nimeni nu se minunează de acest fapt. De pildă, oleandrii, care pe vremea tinereţii noastre împodobeau, în mod obligatoriu, prăvăliile cu mezeluri şi aşa-numitele gră-dini-restaurante de pe trotuarele pragheze, sînt aici încărcaţi cu flori, cu toate că la Praga nu .vedeai pe crenguţele lor decît fire de funingine. La fel şi palmierii. Stau împlîntaţi în pămînt .ca la noi prunii .şi, vă rog să mă credeţi, nimeni nu vă împiedică să vă

convingeţi că nu e vorba de o iluzie. Puteţi rupe o foaie, de bună seamă mai mică, cele mari oîntărind cîteva kilograme. Şi aşa cum am învăţat, creşte aici ca o plantă obişnuită şi *bougainviUe-vA* şi *althaea* cu florile ei mari, roşii, oare i-ar fermeca pe toţi poeţii.
O curiozitate a Orientului (de pildă a Pakistanului) este aceea că îndărătul acestei strălucitoare minunăţii multicolore a naturii se întinde ca o pulbere nesfîrşkă, în imediată apropiere, pustiul înfiorător şi că e nevoie de multe slugi şi de mâini îndemînatioe ca să răsară din senin, pe aceste locuri, o asemenea grădină.
Hotelul de tranzit al Societăţii olandeze de navigaţie aeriană, unde am fost găzduiţi, are aspectul unor locuinţe orientale. Nu e un hotel cum sîntem obişnuiţi să vedem pe la noi, o clădire mare cu multe camere, ci un şir de căsuţe (cu o cămăruţă) la parter, complet izolate unele de altele, surprinzînd la început prin modestia lor. Mai tîrziu am înţeles însă că toate : şi podeaua de ciment, care bineînţeles e caldă, şi spălătorul din spatele odăiţei unde curge apă... caldă, şi ventilatorul din plafon, fără de care viaţa aici ar fi de nesuportat şi care toată noaptea agită ou răbdare aerul - fireşte şi acesta cald - sânt anume rînduite astfel din pricina arşiţei. Aici la Karaoi - şi ţineţi seamă că ne

aflăm de fapt în imediata vecinătate a mării - temperatura la soare în timpul zilei se ridică pînă la 50 de grade C, la umbră însă numai pînă la 40°C.
Chiar de la aeroport, ca o ştafetă mută, începe să ne însoţească o coloană întreagă de tot felul de servitori, care ne ajută să ne instalăm^ să suportăm căldura, să vedem florile, au grijă să nu ducem lipsă de apa de spălat, de curentul ventilatoarelor, de apa şi fructele la gheaţă...
Dar mai sînt aici şi nişte paznici speciali, ou privirea aspră şi cu bastoane lungi în mină, a căror unică ocupaţie este să păzească hotelul. Turbanele lor au noduri mari,

scrobite, ca să intimideze pe oricine, iar eventualul pungaş să ştie că trebuie să aştepte momentul prielnic cînd aceşti cerberi îşi fac rondul. Paznicii dorm în veranda cu podea de ciment din faţa camerelor noastre şi acceptă, fără fasoane, cu cea mai adîneă plecăciune, chiar şi 'bacşişul cel mai modest. Iar seara, cînd în apropierea acestei frumuseţi înfloritoare din faţa hotelului vezi cum în praful şoselei îşi bîrîie anevoie picioarele coloanele de muncitori îmbrăcaţi în burnuzuri[1] murdare şi mulţimea de femei cu feţele acoperite cu văluri negre, înţelegi pe ce se bizuie tot acest confort, întregul comerţ şi întreaga industrie din această ţară şi alte ţări asemănătoare. Aceşti oameni muncesc în pustiu, umblă şi locuiesc în pustiu, iar apa o cumpără de la un bătrîn sacagiu, cu ulciorul.

Dar mu-ţi fie teamă, iubite cititor, nu te voi reţine prea mult în proza vieţii lipsite de bucurii. Orientul e Orient, şi se petrec în el întîmplări ciudate. îngăduie-mi, aşadar, să-ţi prezint acum un fachir. Nu unul din aceia care aruncă în aer funia şi ise caţără pe ea, sau înghit o sabie cu tăiş ascuţit. Meseria lui e mai simplă, dar, credeţi-mă, cu nimic mai puţin onorabilă şi misterioasă.

[1] Mantale cu glugă pe care le poartă arabii (n.t.).

S-a furişat dis-de-dimineaţă în odaia mea şi a început să mă trezească, trăgînd uşor de ipe mine cearşaful ce ţine aici loc de plapumă. L-am privit cu nedumerire (să fi fost mai curînd frică ?), iar el, într-o (limbă pe care n-am înţe-les-o, mi-a povestit multe lucruri interesante, străduindu-se tot timpul să mă .apuce de picior. Cînd, în cele din urmă, nemaiavînd încotro, i-am satisfăcut dorinţa, a început să-mi pipăie cu înfrigurare degetele şi cu nespusă bucurie a consemnat momentul în care am ţipat de durere la apăsarea unei bătături. După care şi-a reluat tirada, de data aceasta se pare într-o engleză care, după umila mea părere, aducea mai curînd cu dialectul indian

urdu ; şi aşa se face că tot nu ne-am înţeles. în cele din urmă, a scos din buzunarul lui soios o hîrtie scrisă în limba germană şi mi-a vîrît-o sub nas. Era o scrisoare de recomandare a unui oarecare domn Schutze, în care acesta mărturisea, din proprie iniţiativă, că venerabilul Abdul Raheman i-a scos bătăturile într-un mod cu totul remarcabil. Fachirul ridică degetul lui arătător şi rosti triumfător unicul cuvînt asupra căruia ne-am putut, în sfîrşit, înţelege : *„Hineraug | hineraug !"*

Dumnezeu ştie cum, dar în clipa .aceea m-a cuprins dorul de aventură ; am scos piciorul de sub cearşaf şi am aşteptat să se facă minunea. Omul meu s-a aşezat turceşte lingă pat, şi-ia întins pe jos cîteva cuţitaşe de oare, de fapt, n-avea nevoie, şi a început apoi să-mi ciocănească uşor, cu vîrful unui brici mic, locul unde după părerea lui trebuia să fie necazul cu pricina. Sînt nevoit să recunosc că n-am simţit nici o durere ; de altfel, aşa cum am putut constata numai-deoît, nu aceasta era operaţia propriu-zisă. Principalul abia urma. Fachirul a scos de sub cuta mantiei în care era înfăşurat un mic corn de gazelâ (de un soi special, cel puţin aşa a încercat să mă convingă, prin semne, că nu era vorba de o capră obişnuită, ci de una de munte, autentică). Cor-

i Bătătură (în limba germană în original^ (n.t.).

nul era gol şi găurit sus. L-a aşezat cu capătul lat pe degetul piciorului meu şi a început să tragă repede afară aerul, prin gaura de la capătul de sus. Apoi, cu o mînă ţinea apăsat cornul pe deget, iar cu cealaltă făcea nişte mişcări ca şi cind mi-ar fi scos ceva din picior. în acest timp se uita da mine întrebător, dacă nu cumva simt vreo durere. Fireşte, cu mare bucurie, i-am declarat că nu mă supără nimic. „Şmechere, mi-am zis îln sinea mea, pe mine nu mă duci, pe mine n-a izbutit să mă hipnotizeze nici scamatorul de la bîlciul Sfântul Matei, şi ăsta era tocmai din Liben [1] !" Fachirul pakistanez mi-a zâmbit doar şi mi-a făcut semn cu mîna că asta îl deranjează prea

puţin. Şi, netulburat, a repetat încercarea. Acum, oameni buni, ascultaţi şi minuna-ţi-vă ! Abia a făcut o mişcare, cînd sub corn am început să simt o apăsare ciudată, care s-a accentuat tot mai mult. După care, omul meu a întors cornul şi l-a scuturat cu multă grijă. Din orificiu căzu un dopşor mic de tot, care nu era altceva decît bătătura mea. Fachirul îngropa bătătura în praf, se pare că aşa era obiceiul pământului, apoi îmi aduse la cunoştinţă că operaţia costă trei rupii, dar că mai am la picior încă două necazuri asemănătoare şi că ar fi bine să le scot. E adevărat că piciorul mă durea mai de mult, dar convingerea mea fusese că pricina era ou totul alta. Omul însă o ţinea morţiş pe-a lui şi repeta într-una : *hineraug.* Pînă la urmă, resemnat, am dat aprobativ din cap. Ce să vă mai spun ? Procedura s-a repetat : cornul fermecat şi-a făcut din nou datoria, din nou aceeaşi apăsare ciudată în deget, din nou mîna fachirului s-a ridicat autoritară şi a poruncit bătăturii să-şi ia zborul - şi din nou a încetat să mă doară piciorul.

La sfîrşit, fachirul mi-a oferit cornul spre cumpărare, dar eu, nefiind sigur dacă voi şti să execut acea miraculoasă mişcare cu mîna, nu l-am cumpărat. Iată de ce, după înapo-

[1] Cartier din Praga (n.t.).

ierea în patrie, am continuat să-mi exercit vechea îndeletnicire şi n-am îmbrăţişat meseria de fachir, care, fără îndoială, e destul de rentabilă. Aşa că, cel pe care-1 supără cumva bătăturile trebuie să zboare tocmai la Karaci, unde, chiar lîngă aeroport, în sectorul rezervat Societăţii K.L.M., îl va găsi cu siguranţă pe ingeniosul fachir ; eu l-am zărit acolo a doua zi, aşezat pe jos, turceşte, aşteptînd sosirea unui nou transport de călători.

C A P I T O L U L A L C I N C I L E A

despre oraşul Karaci, portul, animaţia şl vacarmul străzilor, bazarele, cu o instructivă completare

despre spălatul rufelor şl o veridică şi garantată descriere a adevăratei Fata, Morgana.
La şcoală am învăţat că locurile aflate în vecinătatea mării au o climă plăcută. Din păcate, învăţătura aceasta nu este valabilă pentru oraşul Karaci, capitala Pakistanului, portul maritim în jurul căruia se întinde un pustiu cu nisipul atît de încins, încît temperatura de cincizeci de grade aproape nici nu e luată în seamă de localnici.
Priveliştea portului însă merită toată atenţia... Străinului îi este îngăduit să vadă numai de departe fortăreaţa Manor, cu şcoala ei navală şi portul militar, în schimb poate privi de aproape portul pentru pasagerii de rînd, care, înghesuiţi în sala de aşteptare a gării maritime, aşteaptă vaporul ce urmează să-i transporte spre îndepărtata lor patrie - în Pakistan. Să precizăm, spre a nu da naştere la confuzii : oraşul Karaci se află în Pakistanul de Vest. Cine vrea să ajungă în partea răsăriteană a acestei ţări trebuie să ocolească, pe mare, întreaga Indie.
Vapoare vechi, burduhănoase, purtînd frumoase nume orientale, ancorează aici pentru a înghiţi încărcătura umană, căci strămutărilor din motive religioase încă nu li s-a pus capăt. *Fatima, Figura, Al Husseini, Sarasvati...* Nu-i nevoie să depuneţi prea multă osteneală spre a vă da seama care sînt vapoarele destinate mahomedanilor şi care sînt acelea care îi vor transporta pe hinduşi, ca să fie siguri că în

timpul călătoriei nu riscă să fie înjunghiaţi. Aici religia este într-adevăr O' problemă sîngeroasă, de extremă gravitate. De bună seamă, societăţile de navigaţie maritimă sînt mult prea luminate pentru a se îneca în întunericul prejudecăţilor religioase. Ele fixează de aceea preţul biletelor de vapor pe baza unei desăvârşite înţelegeri reciproce şi, fireşte, cît mai convenabil - nu pentru călători, ci pentru proprietarii de vapoare.

în jurul portului se întinde o piaţă atît de bogată şi de înţesată cu tarabe, încît străinului neiniţiat i se pare că vînzătorii nu fac altceva decît să-şi vîndă mărfurile unul altuia. Numai cîţi vânzători de trestie de zahăr nu întîlneşti aici ! Aşezaţi pe o grămadă de marfă în cărucioarele lor şi jupuind într-una cocenii lungi de trestie, pe care apoi îi taie în bucăţele mici cu un cleşte special, îşi aşteaptă cumpărătorii acestor delicatese, oe-ţi amintesc de beţişoarele de zahăr de pe la bîlciurile noastre. Dar acestor bunătăţi nu le dă tîrcoale decît un imens nor de muşte.
Muştele le întîlneşti aici nu numai pe trestia de zahăr, ci peste tot, pe carne şi pe fructe, pe. pline sau pe grămă-joarele de stafide. A cumpăra ceva înseamnă a-ţi face duşman un imens roi de muşte. Vînzătorii nu se grăbesc să le gonească, considerînd aceasta, se pare, o treabă inutilă ; aşa se face că omul renunţă cu inima destul de uşoară la diferitele bunătăţi ce îi sînt oferite cu atîta insistenţă : grămezi de alune, orez crud sau fiert, munţi de tăiţei laţi, înguşti, subţiri sau groşi, calupuri de curmale, zarzavaturi sau foi de betel, care, în afara delectării, mai oferă gurii o culoare roşie sîngerie şi o asemenea rezervă de salivă, încît omul se poate lăsa pradă celei mai frumoase sieste : să se aşeze turceşte la umbră, să împuşte cu degetele sîm-buri rotunzi şi să scuipe în jurul lui, cu consecvenţa şi calmul ce trădează un suflet credincios şi meditativ.
Prin această forfotă de vînzători trec cărucioarele. Şi fiindcă ne aflăm în Orient, orice transport se face într-un

vacarm de nedescris, cu strigăte, cu sunete de clopoţel şi claxoane, ca şi cînd căruciorul cu pricina ar goni prin foc, iar căruţaşul n-ar fi un om cit se poate de paşnic, ci un duşman al întregii specii umane. Strigătele sînt diferite, de la chiuitul prelung, care te face să te dai numaidecît în lături, convins fiind că se transportă un muribund (eroare, nu erau decît nişte rogojini), pînă la ţipetele disperate ale

celor ce mînă cămilele, dar care se ostenesc fără rost, căci animalele cu clopoţei la genunchi şi în jurul gîtului îşi văd mai departe de drum în acelaşi ritm lent.
Dacă scapi de această hărmălaie de strigăte şi de furnicarul omenesc, apropiindu-te de mare, devii victima golănaşilor care stau aici şi-şi aşteaptă muşteriul ageamiu pentru a-i oferi spectacolul unei extraordinare sărituri în apă, cu jurămîntul solemn că bănuţul pe care-1 va arunca va fi pescuit cu dinţii. Oferta lor, făcută cu mult temperament, e, bineînţeles, mai mare decît cererea. Ei nu cunosc, ce-i drept, această lege economică ; în schimb, îi simt forţa pe propria lor piele : se înghesuie pe parapetul de deasupra mării şi cad în apă pentru simplul motiv că mereu alţii se înghesuie să le ia locul. în clipa aceea ai dori să ai buzunarele pline de bani mărunţi, pe care însă să nu-i arunci în apă, ci .să-i împărţi acestor băieţandri, ca să te lase în pace şi să se ducă să-şi cumpere o bucată de trestie de zahăr ^au o foaie de betel vopsită cu var, sau altă bunătate, căci altfel ai impresia că în curînd vei avea pe conştiinţă cîţiva înecaţi. Cu mult interes urmăresc acest spectacol şi cei doi poliţişti indigeni, cu berete roşii elegante şi pantaloni scurţi. Pînă la urmă, străinul uluit bagă de seamă că băieţii se înmulţesc ca iarba, unii au căzut în apă, alţii se încaieră pe parapet, iar alţii abia sosesc, cu duiumul. înspăimtntat, vizitatorul bate în retragere şi o ia la sănătoasa spre oraş.
De forfota cartierului comercial nu scapă însă nimeni. Pe străzile şi ulicioarele înţesate de dughene nu se vînd numai articole alimentare, ca la piaţă, ci absolut tot ce poartă un

nume pe lumea asta. Puteţi cumpăra aici cauciucuri vechi de automobile pentru tălpuit pantofii, valize de tinichea pictate ou trandafiri, narghilele de lut, pălării de paie, lanţuri vechi, muzicuţe, sticle, curele, încălţăminte, evantaie şi multe alte mii de obiecte. Pe stradă se scurge un fluviu

imens de oameni, oare nu cumpără nimic, ci pur şi simplu umblă de colo pînă colo, parcă fără nici un rost. Dar chiar şi aceia despre care ai impresia că nu sînt decît nişte pietoni obişnuiţi se află aici cu interese comerciale : bătrânul de colo cu turban, veşnic surâzător, are de vânzare cele două bucăţi de postav pe care le poartă aruncate peste umăr, ca la expoziţie ; o femeie oferă spre vînzare papagalul din colivie, iar un flăcăiandru cară într-o outie nişte bucăţi de piele veche, dumnezeu ştie la ce-ar putea fi folosite, dar important e că sînt de vînzare. Dughenele ou sediu fix îşi au caracterul lor special : sînt ca nişte priciuri[1] în care negustorul stă tolănit peste marfa lui şi se uită nostalgic la furnicarul multicolor. Din cînd în cînd, ca să atragă atenţia, scoate cîte un strigăt prelung, dar nimeni nu-i poate băga în seamă, pentru că aici toată lumea strigă de zor : şi concurenţii din jur, şi ambulanţii, şi ricşarii, şi căruţaşii, şi don-chivalii, adică cei care mână măgarii ; strigă pînă şi taxatorii de tramvaie, care din motive necunoscute circulă tocmai prin această înghesuială a bazarelor.

In tramvai există un compartiment anume rezervat femeilor, unde bărbaţii n-au acces. De fapt nu-i un tramvai cu troleu, ci un vehicol cu motor, oare circulă pe şine. Cît e de vechi n^am putut afla, dar credeţi-ană că ar fi un exemplar unic, de muzeu.

Printre şirurile de prăvălii permanente circulă, într-un furnicar nesfârşit, dughenele pe roate, nişte cărucioare mici, care pot staţiona oriunde, după bunul plac al vînzătorilor. Astfel, locul se împuţinează din ce în ce mai mult, şi în-

[1] Paturi de scînduri pentru un număr mare de persoane (n.t.).

cearcă apoi de cumpără ceva în acest sublim haos de culori, de strigăte şi vacarm ! Şi totuşi cît de ispititoare ar fi o vizită în prăvălia cu firma demnă de încredere *London fashion,* unde se vînd haine vechi şi uzate, sau în trufaşa

instituţie *Mohod Zaharia Tarmohamed,* în care şeful prăjeşte într-o tingire mare un fel de cocă ciudată, sau în *Magazinul universal* al domnului Abdul Salemohamed. Roiuri de muşte bâzâie deasupra mărfurilor şi în jurul impozantelor capete ale preacredincioşilor negustori. Şi prin acest haos desăvârşit sc strecoară, cu o îndemînare de artist, tutungiul, purtîndu-şi în faţă taraba ou marfă şi servind publicul într-o manieră cu totul neobişnuită : dintr-o cutie de tutun atârnă fumegînd un fitil gros, răsfirat la capăt. Cine cumpără o ţigară poate folosi această ingenioasă brichetă, după ce mai înainte a suflat cu grijă în sfoara fume-gîndă pentru a transforma scînteia ce mocnea într-o flăcăruie de toată frumuseţea.

Fugind din acest labirint ce-ţi asaltează vederea, auzul, dar şi mirosul, pentru că fiecare prăvălioară sau dugheană îşi are aici mirosul, aroma sau duhoarea specifică, rătăceşti fără să vrei spre altă curiozitate a oraşului, demnă de luat în seamă, unde muncesc aşa-numiţii *dobi* - cu alte cuvinte spălătorii de rufe. Spălătoria aduce cu o uriaşă gospodărie casnică sub cerul liber. Într-un şanţ adînc curge fără întrerupere apa, iar în jurul unor albii de piatră se învîrteşte de zor o armată de bărbaţi - spălatul rufelor fiind aici o chestiune ce priveşte sexul tare ; n-aş vrea ca din această poveste amabilele cititoare să tragă cumva concluzii necorespunzătoare, pentru că munca aceasta, aşa cum e făcută aici, necesită într-adevăr puteri de Hercule. De fapt, toată operaţia pare mai curînd o răfuială între rufe şi respectivul *dobi,* care stă lingă cada de piatră şi, cu braţele avîntate, ridică sus, deasupra capului, rufa udă şi o izbeşte apoi cu o sete nebună, şi probabil cu furie, de marginea de beton a albiei. Totodată, el răsuceşte rufa în aer cu atîta măiestrie,

încît atunci cînd o buşeşte de beton să facă un zgomot cît mai mare, iar trecătorului, aflat întâmplător pe acolo, să-i vină să-şi pipăie, involuntar, cămaşa de poplin, ce-ar

trebui eventual dată la spălat ; dar trecătorul renunţă la această idee, care ar echivala cu un act de curaj. Şi, într-adevăr, localnicii vă pot confirma că, după asemenea spălat, cusutul nasturilor e o treabă cît se poate de firească. Aşadar, aici se spală şi totodată se usucă rufele, ceea ce, sub soarele dogoritor al tropicelor, nu constituie nici o problemă. Ei, şi fiindcă tot am alunecat în această descriere de specialitate, îngăduiţi-mi încă un mic amănunt : aici nu se ştie ce sint cirligele de rufe ; rufele se întind în aşa fel, încît un colţ al lor să rămînă prins intre cele două sfori răsucite, care formează frînghia. Se pare că merge...

Şi acum, fiindcă spălătoria publică se află la marginea oraşului, să vizităm şi periferia propriu-zisă, unde se termină ultimele şiruri de cocioabe, unde începe pustiul şi unde mai trăieşte încă o bună parte din populaţie, de data aceasta mu în case, ci în nişte corturi de zdrenţe, cîrpite şi peticite în sute de locuri. Zdrenţele acestea sînt întinse pe nişte prăjini îndoite în formă de cupolă dărăpănată, în care stau, lîncezesc, ţipă, tac, se necăjesc şi se bat mii şi mii de copii şi adulţi. Copiii mici, plini de bube, se tăvălesc pe jos într-o murdărie de nedescris ; fetiţele care depăşesc vîrsta copilăriei devin, în scurt timp, adevărate graţii cu ochi mari şi frumoşi. Bărbaţii, cu mustăţi lungi - dumnezeu ştie din ce trăiesc ! - sînt în cea mai mare parte îmblînzitori de şerpi. De îndată ce te zăresc, se reped spre tine val-vîrtej cu coşuleţele în braţe şi scot la iveală cobrele lor veninoase, care, orbite de lumina puternică a soarelui, dansează în ritmul sunetelor de fluier. Mai sînt aici şi îmblînzitori de şerpi boa. Jivinele li se încolăcesc în jurul gîtului - al lor şi al copiilor care, bineînţeles, îşi dau şi ei concursul la spectacolul după care această mulţime compactă îţi cere de

pomană, întinzînd mina, ţipînd şi blestemînd. Vin să ceară de pomană şi mamele cu copii în braţe, care, în sărăcia lor cumplită, umblă cu faţa descoperită. Intre corturi

lîncezeştc o mlaştină plină de noroi, din care oamenii iau probabil apa, iar vitele trăiesc de-a valma cu oamenii, într-o sumbră promiscuitate. De aici se îndreaptă în fiecare zi spre oraş coloane nesfirşite de cerşetori şi şomeri în căutare de lucru, de aici se răspîndesc molimele necruţătoare, de aici pătrund în furnicarul străzilor oameni purtînd ou ei bolile cele mai îngrozitoare.

Şi iată că la capătul acestei peregrinări în faţa ochilor ţi se desfăşoară un lucru extraordinar. Dincolo de periferie, unde de data aceasta începe într-adevăr pustiul - dar de unde se mai văd clădirile oraşului - răsare deodată, ca din pămînt, de partea cealaltă a şoselei, un nou oraş de toată frumuseţea : acoperişuri de case roşii, copaci înverziţi, turnuri de minarete... Ce privelişte reconfortantă după imaginea dezolantă a periferiei ! Ce-ar fi să ne repezim pînă acolo ? Dar şoferul zîmbeşte înţelept şi dă dezaprobator din cap : „Nu, *babu* [1], ce vedeţi acolo nu e oraş. E o arătare - Fata Morgana..."

Aşa se face că am -surprins fenomenul care cîndva, de mult, i-a dus la pierzanie pe peregrini şi care te mai poate induce şi astăzi în eroare. Numai că in goana maşinii se rezolvă repede şi astfel de mistere. Cum ai parcurs cîţiva kilometri şi unghiul perspectivei s-a schimbat puţin, oraşul fermecat se mistuie şi din nou îţi apare în faţa ochilor ne-sfîrşitul pustiu galben-murdar, cu tufele de pelin şi ou caravanele de cămile ce se îndreaptă, prin arşiţa dogoritoare şi înnăbuşitoare, spre miazănoapte.

[1] Domnule (n.t.).

Fata Morgana n-a fost, de bună seamă, altceva decît oglindirea cartierului marilor bogătaşi din Karaci : Clifton. Dar oare cît timp va mai trece pînă cînd aici se va destrăma, ca un vis urit, oraşul corturilor de zdrenţe, iar în locul iluziei va fi înălţat la marginea pustiului un oraş adevărat pentru fiii lui Alah, în faţa căruia, aşa cum spune credinţa, toţi muritorii să fie egali ?

CAPITOLUL AL ŞASELEA

tn care călătorul se visează şi el Robinson, dar ajunge la concluzia că romantismul de acest gen e de mult consumat. De asemenea, trece peste ecuator, fără să albă tnsă posibilitatea să sărbătorească aşa cum s-ar cuveni evenimentul, care îi prilejuieşte anumite reflecţii despre dezavantajele civilizaţiei, tn acest capitol, sub ochii călătorului şl ai cititorului lese, în sfîrşit, din mare insula Java şl avionul aterizează în oraşul Djakarta — ţinta călătoriei noastre.

Ultima noastră escală a fost la Bankok, în Siam. Din clipa aceasta, obositul călător (şi nu mai puţin obositul cititor) se poate bucura că a intrat în ultima etapă a călătoriei sale, care, deşi nu măsoară mai puţin de două mii cinci sute de kilometri, din cauza apropierii ţintei îl face totuşi să devină grăbit şi nerăbdător. Zău că-i nedrept, pentru că Bankokul este, fără doar şi poate, un oraş interesant. I-am zărit numai din avion întinderea imensă şi acoperişul de aur al pagodei principale ; în schimb, de pe pămînt, am văzut femeile siameze şi trebuie să vă spun că ne-au lăsat o impresie mai puternică decît amintita pagodă. Siamezele sînt mici de statură, zvelte, cu talia îngustă şi toată înfăţişarea lor aduce cu nişte miniaturi în filigran, cu ochii mari întuneooşi şi oblici. Iată aşadar că graba noastră spre avion a fost cît se poate de inoportună.

Aeroporturile sînt, de obicei, cărţi de vizită ale ţărilor respective. Aici, în Siam, te minunezi de frumuseţea uriaşei

hale ultramoderne .a aeroportului, construită toată numai din sticlă şi metal şi prevăzută cu o instalaţie specială de aer condiţionat. Surpriza călătorului e cu atît mai puternică, cu cît în timpul aterizării nu i-au scăpat două amănunte : pămîntul crăpat de secetă şi aspectul jalnic al cocioabelor, adăpostite toate la umbra unui şir de palmieri. Dar aeroporturile pot fi în acelaşi timp - de ce n-am spune-o pe şleau ? - şi o carte de vizită politică. Aşa se explică, probabil, de ce la Bankok am întîlmit, pentru

prima dată în timpul călătoriei noastre, avioane cu emblema Gomindanului. Ne-am zis : Bankok... legătura aeriană spre Taivan... Faptul că puţin mai departe aterizează avioane militare americane, desigur, nu te mai surprinde...

Şi acum hai, iubite cititor, spre ultima etapă de zbor demnă de reţinut, pentru binecunoscutul motiv că pe parcursul ei membrii expediţiei noastre vor trece, pentru prima dată în viaţa lor, ecuatorul. Marele vis al călătoriilor fantastice din copilărie prinde viaţă .acum sub ochii noştri.

Zburăm peste jungla nesfîrşită, undeva în zare se zăreşte pojarul imens al unei păduri, prin verdele întunecat al vegetaţiei şerpuiesc rîuri înguste ; apoi, deodată, uscatul se pierde, dispare peninsula Malaia, şi în faţa noastră se iveşte marea presărată de o sumedenie de insule şi insuliţe. E străvechiul şi vestitul arhipelag. Ne apropiem deci de Indonezia... Insulele acestea sînt toate verzi, şi în jurul fiecăreia dintre ele se întinde o lizieră galbenă de nisip. Pe alocuri se zăresc suprafeţele ogoarelor fărîmiţate, în alte locuri nu surprinzi nici un semn care ar putea să trădeze existenţa vieţii omului. Rîuri mici pline de mii curg grăbite din centrul insulei spre mare şi, din cînd în cînd, îi împrumută o culoare cafenie-închisă. Şi iată că nisipul galben alternează cu nisipul roşu, verdeaţa cu platourile galbene ale aeroportului, satele cu oraşele - dar fiecare e pe altă insuliţă şi fiecare insuliţă poartă cîte un nume,

greu de reţinut, cum ar fi de pildă Taninngpinang. Ca să mai treacă timpul, am început să număr insuliţele, urmărindu-le totodată pe hartă. N-aş vrea - doamne fereşte ! - să-i supăr pe geografi şi cartografi, dar vă rog să mă credeţi că au omis să însemne pe hartă foarte multe din aceste insuliţe. Şi sînt atîtea, încît omului aproape că nu-i vine să creadă. Unele mai mari, iar altele atît de mici, încît nici Robinson Crusoe nu s-ar fi putut pripăşi pe ele.

Unele sînt rotunde ca nişte crăticioare, altele prelungi ca nişte oornuleţe. Cîte una apare singuratică, altele sînt atît de aproape una de alta, încît oamenii se pot înţelege prin viu grai, strigîndu-se peste apă... Eh, ce frumos s-ar naviga pe aici cu vaporul ! S-ar găsi, fără doar şi poate, o insuliţă de naufragiat. Vechiul vis - cine n-a visat în tinereţe să trăiască şi el ca Robinson ? - devine deodată atît de realizabil, încît de emoţie ţi se strînge inima. Eu, de pildă, mi-am ales o insuliţă care mi-a plăcut foarte mult, pentru că am zărit pe ea un colţişor unde bănuiam că s-ar putea ateriza şi mi s-a mai părut că am găsit şi locul unde l-aş fi putut elibera din mîinile sălbaticilor pe credinciosul Vineri. Era o insuliţă ceva mai retrasă şi nu trăda prin nici un semn existenţa unor suflete vii, ceea ce m-a făcut să cred că n-ar ajunge pînă acolo nici ziarele. în loc de telefon mi-aş instala un tam-tam. Numai că, vedeţi, omul civilizat începe să gîndească. Şi îşi spune că viaţa alături de credinciosul Vineri devine la un moment dat plictisitoare, începe să viseze - lucru pe care domnul Defoe nu l-a făcut - la o agreabilă seară de simbătă. Ei, şi dacă tot visezi, eşti nevoit să priveşti insuliţa şi cu ochi de părinte ; cum s-o împărţi urmaşilor tăi, care, fără îndoială, vor fi mulţi la număr. Aceştia vor trebui, de bună seamă, să ocupe o insulă vecină, iar urmaşii lor alta şi aşa mai departe... Ca să vedeţi cum se naşte pofta de cucerire, cum iau naştere războaiele, coloniile, imperialismul ! Deo-

camdată, însă, insuliţa mea a dispărut în lumina orbitoare a soarelui, visul s-a risipit şi - între noi fie vorba - omul e fericit că are acasă la el de lucru în permanenţă şi n-are nevoie să atace insule vecine. O dată cu vîrsta dispare şi romantismul de acest gen.

Dar nu e vorba numai de vîrstă. Tehnica înaintată îşi are şi ea partea ei de contribuţie. Priviţi ! Sub noi .se desfăşoară arhipelagul Linggo - asta înseamnă că ne aflăm foarte aproape de ecuator. înainte vreme, trecerea ecuatorului

cu vaporul era un eveniment deosebit, o adevărată glorie. In cartea venerabilului domin Steck, care, acum mai bine de o sută de ani, a pornit spre Batavia cu fregata *Barent Willem,* am citit ce anume s-a întâmplat în momentul cînd fregata - care, în altă ordine de idei fie spus, transporta douăzeci şi trei de caporali şi o .sută cincizeci de soldaţi diritr-o unitate colonială olandeză - a trecut ecuatorul. Mai întîi, trupa a căpătat cîte o duşcă de rachiu şi carne bună, fără miros, ceea ce, fireşte, era un lucru neobişnuit. Căpitanul Casso a dat o serbare. Pe puntea fregatei au fost aduse căzi de apă, în care s-a oficiat botezul bobocilor. Bucătarul s-a deghizat în Neptun. îşi făcuse nişte mustăţi mari din cîlţi, iar ajutoarele lui se mînjiseră cu funingine în aşa hal, încît domnul Steck nu 1-a putut recunoaşte şi nici nu 1-a aflat vreodată pe acela care, în hohotele de rîs ale întregului echipaj, 1-a aruncat pe neaşteptate în cada cu apă. Pe urmă, domnii ofiţeri au ciocnit din nou paharele, de data aceasta umplute cu vin şi bols, petrecerea a ţinut pînă în zori şi nimeni nu s-a sinchisit de faptul că pînzele atîrnau moarte pe catarge şi fregata nu era în stare să prindă, cu nici un chip, vîntul prielnic din preajma ţărmurilor africane.

Am trecut ecuatorul, sub comanda căpitanului Zwarthoed, exact la orele 14,10 (ora locală), cînd la noi acasă abia începe o zi nouă, cînd oamenii se grăbesc să ajungă la slujbă şi copiii la şcoală, şi nimeni nu bănuia că noi, în

clipa aceea, priveam marea şi puzderia de insule, căutînd zadarnic acea dungă albă sau neagră, care pe toate hărţile şi globurile indică ecuatorul. Vă spun drept, n-am văzut nimic ; marea îşi unduieşte aici valurile de parcă nici n-ar trece peste ecuator. Nimeni nu ne-a botezat. Dar asta din pricină că în avion oamenii stau înghesuiţi în fotoliile lor, şi apoi spaţiul îngust nici nu permite instalarea celor necesare pentru oficierea acestui ritual învechit. Degeaba, tehnica înaintată grăbeşte ce-i drept mişcarea, în schimb limitează spaţiul din jurul călătorului.

Pe vapor omul se poate plimba pe punte, în tren se poate aşeza cel puţin la fereastră sau circula prin vagoane ; în avion însă nu poţi face nimic altceva decît să şezi şi să priveşti. Dacă vrei să te plimbi pe coridorul îngust dintre cabina pilotului şi toaletă trebuie să ocoleşti de cel puţin zece ori o altă persoană, care în momentul acela întreprinde aceeaşi escapadă, şi-o să vedeţi că atunci cînd copiii noştri vor zbura cu racheta, nu vor avea loc nici măcar să-şi îndrepte şalele !

Cu alte cuvinte, am trecut ecuatorul fără nici un fel de solemnitate, iar cînd ne-am întors privirile spre cei din avion şi am văzut feţele bătrînilor şi încercaţilor negustori, care zburau pe aici cine ştie a cîta oară, am înţeles că pentru ei ecuatorul înseamnă cu mult mai puţin decît detaşarea unui cupon din carnetul cu acţiuni. De aceea am îndurat, cu demnitate, în tăcere, şi această decădere a romantismului şi am luat cîte un păhărel de *whisky,* ca să ciocnim în cinstea evenimentului prilejuit de saltul nostru în emisfera sudică.

Dar iată că am şi ajuns deasupra Sumatrei, parte integrantă a Republicii Indonezia, insulă acoperită în întregime de o vegetaţie sălbatică, în oare numeroasele şiruri de rîuri şi pîrăiaşe brăzdează verdele junglei. Nu ştiu cum se explică, dar la tropice am remarcat tot timpul un fenomen interesant : deasupra mării cerul e veşnic senin şi curat ca sticla albastră, în timp ce deasupra uscatului se îngrâmă-

dese mereu neguri apăsătoare şi nori plumburii. E drept, călătoria noastră avea loc spre sfîrşitul anotimpului ploios, dar, aşa cum am putut afla mai tirziu, aici şi în perioadele de secetă plouă cu nemiluita. Altfel nici nu văd cum s-ar putea înregistra o medie anuală de precipitaţii de 3000 de litri pe metrul pătrat !

în general, trebuie să vă spun că, în ceea ce priveşte timpul, cei de la tropice nu-şi fac probleme ca noi. Ei nu

se întreabă niciodată dacă duminică va fi cald sau rece, pentru că ştiu sigur că va fi cald. Şi nici de ploaie nu trebuie să le fie teamă, pentru că ştiu cu certitudine că va ploua. Numai noi ne-am frămîntat tot timpul, punîndu-ne mereu întrebarea cum ne va întîmpina natura pe insula Java : îmbrăcată în floare sau cu pomi încărcaţi de rod ? Şi iată că, spre marea noastră surprindere, am constatat că aici, în Java, floarea şi rodul convieţuiesc simultan, fără a se stingheri unul pe celălalt.

Aşadar, fîşia aceea verde, dragi prieteni, ce freamătă la orizont sub ochii noştri în partea stingă a avionului, încununată jos de marea albastră şi sus de o cupolă de nori alburii, e Java, insula cu parfum de mirodenii (cel puţin aşa am citit în vechile însemnări de călătorie), insula în care aurul şi argintul se găsesc din abundenţă - aşa cum a scris învăţatul grec Ptolomeu - insula împodobită cu şapte regate, cum s-a exprimat despre Jawadwipa [1] epopeea indiană *Ramayana.* Navigam spre insula care cu secole în urmă a răsărit din mare ca din basme, spre insula în oare oamenii au trăit într-o inconştientă beatitudine paradisiacă, fireşte, în măsura în oare feudalii băştinaşi n-au purtat între ei războaie sîngeroase. Toate acestea s-au sfîrşit însă într-o bună zi a anului 1602, cînd în faţa legendarei insule, oare-şi scălda în mare ţărmurile

[1] Denumirea indiană a insulei Java (n.t.).

sale joase şi uşor accesibile, au ancorat corăbiile negustorilor olandezi.

Dacă nici pînă atunci istoria Javei nu fusese lipsită de lupte şi ciocniri, apoi din clipa .aceea cronica fermecătoarei insule a început să fie scrisă cu sînge. Cu sîngele oamenilor asasinaţi şi torturaţi, cu sîngele oamenilor deveniţi sclavi peste noapte, cu sîngele oamenilor de o înaltă cultură, dar care au fost zvîrliţi înapoi în beznă şi ignoranţă, pentru simplul motiv că negustorii albi n-au avut nevoie decît de munca şi pămîntul lor. Mai bine de trei sute de ani deasupra Javei şi

a altor insule înconjurătoare a filfîit steagul regatului olandez, pătat de ruşinea atîtor nelegiuiri. De grozăvia lor s-au înspăimântat pînă la urmă şi oamenii cinstiţi din Olanda, după ce scriitorul progresist Eduard Donwes Dekke, supranumit Multatuli[1], le-a deschis ochii, zugrăvind adevărata realitate javaneză.

In clipa în care umbra avionului nostru a început să se proiecteze pe pămînt, ne-am pomenit deasupra oraşului Djakarta, capitala Indoneziei, aşezată chiar la marginea mării. Prima vedere a oraşului, de la înălţime, îţi oferă o impresie neobişnuită : totul e înecat în verdeaţă ; unde te uiţi, numai palmieri şi arbori cu frunze late, iar casele toate numai cu acoperişuri din olane roşii. Ce ciudată ambianţă de culori şi ce răcoare proaspătă şi reconfortantă răzbate pînă sus, la ferestrele avionului ! Şi ce dogoare insuportabilă te înghite în momentul în care pui piciorul pe pista aeroportului Kemaioran din Djakarta ! Zarva de pe aeroport, controlul paşapoartelor şi revizia vamală (în treacăt fie spus, foarte civilizată) te face să uiţi pentru o clipă de căldura înnăbuşitoare. Apoi te urci în automobil, şi prima jntrebare cu care îi asaltezi pe binevoitorii tăi însoţitori indonezieni este : „La dumneavoastră e tot

[1] Scriitor olandez (1820 1887). In romanul său *Max Hauelaar* a criticai societatea burgheza clin vremea sa şi exploatarea capitalistă ^din Java (n.t.).

timpul aşa de cald ?", la care, drept răspuns, aceştia îţi zîmbesc amabil şi dezaprobă cu o mişcare a capului : „Da de unde, domnii mei, nu vă neliniştiţi, de obicei e mult mai cald !"

Fireşte, la asemenea amabilitate arborezi o mină de oaspete civilizat şi laşi iute geamul în jos, pentru ca măcar în maşină să circule puţin aer proaspăt, dar care, bineînţeles, e fierbinte şi umed.

Apoi începi să pui o mie de întrebări, ca şi cînd s-ar putea afla totul deodată despre oraşul care ţi se pare atît de deosebit, unde pînă şi străzile principale sînt străjuite de cocotieri şi unde din spatele caselor bananierii îşi arată frunzele. Dar afli, cel puţin, că cei care te-au întîmpinat la aeroport sînt conducătorii Ligii cehoslovaco-indoneziene, asociaţie care aici (la cinci grade latitudine sub ecuator) desfăşoară o activitate demnă de admirat. Afli numele străzilor pe care le străbaţi, pe care le uiţi imediat, te minunezi de animaţia oraşului, priveşti la negustorii ambulanţi... Dar, răbdare, toate acestea le vei vedea şi 'mîine, şi poimîine ! Acum e important să reţii numele hotelului unde vei fi cazat, căci deocamdată el îţi va fi singurul punct de reper în acest mare oraş, oare numără cîteva milioane de locuitori.

E un nume tot atît de poetic ca toate celelalte din întreaga Javă. *Dharma Nirmala,* aşa se numeşte hotelul, ceea ce în limba noastră înseamnă *Izvorul din pădure.* Dar şi hotelul îl vei vizita mai tîrziu. Acum, repede în cameră şi afară pe terasă. într-adevăr, nu te-ai înşelat : sub tine se văd palmieri, curţi pline de flori, pe care nu ştii cum să le numeşti, acoperişuri din olaine roşii şi iar palmieri. In depărtare se zăresc munţii, iar din vîrful unui copac ţipă de zor un papagal...

Oameni buni, abia acum simţim într-adevăr că ne aflăm la tropice şi că totul e aici nespus de tropical. Pînă şi

dorinţa cumplită de a lăsa totul baltă şi de a te băga repede sub duş. Dar duşul, ia-1 de unde nu-i ! în mica odăiţă ce ţine loc de baie te aşteaptă doar o găleată cu apă căldicică, cu care trebuie să te stropeşti singur. Operaţia aceasta devine prima şi, în curînd, unica voluptate tropicală.

C A P I T O L U L A L Ş A P T E L E A

tn care mal tntti este descrisă, pe scurt, o dimineaţă tropicală, după care călătorul porneşte să străbată oraşul, nu tnsă înainte de a face o mică incursiune In istoria

insulei, spre a afla cum a luat naştere oraşul Batavia. Apoi se întoarce Înapoi la Djakarta, unde pe strada principală curge un canal ■ pe care nu-1 poţi trece cu vederea. In încheiere, vom reveni din nou la condiţiile climaterice, de data aceasta privite din punct <fe vedere politic.

Capitolul precedent s-a terminat în camera de spălat sub „torentul" de apă. Nu-mi rămîne nimic mai bun decît să reiau de aici firul povestirii.

După prima noapte la tropice, omul se simte toropit şi nedormit, pentru că zăpuşeala din timpul zilei se prelungeşte şi peste noapte ; puţin buimac, trage plasa de deasupra patului, izbeşte furios cu piciorul în doamna olandeză şi... Un moment ! Am băgat de seamă că cititorul a făcut ochi mari şi se întreabă contrariat ce-o mai fi şi asta. „Doamna olandeză" de care vă vorbesc nu e nici doamnă, nici măcar femeie, e o veche denumire a pernei rotunde în formă de sul, iar ciudata denumire datează din vremurile cînd cuceritorii albi visau aici la femeile lor numai strîngînd în braţe această perna.

Apoi, într-un costum foarte sumar - altfel nici nu s-ar putea în această atmosferă sufocantă - omul începe să privească, cu ochi mici, de pe balcon, cerul. E la fel de înnourat ca ieri, ca mîine, ca poimîine, şi nu-ţi rămîne ni

mic mai bun de făcut decît să te duci în „baie" şi să te stropeşti de zor cu apa din lighenaş. Cu forţe împrospătate, omul începe să se şteargă cu nădejde, se îmbracă, pentru ca numaidecît să constate cu amărăciune că eforturile lui au fost zadarnice ; lac de transpiraţie, ar putea foarte bine să ia de la capăt operaţia cu apa. îngrozit, face apoi reflecţia că pentru vizitarea instituţiilor va trebui isă-şi pună cămaşa cu mîneei lungi şi cravata, iar pentru vizitele cu un caracter mai oficial, fireşte, şi haina. Disperatul călător se întreabă furios de ce-au introdus europenii pe aceste insule îmbrăcămintea, şi pe deasupra cea europeană, cînd ar fi cu mult mai plăcut să umbli pe jumătate gol, să porţi un simplu sarong [1], aşa

cum poartă aici ţăranii, care, de bună seamă, sînt oameni înţelepţi.
între timp, fără să-1 simţim, a intrat servitorul indonezian şi ne-a adus ceaiul ; zîmbeşte cînd - cu ajutorul dicţionarului, dar mai mult prin gesturi - îi dăm a înţelege că e foarte cald, pentru ca apoi, tot pe nesimţite, să se facă nevăzut. Ceaiul e bun cînd îl bei de dimineaţă, dar cît mai repede, pentru că în curînd încep să-1 dea tîrcoale nişte furnici mici şi roşietice, şi pe urmă bea-4 dacă mai poţi. Dar să încercăm să nu ne mai gîndim la căldură, năduşeală şi alte neplăceri ; astăzi ne aşteaptă vizitarea oraşului şi curiozitatea ne dă, fireşte, dreptul să uităm de micile necazuri şi suferinţe.
Să începem, deci, cu istoria. Aşadar, Djakarta s-a numit înainte vreme Batavia, iar străvechiul nume a fost dat oraşului, acum mai bine de trei sute de ani, de negustorii olandezi, ale căror corăbii, ajungînd in anul 1602 la ţărmurile joase ale legendarei insule Java, au deschis focul împotriva paşnicului oraş Iaţarta, al cărui sultan a refuzat capitularea, chiar cu preţul graţierii. Iaţarta a fost rasă de pe faţa pămîntului, populaţia a fost masacrată, iar pe

[1] îmbrăcăminte uşoară, viu colorată (n.t.).

ruinele oraşului negustorii au întemeiat o fortăreaţă împrejmuită cu un zid de lut, în spatele căruia s-au simţit deodată la strîmtoare în momentul cînd în jurul lui au început să sune tobele, iar războinicii băştinaşi, înfuriaţi de atacul mişelesc şi brutal al cotropitorilor, s-au regrupat în pădurile din preajma Bataviei.
Dar negustorii şi aventurierii olandezi n-au luptat numai cu tunurile. Ei au făcut uz şi de arma politică, pe care au mînuit-o cu multă pricepere, izbutind să-i aţâţe pe stăpînii feudali unul împotriva celuilalt. Ei au ştiut tot atît de bine să-i cumpere şi, cu toată bunăvoinţa, să le dea posibilitatea de a stoarce îndoit vlaga propriului lor popor, cu singura condiţie de a plăti fără întîrziere taxele către

noua Societate a Indiilor Orientale, care dispunea la Java de armată, justiţie şi legi proprii.
Fortăreaţa Batavia a continuat să înflorească, iar negustorii să pătrundă tot mai adînc în interiorul ţării. Astfel, fortăreaţa s^a transformat într-un port, iar portul a devenit curînd capitala ţării, în care s-au îngrămădit din ce în ce tot mai mulţi oameni dispuşi să se stabilească aici, în ciuda climei nesănătoase, pentru a strînge avere înainte de a fi seceraţi de frigurile palustre, ucigătoare. Şi, slavă domnului, la Batavia banul şi moartea şi-au celebrat din plin triumful. Dar, pentru că despre morţi nu se vorbeşte, în schimb bogaţii şi cei vii sînt ridicaţi în slava cerului, asaltul , aventurierilor n^ contenit, iar oamenii au început să se îmbogăţească în asemenea măsură, încît ou timpul au putut să se mute din Batavia mai adine în inima ţării, pînă la poalele munţilor, unde adierea vîntului binefăcător face aerul mai respirabil. La Batavia au rămas numai firmele comerciale, chinezii şi băştinaşii indonezieni. Pînă în zilele noastre, vilele elegante din Djakarta se află departe de mare.
52
Marchizul de Bougainville [1], care a sosit la Batavia în anul 1766, arată în însemnările sale : „Orice european, obişnuit cu cele mai mari metropole, ar rămîne uimit de splendoarea cartierelor mărginaşe ale acestui oraş. Sînt cartiere bogate în clădiri impunătoare, avînd grădini îngrijite cu mult gust şi de o curăţenie caracteristică tuturor ţinuturilor olandeze. Nu ezit să afirm că Batavia se apropie de măreţia Parisului..."
Gu totul alta însă a fost situaţia în port. Aici vasele franceze n-au fost întâmpinate cu prea mare entuziasm, deşi echipajele lor erau grav bolnave şi flămîmde, iar spiritualul marchiz a putut să constate că hărţile întregului arhipelag erau cu bună ştiinţă măsluite de către negustorii olandezi, pentru a împiedica pătrunderea pe acele meleaguri a coră-bierilor străini. Ţara mirodeniilor trebuia apărată cu străşnicie...

Fireşte, în oraş domnea bunăstarea. Marchizul scrie cu admiraţie despre un anume preot Mohr, care, după spusele localnicilor, era „un bărbat cu o avere de multe milioane". Averea, de bună seamă, nu fusese agonisită de slujitorul domnului prin milă creştinească, ci prin comerţul pe oare îl practica aici cine vrei şi cine nu vrei, pe spinarea populaţiei indoneziene. Societatea Indiilor Orientale aplica băştinaşilor pedepse care l-au înspăimîntat pînă şi pe cutezătorul marchiz : „Pentru păcatele cele mai puţin grave sînt aplicate pedepse aspre şi e demnă de toată admiraţia răbdarea cu care javanezii îndură aceste torturi barbare".

Torturile şi masacrele populaţiei băştinaşe, pe de o parte, lăcomia fără margini a Societăţii Indiilor Olandeze, care nu urmărea decît realizarea de profituri cît mai mari, refuzînd să-şi plătească propriii slujbaşi, pe de altă parte, au dus la situaţia că, în sînul societăţii, funcţionarii olandezi

' Louis-Antoine de Bougainville (1729—1811), care în anii 1766-1769 a condus prima expediţie franceză în jurul lumii (n.t.).

au început să cîştige pe cont propriu sume uriaşe. Fiecare vas care transporta mărfuri spre Europa ducea în acelaşi timp şi contrabanda personală a funcţionarilor societăţii.

Curînd, europenii au început să se stabilească definitiv în Java, deoarece din patrie li se trimiteau cu regularitate corăbii încărcate cu fete din orfelinatele olandeze. Bărbaţii aşteptau nerăbdători în port sosirea unui asemenea transport şi această marfă neobişnuită era ridicată cu o asemenea repeziciune, încît bietele fete abia apucau să-şi vină în fire. în afară de .aceasta, exista şi posibilitatea de a cumpăra sclave : la preţ erau mai ales femeile frumoase din Celebes şi Bali, iar tîrgurile de sclavi, ce aveau loc cu regularitate, nu veneau decît să întregească imaginea modului de viaţă din Batavia.

De aceea nu trebuie să ne mire de loc faptul că domnul Steck, despre a cărui călătorie la ecuator am mai amintit,

a fost atît de entuziasmat de cele văzute aici acum o sută de ani, descriind cu lux de amănunte cum, imediat la intrarea în port, se aflau două clădiri mari de piatră, foarte necesare : una era administraţia vamală, iar cealaltă o casă de toleranţă. Pesemne domnul Steck denumeşte Batavia „Perla Orientului" tocmai pentru această practică amplasare a celor două „instituţii necesare".
încă de pe atunci, acum o sută de ani, oraşul era străbătut de un mare canal, iar străzile semănau cu bulevardele europene ; în canal se scăldau chiar şi cucoanele olandeze, pînă cînd s-au stabilit în vile cu apă curgătoare. Acest canal mai există la Djakarta pînă în zilele noastre ca o moştenire a trecutului şi el îşi are şi acum însemnătatea şi semnificaţia lui deosebită. Ştiu că nu e drept şi nici frumos să istoriseşti despre un oraş străin lucruri neplăcute, cu atît mai mult cu cît aici, la Djakarta, sînt şi lucruri frumoase, dar, vă asigur, va veni şi rîndul acestora, iar despre canal nu pot să păstrez tăcerea, deoarece este indisolubil legat de viaţa Djakartei şi va mai trece probabil destulă vreme pînă

cînd oraşul va putea fi reconstruit în aşa fel, încît şi oamenii de rînd să aibă în casă apă curgătoare.
Căci nu trebuie să uităm că în acest oraş cu o populaţie de trei milioane de suflete nu sînt numai magazine comerciale sau vile elegante şi că majoritatea oovîrşitoare a oamenilor locuieşte în căsuţe din rogojini, în aşa-numitele camponguri, care de altfel sînt foarte practice şi se construiesc cu multă uşurinţă, dar cărora le lipseşte esenţialul : apa. Aşa se face că zilnic se repetă aici acelaşi tablou : în centrul oraşului, pe strada principală, unde se află canalul cu apă tulbure, gălbuie, in care se scurg neîncetat zoaiele din casele înconjurătoare, pentru că altă canalizare nu există, se adună în fiecare dimineaţă femeile pentru a spăla rufele şi a se scălda. Seara, după muncă, locul lor este ocupat de bărbaţi, care cu vizibilă voluptate se stropesc cu apa urît mirositoare,

după cum în timpul zilei femeile îşi dezgolesc umerii rotunzi şi frumoşi, fie că se aruncă în apă în sarong sau se stropesc îmbrăcate. Tot aici se scalda şi copiii, iar mamele îşi îmbăiază noii-născuţi, în timp ce străinul neiniţiat stă şi priveşte înmărmurit acest spectacol, făcînd următoarea reflecţie : oare cite boli conţine aici fiecare picătură de apă ? Mai tîrziu, însă, înţelege că toată povestea aceasta e ca un fel de vaccinare în masă şi, dacă copilul rezistă de mic, înseamnă că nu se mai prinde de el toată viaţa nici un fel de boală. Cu această apă frumoasele femei băştinaşe îşi clătesc gura, iar oameni în toată firea adună cu deosebită grijă mîzga depusă pe piatra de pe mal şi-şi curăţă ou ea dinţii. Printr-o ciudată coincidenţă, peste .această scenă strălucea reclama luminoasă a pastei de dinţi „Pepsodent".

în aceste scursori sînt spălate şi rufele. Mai întîi, ele sînt înmuiate în apa gălbuie, apoi sînt izbite cu putere de malul de beton al canalului. Noi, care tocmai intenţionam să ne dăm lingeria de corp la spălat, am stat şi am privit foarte dezorientaţi acest interesant spectacol. Pînă la urmă, însă, n-am avut încotro şi am început să ne con-

vingem unul pe altul că rufele noastre vor fi spălate cu apă mult mai curată. Ne-am minţit reciproc ; nici pînă azi nu ştim unde au fost spălate, dar iun lucru e cert : cămăşile erau destul de albe şi, înainte de toate, bine scrobite, iar noi, încetul cu încetul, ne-am obişnuit cu ele. De altfel, în Orient e valabil proverbul indian că apa vînturată de «apte ori e curată.

Nu toate străzile din Djakarta au cîte un canal ; în schimb, toate sînt străjuite de o parte şi de alta de arbori, cu excepţia centrului oraşului şi a cartierului chinezesc, unde nu se zăreşte nici un petic de verdeaţă. Pe eît se pare, comerţul dispreţuieşte verdeaţa, pe care o consideră un lux inutil, iar în preajma băncilor şi a societăţilor comerciale nu întîlneşti nici măcar un strat cu flori ; în schimb, aici domnesc veşnic animaţia, zarva şi strigătele,

aşa cum se cuvine într-un loc unde se naşte banul. Cu toate că străzile Djakartei sînt înţesate cu automobile de toate mărcile (de ce n-am spune că ne-a cuprins un sentiment de mîndrie cînd am văzut şi maşini ide producţie cehoslovacă ; imai cu seamă maşinile sanitare provin în cea mai .mare parte de la uzinele *Skoda),* principalul mijloc de locomoţie rămîne ai'ci beţia o tricicletă cu o băncuţă lată pentru două persoane în faţă, în timp ce în spate pedalează de zor betiacul, pe jumătate gol. Betiacii constituie o breaslă aparte, se întrec în zel atunci cînd îţi oferă serviciile lor, nu ţin seama de nici o ordine sau regulament, iar, în cele din urmă, cînd unul dintre ei izbuteşte să vîneze un pasager, ceilalţi nu i-o iau .în nume de rău, chiar dacă i-a dus pe toţi de nas, lăsînd pe neaşteptate din preţ. De altfel, la înghesuială şi ceilalţi procedează la fel. Cumplită e lupta pentru un pumn de orez printre aceşti năpăstuiţi ai oraşelor indoneziene, care trebuie să muncească din greu toată ziua ca să aibă seara cu ce

[1] Un fel de ricşă (n.t.).

plăti chiria, destul de ridicată, proprietarilor de beţia şi, totodată, ca ei înşişi să nu moară de foame. Betiadi sînt toţi băieţi foarte tineri, care, aşa cum ni s-a spus, nu apucă o vîrstă prea înaintată, fiind răpuşi de timpuriu din pricina surmenajului. Aşa se face că me^m urcat foarte rar în trăsurioa lor şi de fiecare dată cu un sentiment de oarecare jenă. Totuşi, vă rog să mă credeţi că uneori te apucă disperarea cînd vrei să te plimbi prin oraş şi eşti urmărit de strigătele lor, fără a mai vorbi de faptul că nu-mai privirile pline de uimire ale betiaoilor (lă&înd la o parte faptul că e păcat să le rezişti) te fac să le accepţi oferta ; căci unde s-a mai pomenit ica un european să circule aici pe jos ? Pe urmă, ne-am dat singuri seama că nu e bine să umbli pe jos, dacă vrei, ca toţi oamenii de ia tropice, să faci numai atîtea mişcări cîte sînt absolut necesare. Bineînţeles că, dacă vrei să cunoşti toate

miresmele şi freamătul oraşului nou, trebuie neapărat să te plimbi pe jos. Abia atunci îţi dai seama cît de mari sînt parcurile Djakartei, unde, ca pretutindeni în întreaga lume, băncile sînt ocupate de îndrăgostiţi, iar guvernantele se joacă cu copiii ce le-au fost încredinţaţi. Tot pe jos trebuie să umbli ca să cunoşti aspectul oribil al catedralei gotice din Djakarta, construită mai recent şi sărăcită de orice frumuseţe, ca de altfel tot ce era destinat coloniilor. Constructorilor nu le-a convenit să zidească turnurile gotice din piatră şi le-au turnat, pur şi simplu, din metal, inclusiv capitelurile şi garguiele, prin care se scurge apa de pe streaşină. îngrozitor ni s-a părut acest gotic de fier, ce aduce mai curînd a acoperiş făcut din gratii decît a turn de catedrală. Seara, deasupra lui strălucesc luminile de neon, la fel ca la intrările cinematografelor.

în Djakarta veţi mai înclini eîteva case clădite în vechiul stil olandez, s-au mai păstrat pînă în zilele noastre palatele albe ale colonizatorilor de demult, în care acum îşi are reşedinţa preşedintele Indoneziei, mai puteţi vedea eîteva

clădiri comerciale cu mai multe etaje şi magazine europene scumpe şi anoste, cu mărfuri de proastă calitate, destinate, fireşte, coloniilor. Numai că de cîttiva ani aceste colonii nu mai există, iar deasupra Djakartei fîlfîie maiestuos steagul roş-alb al Republicii Indonezia.

Magazinele europene nu se bucură de prea mare căutare... Europenii sînt din ce în ce mai puţini, şi chiar cei care au mai rămas preferă să-şi facă cumpărăturile la bazare, în prăvăliile indienilor, chinezilor sau indonezienilor. Interesant, aici mărfurile sînt mai ieftine, iar omul practică un fel de sport al cumpăratului, pentru că-i oferă un prilej de conversaţie unic. Am regretat grozav că nu cunosc limba, pentru a putea prelungi cît mai mult tocmeala ; ou sistemul meu simplu de a cumpăra am pierdut şi eu şi vînzătorul o distracţie atît de interesantă. S-a văzut

nevoit, sărmanul, să alerge tăcut după mine şi să-mi arate pe degete cît mi-a lăsat din preţ. La jurămintele pline de farmec şi culoare, prin care negustorul îţi dă a înţelege că pierde şi că afacerea pe care-o face cu tine îl ruinează, a trebuit, din păcate, să renunţe.

Djakarta are cartiere de vile şi cartiere de camponguri, străzi late şi străzi înguste, prin care ou greu se strecoară un vehicul, dar, privit în ansamblu, oraşul face impresia unui uriaş furnicar vesel şi e cu neputinţă ca cineva să nu-1 îndrăgească, deşi are o climă nu prea sănătoasă. Clima îi supără însă numai pe europeni şi, zău, nu e de mirare că aerul de aici li se pare înnăbuşitor. Numai că se pune întrebarea : eine-i sileşte astăzi pe foştii stăpîni să mai rămînă ? Băştinaşilor, clima de aici nu numai că nu le dăunează, ci dimpotrivă, le prieşte de minune. Şi fiindcă la Djakarta indonezienii sînt la ei acasă, socotesc că cel mai bun lucru pe oare l-ar avea de făcut foştii stăpîni ar fi să aibă înţelegere pentru climatul care, de altfel, domneşte în toate fostele şi actualele colonii, şi să caute cît mai repede drumul spre casă. *Slamat. dialan !* Drum bun !

C A P I T O L U L A L O P T U L E A

est* închinat comerţului — cu alte cuvinte descrierii bazarelor şi a forfotei ce domneşte aci, aromelor şi legilor tainice ale negoţului. In încheiere, cititorul va afla ctte ceva despre negustorii ambulanţi, despre modul lor original de a se face remarcaţi şl, în sfîrşlt, va căpăta eîteva scurte dar preţioase învăţăminte despre felul în care se construieşte o casă.

A cunoaşte ritmul de viaţă, dar şi gustul şi aroma oricărui oraş din Orientul Apropiat • sau îndepărtat, presupune, neapărat, o temeinică şi amănunţită cercetare a bazarelor. De aceea şi aici, la Djakarta, nu ne rămîne altceva de făcut decît să ne strecurăm prin ulicioarele strîmte şi ticsite ale acestor bazare, chiar dacă aspectul lor constituie un flagrant şi, aş zice, nedrept contrast cu restul oraşului, care, întins în cîmpie la umbra palmierilor şi a eucalipţilor, se dezvoltă şi înfloreşte în toate direcţiile.

Te pomeneşti ca, pînă la urmă, prietenii noştri indonezieni ne vor lua în nume de rău faptul că n-am descris cititorului ceea ce lor li se pare mai interesant, să zicem, de pildă, clădirea poştei centrale sau gara impunătoare, palatul radiodifuziunii sau clădirile înalte ale băncilor şi societăţilor comerciale. într-adevăr, toate acestea există la Djakarta şi mai sînt aici multe alte clădiri frumoase, ascunse printre grădini tropicale cu vegetaţie luxuriantă, din care se văd strălucitoare numai acoperişurile roşii de olane şi unde, pe balcoane, tolănit în şezlonguri, te poţi lăsa pradă unui fericit *dolce farniente* (dacă îţi dă mîna).

Dar n-avem încotro. Adevăratul puls al oraşului îl dau totuşi bazarele. Iar la Djakarta ajunge, de pildă, să te repezi pînă la Pasar Bar - ceea ce în limba noastră înseamnă Bazarul Nou - pentru a-ţi face o imagine despre •tot ce vrei şi trebuie să vezi. Nu ştiu în ce împrejurări a ajuns acest bazar la cinstea de a purta numele de „Nou". Nu pot să-mi închipui oum ar putea să arate un bazar vechi, pentru că - sincer vă spun - nici în acest bazar noul nu se face în vreun fel remarcat ; în schimb, spaţiul lui strimt adăposteşte atîtea dughene şi tarabe, atâţia oameni, negustori şi vînzători ambulanţi, încît îţi iau vederea şi graiul.

Fireşte, am văzut în Occident mari magazine universale, în care, sub acelaşi acoperiş, poţi cumpăra tot ce doreşti ; ba am văzut chiar, la Rotterdam, un magazin în care autocamioane încărcate urcau pe o pantă specială de beton pînă la etajul al şaptelea, de unde mărfurile erau apoi coborîte de la un etaj sau altul, după necesităţi ; recunosc că un asemenea magazin, în care poţi obţine orice - de la automobil pînă la minge pentru copii şi de la jartiere de damă pînă la cupe de şampanie - e un lucru grozav ; dar, în comparaţie cu bazarul, nu înseamnă totuşi nimic. Bazarul nu e o simplă îngrămădire de dughene şi prăvălioare, ci, în primul rînd, un uriaş amalgam de oameni, de

mirosuri, de strigăte şi culori. La Pasar Bar puteţi, de asemenea, obţine absolut tot ce vă pofteşte inima : de la bretelele cu cusături, după modelul casei de modă *Andreas Hofer* din Tyrol, pînă la maşinile de scris uzate, de la portocalele verzi pînă la guma de mestecat, de la statuetele din lemn încrustat pînă la pălăriile de paie. Aici puteţi cumpăra la fel de bine o minge de fotbal, ca şi statueta unei zeităţi chinezeşti, o brăţară indoneziana, ca şi un lanţ vechi şi ruginit. Dar, mici în aceasta nu constă adevăratul farmec al bazarului. Puteţi cumpăra aici, după bunul plac, de la venerabilul indian care vă dă de înţeles că ştie ce-i

nirvana şi că el -practică negoţul numai ,în măsura în care e obligat să suporte această reîncarnare \ după cum puteţi cumpăra de la preaserviabilul chinez, care la fiecare mişcare a mîinii face o plecăciune de politeţe, fără să uite însă că, pînă la urmă, tot trebuie să vă tragă de mânecă, pentru că aşa e legea comerţului. Mai puteţi cumpăra şi în magazinele în care încântătoarele fete indoneziene vă determină să staţi mult şi să alegeţi cu migală, pentru ca, în cele din urmă, în conversaţia care îşi pierde caracterul comercial să intervină o distinsă matroană cu părul cărunt, spre a vă prezenta o notă de plată. Puteţi, de asemenea, intra în tratative comerciale cu ţăranul indonezian, pe jumătate dezbrăcat, care, în această hărmălaie de strigăte şi urlete, şade tăcut şi nemişcat, ţinînd în faţă un coşuleţ cu fructe ; sau puteţi să vă interesaţi de statueta din lemn incrustat, oferită spre vînzare de un bătrân uscăţiv, care cu vădită amărăciune încearcă să vă convingă că-şi vinde ultimul exemplar şi că o asemenea piesă nu va mai fi nicicînd cioplită. Dar abia aţi cedat insistentei lui pledoarii şi aţi cumpărat acest unicat, că iscusitul negustor vă despachetează, cu o firească dezinvoltură, o altă statuetă, aidoma, şi începe să vă demonstreze din nou că are de vînzare de data aceasta într-adevăr un exemplar

unic, fără asemănare. La bazar se află în elementul lor şi fila-teliştii, cărora surîzătorul chinez şi fiul acestuia, proprietarii unei mici prăvălioare cu timbre poştale, le oferă deopotrivă, ou aceeaşi insistenţă, timbrele cu capul lui Franz-Iosef, ca şi timbrele mari, viu colorate, din ţările Africii de Sud. In faţa acestor timbre, vizitatorul îşi dă mai bine seama ce înseamnă o ţară situată la marginea

[1] Budismul a formulat dogma despre reîncarnarea sufletelor — în om, animal, plantă — în funcţie de felul cum a trăit omul în „reîncarnările" anterioare. Această dogmă a budismului este un mijloc de subjugare spirituală a oamenilor muncii, de împăcare cu greaua realitate (n.t.).

măria, şi cît de ^complicat şi variat e comerţul între Java şi lumea întreagă. Tot aici, la bazar, puteţi să vă comandaţi la minut o dantură falsă sau să cereţi să vi'se monteze pe un dinte sănătos o coroană de aur, ca să arătaţi mai distins 1

Dar, crodeţi-mă, nici cele spuse pînă acum nu surprind încă adevăratul farmec al bazarelor. Farmecul lor stă, în primul rind, în faptul că aici puteţi cumpăra orice, pînă vi se urăşte de cumpărat şi, în acelaşi timp, să nu cumpăraţi nimic. Da, în aceasta constă marea voluptate pe care oricine şi-o poate îngădui cu prisosinţă. Vă plac baticurile fine chinezeşti ? N-aveţi decît să vă opriţi în faţa prăvălioarei, şi amabilul chinez, veşnic surîzător, se grăbeşte, cu mii de temeneli, să vă arate marfa lui. Şi, vă rog, nu cotrobăiţi în grămada de mărfuri la întîmplare, ci luaţi batic după batic, priviţi-1 în bătaia luminii, comparaţi culorile, strîngeţi şi frecaţi mătasea între degete, scuturaţi-o ! Negustorul vă va privi tăcut şi va simţi aceeaşi mulţumire ca şi dumneavoastră. Apoi, puneţi toate baticurile inapoi în grămadă şi plecaţi liniştit. Negustorul consideră gestul ca un lucru cît se poate de firesc. E drept că şi în Europa puteţi ieşi dintr-un magazin cu mîna goală, fără să

fiţi neapărat înjuraţi, dar simţiţi parcă în subconştient cam ce gîndesc în urma dumneavoastră vînzătorii. In Europa vînzătorii sînt supuşi unui complicat sistem de educare, pentru a se purta cuviincios chiar şi cu clienţii care nu cumpără nimic. Aici, însă, ei simt o nespusă bucurie atunci cînd cumperi, şi bucuria aceasta consfinţeşte rostul însuşi al vieţii lor. Nu eşti obligat să cumperi nimic ; nu cumperi tu, cumpără altul...

La început, ai noştri se simt oarecum jenaţi şi cumpără, măcar de ochii lumii, un fleac oarecare ; nu trece însă mult timp pînă cad şi ei victimele pasiunii de-a ţine în mină sau de-a pipăi tot felul de mărfuri. Aşa se explică de ce intră pînă şi în prăvălioarele de încălţăminte şi ma-

rochinărie, care aici sînt înşirate la rînd, dar unde, fireşte, dimensiunile pantofilor sînt mult prea mici pentru picioarele noastre, cercetează cu atenţie formele, ciocănesc tălpile, se uită la cel puţin zece modele de poşete, pentru ca pînă la urmă să plece senini, aşa cum au venit, şi să intre imediat în prăvălia alăturată, care nu se deosebeşte ou nimic de cea dinainte. Aici veţi înţelege că la bazar fără alegere nu se poate cumpăra decît pîine sau o bucată de carne, pentru că în cazul acesta n-ai ce alege, iar de mîncat trebuie să mănînci. Celelalte lucruri nu eşti însă obligat să le cumperi ; mersul după cumpărături constituie aici o voluptate aparte, aş zice foarte asemănătoare cu dragostea : abia după un timp de dulce ezitare şi cuvenită nehotărâre omul ajunge cu bine la ţel. Ei, dar cînd s-a hotărât să cumpere, ştie, cel puţin, că a cumpărat lucrul cel mai bun şi la preţul cel mai convenabil. Cu impresia aceasta rămîne, fireşte, pînă în clipa în care, la celălalt capăt al bazarului, descoperă că aceeaşi marfă se vinde cu eîteva rupii mai ieftin. Şi, întărîtat parcă de această zdrobitoare constatare, se avîntă cu şi mai multă înverşunare în căutarea celui mai bun şi mai ieftin obiect, ca jucătorul de ruletă, care stă şi

pândeşte de-o veşnicie clipa în care va da lovitura cea mare şi va sparge banca.
Aşa cum am mai spus, majoritatea prăvăliilor se află aici în mîinile chinezilor, în timp ce indonezienii îşi desfac numai produsele ţărăneşti, fructele şi alunele. O dată am cumpărat o pungă ou arahide, care, de altfel, c produsul cel mai ieftin. Pentru un bănuţ, pînă şi puiul de indonezian capătă un cornet plin, cu vîrf. Pentru un asemenea cornet un vînzător de pe una din străzile Djakartei nc-a cerut o jumătate de rupie. Generoşi, i-am dat o rupie întreagă, cu convingerea că vom binemerita cel puţin un chiot de bucurie în semn de recunoştinţă. Dar s-a întâmplat ceva cu totul neprevăzut. Negustorul a apucat rupia între două degete şi, făcînd mare tam-tam cu rîsu-i zgomotos,

a început s-o fluture, arătînd-o celor din jur. Vînzătorii s-au pornit pe un rîs nebun, uitîndu-se la noi cu compătimirea pe care de obicei o acorzi oamenilor săraci cu duhul. Pentru că aici numai un nătărău dă preţul cerut de negustor şi numai un prost fără pereche mai dă, pe deasupra, încă o. jumătate de rupie.
Fireşte că nu toate bazatele sînt la fel. La Djakarta, însă, numai la Pasar Ikan puteţi vedea dughene şi tarabe ce se deosebesc oarecum de celelalte bazare şi aceasta pentru faptul că se află situat în preajma portului şi că se vînd aici, ou precădere, lucruri de provenienţă marină.
Pasar Ikan oferă înmărmuritului trecător peşti cu tot soiul de mirosuri urîte, care nu se deosebesc, de fapt, cu nimic de alte mirosuri pescăreşti, dar care aici sînt mai puternice tocmai din pricina căldurii tropicale ; se mai pot cumpăra la acest bazar sute de kilograme de oase de sepia pentru canari (nu văd cum s-ar putea vinde vreodată, în întreaga lume, cantitatea de oase ce zace aici) ; amatorii mai pot obţine cele mai diferite specii de scoici, stridii, corali, bureţi de mare, broaşte ţestoase bineînţeles, pui de crocodili împăiaţi şi tot felul de şopîrle mari, de asemeni împăiate, pe lingă multe alte jivine

acvatice şi terestre. Din broaştele ţestoase se fac lămpi, din şopîrle puteţi obţine, la comandă, nişte perniţe. Forme din cele mai fantastice capătă diferitele cutii lipite cu scoici şi corali, dulăpioarele şi oglinzile îmbrăcate în cochilii de stridii, şi încă multe alte obiecte pe care Pasar Ikan le oferă spre vînzare. Nu ne rămîne decît să le enumerăm : evantaie din piele de bivol, pieptene, ace de păr, sacoşe, portofe-luri, geamantănaşe, cîrlige dc pescuit, rame pentru fotografii... în afară de asta, se mai vînd aici, la fel ca pretutindeni în Djakarta, vestitele *krnţuk,* un fel de gogoşi turtite din cocă vopsită, după cum puteţi cumpăra un soi de salată de languste tocate, sau alte ciudăţenii, cum ar fi de pildă *sava,* nişte fructe ce aduc ou cartofii noştri, dar sînt dulci

ca perele ; fireşte, tiu lipsesc nici cunoscutele *klaţa,* adică nucile de cocos. Dar, printre toate curiozităţile de aici, lucrul cel mai deosebit ni s-a părut a fi hîrtia indigenă de împachetat : nişte foi de bananier, tăiate şi împăturite cu multă grijă. Comerţul cu această marfă prezintă avantajul că-1 poate oricine practica, deoarece în Java bananierii cresc unde vrei şi unde nu vrei.

Interesantă la Pasat Ikan e şi prezenţa adevăraţilor pescari - nişte bărbaţi cu feţe întunecate, purtînd pe cap ciudate pălării de paie înalte şi ţuguiate. Cu ajutorul unor prăjini, ei îşi conduc sampangurile - nişte bărcuţe mici - sau rahurile - nişte bărci mari - cu care pot ieşi şi în larg, deoarece au multă stabilitate şi nu se răstoarnă nici la valuri mari. Rahurile au şi pînze, e drept, găurite, dar viu colorate, şi sînt prevăzute cu o asemenea chilă, încît pot trece cu uşurinţă prin locurile mai puţin adinei şi peste bancurile de corali.

Aci se şi termină, de altfel, oraşul propriu-zis şi încep cartierele de camponguri, cartierele căsuţelor din rogojini de bambus şi foi de palmieri, a căsuţelor fără ferestre şi fără uşi, aşa cum s-au construit pe aceste meleaguri de cînd lumea, pentru că nimeni n-a născocit încă un

material mai bun şi mai ieftin decît foile de palmier şi bambusul. Să construieşti un campong nu e lucru greu. Mai întîi îţi cumperi patru grinzi şi patru pereţi împletiţi, care se găsesc de gata. Priviţi ! Chiar în clipa asta, prin faţa dumneavoastră păşeşte pe stradă o rogojină uriaşă. La o privire mai atentă veţi observa că această rogojină are jos, pe pămînt, două picioare de culoare cafenie şi, după un studiu şi mai amănunţit, veţi constata că sub rogojină păşeşte un om. Pe scurt, această rogojină reprezintă unul din pereţii viitoarei dumneavoastră case. Acoperişul însă trebuie să vi-1 confecţionaţi singuri, din foi de palmier, pentru că acesta nu se găseşte de vînzare la bazar.

65

O menţiune cu totul aparte merită negustorii ambulanţi, deoarece în peisajul viu colorat al marelui oraş tropical ci constituie o castă deosebită. îi recunoaşteţi după sunete. Vinzătorul de zarzavaturi bate cu o scîndurică în cobiliţa de lemn, de ale cărei capete atîrnă cîte un coş greu încărcat ou morcovi, salată sau un soi de varză specială. Vinzătorul de preparate culinare sau, mai bine zis, restauratorul ambulant, are şi el sunetele lui specifice, cu care comunică opiniei publice că e gata să servească excelentul orez *nasi.* El îşi poartă tot restaurantul pe umeri, agăţat de-o cobiliţă. întreaga întreprindere se compune dintr-o sobiţă mică de tablă, încălzită cu mangal, şi dintr-o magazie de materie primă ce atîrnă la celălalt capăt al cobiliţei. Aceasta mai are de obicei b serie de scobituri pentru a adăposti tot felul de solnicioare cu sare, piper şi boia de ardei. Cum s-ar zice, condimentele. Restaurantele ambulante le veţi întîlni în special la marginea trotuarelor, înconjurate de indivizi care, aşezaţi turceşte, stau şi mănîncă liniştiţi orezul servit pe foi de bananier, cu aerul unor oameni foarte satisfăcuţi.

Cred că nu mai e nevoie să vă spun că vinzătorul de îngheţată sună din clopoţel. E un obicei încetăţenit în întreaga lume, şi, fără îndoială, ar fi încălcată o lege tainică,

universală, dacă, de pildă, vinzătorul de îngheţată ar claxona. Fierarul ambulant atrage atenţia asupra lui cu um fel de uruitoare de tinichea, în timp ce cizmarul foloseşte, pentru acelaşi scop, o cutie de lemn care emite sunete caracteristice. Lustruitorul de ghete foloseşte clasica bătaie cu peria în lădiţa de lemn... N-am reţinut sunetele pe care le fac vînzătorii de mături, care sînt foarte numeroşi la Djakarta. Mişună prin oraş cu zecile, iar dimineaţa, cînd depozitul lor e încărcat, sînt de-a dreptul înecaţi în noianul de mături, perii şi tot felul de ştergătoare de praf cu forme din cele mai bizare. Nu mai puţin impozanţi arată vînzătorii vaselor de lut, dar mai ales cei care duc în spi-

nare oalele uriaşe pentru apă. Şi toţi aceşti oameni străbat oraşul în lung şi în lat cu o viteză ce te uimeşte. In cele din urmă, îţi dai seama că pasul lor grăbit nu coincide cu graba, ci cu necesitatea. Cobiliţa elastică ce joacă pe umerii vânzătorului îl sileşte să meargă cu pas mărunt şi grăbit, iar vinele-i încordate şi noduroase de la picioare dovedesc ce povară îngrozitoare atîrnă pe umerii bărbatului al cărui chip e umbrit de borurile late ale pălăriei de paie.

Nici ân timpul nopţii nu amuţeşte freamătul şi forfota pe străzi ; vînzătorii de limonada, de gheaţă, fructe şi ţigări nu se duc nici noaptea la culcare. Dar, mai cu seamă, nu se duc să se culce betiacii, care, neavînd oricum unde să-şi pună capul, zac ghemuiţi pe unde apucă, în ricşele lor, dispuşi să se trezească la cel mai mic zgomot şi, cu strigătul lor răguşit de somn, să-şi ofere în orice clipă serviciile.

Toţi stau şi aşteaptă nopţi la rînd să le pice un client, trăgînd nădejdea să ciupească eîteva rupii, ca să aibă a doua zi cu ce cumpăra, ca să poată aduce acasă, o bucată de pline şi un pumn de orez. Comerţul acesta nocturn nu prezintă nimic interesant : nici obişnuita tocmeală, nici bucuria de a cumpăra. El se caracterizează

doar prin grabă, oboseală şi prin tăcerea sfioasă a ţăranilor. Nu e nici măcar un serviciu de noapte la dispoziţia trecătorilor, ci pur şi simplu mizeria, cunoscuta mizerie a oamenilor sărmani.

CAPITOLUL ÂL MOUALEA cuprinde o scurtă expunere despre mtncărurlle şi fructele tropicale, din care va reieşi că mărul nostru e mal presus de oricare din fructele exotice. In continuare, este Înfăţişată viata hotelului şi a oamenilor care 11 locuiesc şi vefi vedea că, pînă la urmă, autorul va trebui să se mulţumească cu societatea micuţei şopîrle, căreia aici i se spune tltiac.

Am putut constata că oamenii de la noi «e interesează mai puţin de înălţimea munţilor şi de plantele cărora le prieşte clima javaneză şi preferă să afle mai curînd cîte ceva despre bunătăţile pe care le-am mîncat acolo. Nu consider întrebarea nelalocul ei. Citind nişte vechi însemnări de călătorie, am descoperit în ele nu puţine menţiuni despre mîncăruri. Astăzi, ce-i drept, problema aceasta e abordată mai rar. Unii călători contemporani au impresia că sarcina lor e de a vorbi, cu precădere, despre situaţia socială a ţării respective, uitând cu desăvârşire că alimentaţia constituie un fenomen cu un profund caracter social.

îmi amintesc cît de atrăgător ne-a povestit odată profe-sorul Zdenek Nejedly [1] despre bucătăria mamelor noastre şi cu câtă înţelepciune ne-a demonstrat atunci că sosurile cehe erau o expresie a sărăciei şi, în acelaşi timp, a inventivităţii bucătăreselor care găteau zilnic aceeaşi mâncare -

' Preşedintele Academiei cehoslovace de ştiinţe, profesor universitar, cunoscut istoric şi critic de artă.

knedliky [1], dîndu-le de fiecare dată un alt gust cu ajutorul diferitelor sosuri.

Hrana indoneziana vă va spune despre poporul vestitului arhipelag mai mult deoît v-aţi fi închipuit la prima vedere. Fireşte, baza bucătăriei o constituie şi aici - la fel ca pre-

tutindeni în Orient - orezul. Dar cum au ştiut chinezii să dezvolte acest element de bază şi cum e oglindită în numeroasele şi extrem de complicatele lor varietăţi culinare străvechea cultură a unei ţări bogate ! Faţă de acestea, bucătăria indoneziana e săracă. Dacă vreţi să luaţi prînzul la un restaurant ambulant, pe marginea unui trotuar, e suficient să întindeţi mîna şi vînzătorul vă pune pe o frunză de bananier puţin orez, pe careul stropeşte cu un pic de sos, apoi aşază deasupra o bucăţică de carne, pe care o presară cu arahide măcinate, iar la urmă, peste toate astea, toarnă o boia roşie şi iute.

La restaurantul oricărui hotel de lux căpătaţi acelaşi lucru, cu singura deosebire că aici veţi fi servit nu în palmă, ci într-o farfurie adîncă (ca să încapă mai mult), iar dumneavoastră clădiţi singuri peste temelia de orez o serie întreagă de adausuri, după gustul propriu, după pricepere sau după nepricepere. Eu, de pildă, am crezut că preparatul acela roşu, pe care mi l-au adus lingă orez, era obişnuitul sos şi că altceva nu voi mai căpăta. Am luat frumos două linguri, fără să bag de seamă că ospătarul cu pielea cafenie se uită la mine uimit şi cu o evidentă spaimă. Dar aici oamenii sînt grozav de răbdători şi s-au învăţat să satisfacă toate hatârurile acestor zănatici de europeni. Aşa se face că nu mi-a spus nimic, iar eu, liniştit, am băgat în gură o lingură din acest preparat. Oameni buni, nu găsesc cuvinte potrivite pentru a vă descrie ce-am simţit în clipa aceea pe limbă şi, mai tîrziu, în fundul măruntaielor. Dacă aş spune că ardeam, ar fi prea puţin. Am avut impresia, în momentul

r.« OSluşţe fort.},

acela, că m-am transformat în balaurul din legendă şi că vărsăm în jur limbi de foc. Drăcia aceea roşie se numeşte *sambal,* o mirodenie nespus de iute, faţă de care ardeiul nostru e un copil nevinovat. Nici încercatul indigen nu îndrăzneşte să pună mai .mult ca un vîrf de cuţit.

Mult mai tîrziu am înţeles că lingă orez nu se serveşte numai acest diavol, ci încă multe alte feluri de garnituri, şi astfel, încetul cu încetul, am învăţat să mănînc de două ori pe zi această mîncare, dar avînd de fiecare dată alt gust. Gustul şi—l potriveşte singur fiecare, în măsura în care ştie ce i s-a adus pe masă. Vă recomand, aşadar, să turnaţi mai întîi peste *nasi* - orezul simplu - o lingură dintr-un fel de supă rară de cartofi, după care să adăugaţi oîteva păstăi şi boabe, apoi un fel de zarzavaturi misterioase, pe urmă doi ardeiaşi mici de tot, denumiţi *cili* - aveţi grijă, însă, să nu puneţi două linguri, iar dacă totuşi aţi greşit, nu ţipaţi ca din gură de şarpe, ci lăsaţi-1 pe vecinul de masă să se păcălească şi ci (ca să nu lăcrimaţi de unul singur) - după care aşezaţi în vîrf două jumătăţi de ou şi cel puţin o bucată de peşte. Mai mult ca sigur, vi se va servi şi undelemn de soia, aşa că frecaţi toate acestea cu nădejde (în definitiv, pentru ce vi s-a pus farfurie adâncă ?) şi după aceea adăugaţi deasupra două bucăţi de carne. Mai mult : puneţi apoi ceva iute, iar lingă farfurie pregătiţi-vă cîteva turte dc *krupuk.* Cam asta ar fi totul, în linii mari. Amestecaţi bine movila din farfurie, pentru că ar fi nedrept să nu îmbinaţi toate aceste gusturi la un loc şi, dacă îmi îngăduiţi să vă dau un sfat, nu dispreţuiţi farfurioara cu arahide tocate şi presăra-ţi-le peste acest amestec. Veţi vedea cum vă ajută să înfulecaţi şi *cili* şi *sambal.* Şi acum, poftă bună ! Ar mai fi de dat un sfat : să aveţi întotdeauna la îndemînă o banană, din care să muşcaţi imediat după consumarea acestei mîn-cări. Ca prin minune, vă dispar pe dată arsurile, pe care aici, oricît v-aţi strădui, nu le puteţi evita la nici o mîncare, chiar dacă folosiţi condimentele cu cea mai mare prudenţă.

n

Aşadar, asta am mincat şi vă povăţuiesc şi pe voi, iubiţi cititori, să consumaţi pretutindeni numai preparatele indigene, pentru că alimentaţia pe care oamenii au descoperit-o cu mii de ani înaintea noastră nu e de loc

întâmplătoare. In ţările meridionale mîncărurile picante sînt sănătoase şi uşor de suportat. Pentru a vă convinge de acest adevăr nu-i nevoie să plecaţi neapărat la ecuator. Ajunge să vă duceţi în sudul Slovaciei şi veţi constata că acolo gulaşul e mai iute şi mai piperat decît la Praga. Sudul solicită condimen-tarea alimentelor, după cum, de altfel, totul miroase aici a condimente şi mirodenii.

La Djakarta puteţi obţine, fireşte, şi hrană europeană. Din păcate, chiar în rândul delegaţilor noştri au fost oameni neinspiraţi, lipsiţi de spiritul aventurii, care s-au ţinut cu stricteţe de *rostbiful* englez şi şniţelul vienez, dar aceasta numai spre paguba lor, căci bucătăresele şi bucătarii indonezieni au impresia că europenilor, din motive inexplicabile, le place mîncarea lipsită de gust şi... de aceea li se pare cît se poate de firesc ,să prepare zilnic, fără pic de sare şi piper, aceleaşi mâncăruri, dar cu diferite denumiri pompoase, la baza cărora se află o carne de vacă tare ca talpa. După un asemenea fel de mâncare, urmează, ca desert, un îngrozitor *puding* anglo-saxon, bineînţeles creaţie originală indigenă. Acest gen de alimentaţie n-are decît darul să stîrnească în om fără rost dispoziţii puritane.

Şi fiindcă tot vorbim despre mâncare, ,se cuvine să spunem cîte ceva şi despre fructele tropicale. Ni le imaginăm oarecum ca din carte : în faţa noastră se află platouri încărcate cu cele mai diferite roade, după care ne lasă gura apă. într-adevăr, fructele tropicale sînt atrăgătoare prin mărimea, culoarea şi aroma lor. Da, în primul rînd prin aroma lor, pentru că aici portocala - în treacăt fie spus, de culoare verde - răspîndeşte un parfum minunat. Dar, după ce-o cojiţi, rămîneţi dezamăgiţi. Nu e nici acră, nici dulce, nici măcar suculentă. Banana, o ştiţi, are acelaşi

gust fad, ca pretutindeni în lume. Se pare că de cele mai multe ori vi se va servi *papaia,* un fruct care aduce la înfăţişare cu pepenele nostru verde, dar creşte în pom ca

perele. Nu e zemoasă, în schimb e leşinător de dulce. Nici *mangoul* nu ne-a prea încântat, iar de *gurlan* - deşi se spune că are un gust minunat - nu ne-am atins, deoarece e un fruct cu un miros îngrozitor, care ne-a tăiat curajul să-1 consumăm. Pînă la urmă, cel mai bun fruct rămîne tot ananasul, dar şi acesta e mai bun conservat. Şi pentru ca dezamăgirea dumneavoastră să fie totală, trebuie să vă spun că nici nucile de cocos n-au aici un gust prea faimos, căci, fiind proaspăt culese, conţin prea multă apă. După ce se bea conţinutul, nuca se aruncă. Nucile de cocos, aşa cum le ştim noi, se găsesc foarte rar, pentru că localnicii le socotesc răscoapte şi fără gust. Pe scurt, aici la tropice fructul ideal rămîne tot mărul nostru zemos ; acesta e şi motivul pentru care un kilogram de mere costă enorm şi se găseşte cu mare greutate.

Dar, de bună seamă, viaţa omului nu se compune numai 'din mîncare, ci şi din alte lucruri, pe care mă grăbesc să vi le descriu cu cea mai mare grijă şi minuţiozitate. Să luăm, de pildă, hotelul. Pentru a lămuri lucrurile de la început, trebuie să vă spun că în sud oamenii locuiesc permanent la hotel ; familii întregi, cu copii cu tot, trăiesc aici ani de-a rîndul. E un lux foarte costisitor acest gen de locuinţe, dar altfel nu se poate ; singura soluţie e să-ţi cumperi o casă, care însă te costă şi mai scump. De fapt, aici, la Djakarta, hotelul e o stradă întreagă cu căsuţe mici, izolate de restul lumii prin holul de la intrare, în care se află instalat restaurantul. Aceste străzi sînt diferite. Unele sînt străjuite, de o parte şi de alta, de arbori şi zone de verdeaţă, altele n-au decît o mică peluză cu flori, iar altele sînt, pur şi simplu, nişte drumuri prăfuite.

Iar camera de hotel - scuzaţi, vreau să spun căsuţa -se compune în primul rînd dintr-o verandă, piesă de

extremă importanţă, în care omul îşi petrece cea mai mare parte din timpul liber, expus, fireşte, privirilor curioase ale tuturor trecătorilor. In spatele verandei se află o singură încăpere, în care domneşte însă o

asemenea zăpuşeală, încît n-ai încotro şi trebuie >să te refugiezi afară. Occidentalii stau aici înfundaţi în fotolii, cu picioarele pe mese -aşa e obiceiul lor - şi citesc. S-ar părea că aceşti englezi şi americani sînt cititori pasionaţi, dar n-am băgat niciodată de seamă că lectura i-ar amuza întrucîtva. Fie că citesc romane extrem de plicticoase, fie că nu reacţionează la ceea ce citesc. Anatole France susţinea că de cititor depinde ca o carte să fie ternă sau excelentă, palpitantă sau anostă. După părerea lui, şterşi şi plicticoşi sînt de fapt cititorii indiferenţi, tolăniţi în fotoliile lor. E interesant să-î urmăreşti pe aceşti oameni cum îşi creează mediul de care au nevoie pe aceste verande şi ce dexteritate au să nu se intereseze de loc de ceea ce se întîmplă în jurul lor. Sînt încredinţat că nici nu se cunosc între ei, decît în măsura în care sînt obligaţi să se prezinte reciproc cu prilejul tratativelor comerciale. Tăcerea anglo-saxonă e înfiorătoare. Unora li se pare, poate, distinsă, dar eu am simţit în ea o cumplită răceală şi o totală indiferenţă faţă de aproape. în altă ordine de idei, nu pot decît să-i laud pe aceşti oameni pentru tăcerea lor. Aici nimeni nu ţipă, nimeni nu strigă, nimeni nu ride. Dar ceea ce mi s-a părut mai ciudat e că nici copiii lor nu scîncesc : pesemne s-au molipsit şi ei de acelaşi plictis înălţător. Pînă şi tinerii căsătoriţi stau liniştiţi unul lîngă altul, aproape fără să se bage în seamă ; la urma urmei, nici nu văd ce-ar putea face altceva, cînd veranda poate fi ţinta privirilor din toate părţile. După un timp, începi să te obişnuieşti cu comportarea lor şi să tratezi şi tu cu aceeaşi indiferenţă familiile care îşi beau ceaiul, îşi citesc cărţile şi răsfoiesc ziarele fără să scoată o vorbă, pe bărbaţii în vîrstă cu tîmplele cărunte, care stau aplecaţi deasupra registrelor de conta

bilitate, în timp ce pe o măsuţă alăturată se află fotografiile impunătoarelor soţii, pe care aceşti distinşi domni nu le-au imai văzut de un an. La hotel mai stau cuminţi şi tăcute eîteva familii de indonezieni (aşa-numita societate

bună, îndrăgostită de stilul de viaţă occidental), care încearcă cu mult zel să imite ermetismul anglo-saxon, cu totul străin de firea lor, dar care sînt orioînd dispuşi să-ţi răspundă la salut şi să întreţină cu tine o convorbire plină de cordialitate.

Ai noştri se simt aici cumplit de stingheriţi de lipsa căldurii umane. Ah, dacă oamenii aceştia s-ar aşeza împreună la masă, dacă ar schimba o vorbă la un pahar cu *whisky,* dacă ar rîde la teatru, la cinematograf ! Dar, nimic, nimic din toate acestea... Tăcere şi linişte mormîntală, lecturi neinteresante, din cînd în cînd cîte o muzică de jazz în surdină, şi asta-i tot. înainte de miezul nopţii dau jos picioarele de pe masă, sting lampa, intră în cameră, se stropesc îin spălător cu apă căldicică şi se culcă. A doua zi, iar plecarea la birou, iar convorbirile telefonice locale şi internaţionale, în zăpuşeala tropicală... Vă spun drept, m-aş lipsi de aşa viaţă...

De altfel, să stai în noaptea tropicală pe verandă şi să priveşti constelaţii necunoscute nu e de loc lipsit de interes, cu atît mai mult cu cît, între timp, eşti, fără doar şi poate, amuzat de zglobiile şopîrle titiac, pe care e cu neputinţă să nu le îndrăgeşti. în camera noastră, pe plafon şi pe pereţi, zburdau vreo eîteva. Prindeau muştele cu atîta dibăcie, încît stăteam şi le priveam cu un adevărat interes sportiv. Şopîrla aceasta micuţă pare toată străvezie ; numai ochişorii negri şi jucăuşi îi clipesc într-una, cu neastâmpăr. Stă nemişcată şi pîndeşte. Deodată, hop - şi s-a zis cu musca ! Dar, vai, una din ele a sărit după un fluture de noapte şi n-a apucat să-1 înghită dintr-o dată. O altă şopîrlă se repede să-i ajute, dar, precum se vede, celei dintîi nu-i surîde colaborarea şi pe tavan ace loc o mică dramă şi o mare

încăierare. Fluturaşul era cît pe-aci să scape. Dar, pînă la urmă, s-au săturat amîndouă, şi acum răsuflă uşurate, în timp ce dumicatul le alunecă pe gît încet-încet.

Eu am avut parte dc-o şopîrlă nespus de ciudată, care, în loc să vîneze muşte, mă urmărea cu insistenţă seara, în timp ce scriam. Stătea chiar la marginea mesei şi îşi arăta numai căpşorul, ai cărui ochişori .mici, ca nişte corali, îmi pîndeau cu grijă fiecare mişcare. Era de ajuns să întorc o filă, ca să se facă nevăzută o clipă, pentru ca apoi să revină şi să-mi ţină companie pînă în momentul în oare stingeam lampa. N-am izbutit s-o îmblînzesc nici cu vorba bună, nici oferindu-i muştele cele mai grase. Cu toate acestea, îmi aduc aminte cu plăcere de ea ; uneori chiar cu cuvintele lui Kon stan tin Biebl :

„De cîte ori la Java, micuţa mea şopîrlă,
Nu te-am luat în mina, {drăguţă titiac,
Te-aud din vis cum gurui pe. perete ca o turturea
Afară începe ploaia..."

Da, ai fost drăguţă, fermecătoare, micuţă titiac, mult mai interesantă decît oamenii aceia anosti şi plicticoşi de pe verandă. Iar ţie, titiac, trebuie să-ţi mărturisesc că în nopţile acelea tropicale mi-a fost tare dor de prietenia şi curiozitatea oamenilor, de obişnuita lor vorbărie.

Da, da, de cîte ori, acolo în sud, n-am dus chiar dorul şedinţelor ! Şi asta, vă rog să mă credeţi, spune mult !

fi

C A P I T O L U L A L Z E C E L E A

tn cea mal mare parte filologic, demonstrează cit de complicată e limba javaneză şi cit de simplă e limba indoneziana. In acelaşi timp, cititorul va afla cum sînt primiţi în Java cehoslovacii şi, împreună cu autbrul, se va uita — dar asta abia la sfîrşit şl numai în treacăt — după femeile indoneziene.

Pun rămăşag că sînteţi convinşi de un lucru cît se poate de firesc, şi anume că în Indonezia se vorbeşte limba indoneziana şi că Java e locuită de javanezi. Aflaţi însă că lucrurile nu stau tocmai aşa, pentru că în Java trăiesc trei popoare : sundanezii, javanezii şi madurii, şi înehipuiţi-vă că în întreaga Indonezie trăiesc încă multe alte popoare, din care însă ne mărginim să le amintim doar pe cele mai

mari : batazii din Sumatra şi daiacii din Kalimantam. Şi mai aflaţi că aceşti oameni nu vorbesc indoneziana, că fiecare din aceste popoare are graiul lui ; aşa se face că în Java se vorbeşte javaneza - dar asta, fireşte, în măsura în care nu e folosit ca mijloc de înţelegere graiul sundanez sau cel madur.

Cînd a aflat de treaba aceasta, călătorul nostru s-a înspăimîntat. Nu de alta, dar tot timpul cît a ţinut călătoria a învăţat cu mult sîrg, după un manual special, limba indoneziana, şi împreună cu un alt membru al expediţiei, un muzician, începuse să susţină o conversaţie, pe care ceilalţi din grupul nostru o urmăreau cu invidie. Protagoniştii noştri conversau, aşadar, cu multă dezinvoltură, ajutaţi pe de o parte de manualele pe care le ţineau în mînă, dar, mai

cu seamă, de împrejurarea că cei din jur nu pricepeau O iotă. Aşa se face .că muzicianul a putut să-şi întrebe foarte degajat colegul dacă masa e neagră, pentru ca interlocutorul lui să-i răspundă fără întârziere că e profesor ,şi poartă cămaşă albă. Luând act de toate acestea, muzicianul îl informă cu aceeaşi promptitudine că are trei găini şi o casă. Celălalt, fireşte, nu-i rămase dator cu replica şi îi aduse numaidecît la cunoştinţă că i s-a îmbolnăvit copilul. în răspunsul său, oarecum lipsit de logică, muzicianul susţinu că copilul e roşu ; ceea ce l-a făcut pe interlocutor să tragă concluzia că soţia muzicianului e cizmar. Aceasta din simplul motiv că încurcase cuvintele. Muzicianul însă nu băgă de seamă, pentru că era cu o lecţie în urmă. Ce-i drept, amîndoi şi-au câştigat în felul acesta stima şi respectul celorlalţi membri ai expediţiei, dar numai atît ; pentru că în sinea lor şi-au dat seama că în Indonezia aşa nu vor putea vorbi.

De aceea, cu atît mai mare le-a fost uimirea cînd au aflat că indoneziana nu-i, de fapt, .decît o limbă comună de înţelegere şi că în Java puţini sînt cei care o cunosc. Ce le

rămânea de făcut ? Să înveţe javaneza. Vedeţi, însă, dragi prieteni, că lucrul nu e chiar aşa de simplu. Pentru că javaneza nu-i una singură ; ea are nici mai mult nici mai puţin decît patru graiuri. Aceste patru graiuri corespund celor patru clase ,sau caste. De aceea vom avea de-a face mai întîi cu graiul *ngoko,* pe oare-1 vorbesc oamenii de rînd, şi cu graiul *kromo,* pe care-1 vorbesc între ei cărturarii. Spun „între ei", deoarece cu stăpânul atât cărturarul oît şi omul de rînd sînt obligaţi să vorbească în graiul *inggil,* ceea ce nu-1 împiedică pe stăpân să le răspundă acestora în limba lor, adică fie în *kromo,* fie ân *ngoko.* Iar la curţile stăpîni-lor (care s-au menţinut pînă ân zilele noastre, cu toate că sultanii nu mai dispun de puterea feudală şi sânt nişte simpli funcţionari), se vorbeşte o limbă cu totul aparte, numită *basa.* Aceste patru graiuri s-au păstrat, în ciuda

faptului că cele patru caste au dispărut o dată cu venirea mahomedanilor. Dar cultura javaneză e atît de veche şi de frumoasă, încît oamenii au acceptat mai curînd convertirea la altă religie, decît să-şi părăsească ideile şi graiurile atît de frumoase şi de complicate. Dar să nu vă închipuiţi cumva că e vorba de patru dialecte. Nu, aici se vorbesc într-adevăr patru limbi diferite. Dacă în limba păturii de jos din insula Bali *a mînca* se spune *madog,* în graiul păturii mijlocii se spune *doar,* iar în graiul nobililor - *nga-dieng.* Şi întrucât la Bali cultura e ceva mai complexă decît în alte părţi, oamenii folosesc aici alte expresii pentru cuvântul *a mînca* atunci când acesta se referă la animale *(amah),* după cum cu totul altfel trebuie să mă exprim cînd vreau să dau a înţelege că eu însumi mănînc *(nuiws).*

Am făcut această scurtă incursiune în tainele filologiei, dragi prieteni, animat de dorinţa de a vă face cunoscută nu numai complexitatea, dar şi subtilitatea acestei străvechi culturi. Şi acum, imaginaţi-vă că în faţa acestei

ţări, cu complicaţii lingvistice de-a dreptul haotice (cele patru limbi amintite sînt cunoscute şi în zilele noastre), au ancorat într-o bună zi nişte soldaţi nespus de nătângi şi de grosolani, care, făcînd uz de carabine, au început să impună „sălbaticilor" civilizaţia lor. îţi vine să roşeşti numai gîn-dindu-te la asemenea aberaţie.

Astăzi, javaneza şi graiurile locale sînt folosite numai în limba vorbită sau la descifratul cărţilor şi hrisoavelor scrise în vechiul alfabet, în timp ce noua literatură se scrie în limba indoneziana, adică în malaeză, după cum tot în indoneziana apar şi ziarele. Limba aceasta se învaţă relativ uşor, pentru că n-are nici un fel de gramatică. Binecuvântată limbă, nu-i aşa ? Ce părere aveţi, elevi din şcolile medii şi superioare ? Nu tu gen, nu tu număr, nu tu timp ! Şi totuşi poţi spune orice pofteşti, bineînţeles prin perifrază. *Om* se spune *orang,* de unde şi fireasca deducţie că pluralul, adică oameni, se formează prin asociere, deci : *orang*

orang. Iar dacă *anak* înseamnă *copil,* e limpede că la plural trebuie să spui *anak-anak.* Numai că de scris nu se scrie de două ori ; ar ifi de altfel inutil. în presă *copii* se scrie astfel : *<anak ˢ.* Cu timpurile verbelor lucrurile stau la fel de simplu. Timpul prezent se exprimă prin cuvîntul *acum,* iar timpul trecut prin cuvîntul *ieri.* Dacă *gum* înseamnă *învăţător (profesor),* apoi *învăţătoare (profesoară)* se spune *gum perembuan,* adică învăţător (profesor)-femeie. Iar dacă *cocoş* se spune *aiam diantan* (ne aflăm în ţara luptelor de cocoşi, de aceea omul învaţă cu uşurinţă acest cuvînt), *găinii* nu rămîne decît să-i spui *aiam betina* (nevasta cocoşului). Ceva mai greu e cu numeralele, pentru că în limba indoneziana, o dată cu numărul, trebuie să rosteşti neapărat şi un cuvînt care redă esenţa substantivului la care se referă numărul. Aşadar, nu e de ajuns să spui : *cinci copii,* ci trebuie să precizezi că e vorba de *cinci oameni-copii.* Cînd e vorba de animale, numeralul e însoţit întotdeauna de cuvîntul

auxiliar' *coadă.* De pildă, *lima ekor aiam diantan* înseamnă *cinci cocoşi;* tradus literal, însă, se va citi : *cinci cozi de cocoşi bărbăteşti.* Fireşte, lucrurile acestea par puţin caraghioase şi de aceea se învaţă mai mult din distracţie. Altfel, în limba indoneziana pot fi exprimate lucrurile cele mai complicate şi e ştiut că în această limbă apar astăzi deopotrivă cărţi tehnice de specialitate, ca şi opere filozofice. Aş vrea să-i rog, pe această cale, pe cei de la Universitatea din Praga care se ocupă cu studierea limbii indoneziene să mă ierte că mi-am îngăduit, ca profan, să mă lansez în chestiuni de specialitate. Sînt mîndru, însă, că în ţara noastră există oameni care învaţă indoneziana, pentru că însuşi faptul acesta mărturiseşte cît de mare şi de justificat este interesul nostru pentru cunoaşterea lumii.

In viaţa de toate zilele e de ajuns, fireşte, să cunoşti doar eîteva cuvinte ; iar primul pe care l-am învăţat cu toţii a fost cuvîntul *mulţumesc : trimakasi.* La Java,

înainte vreme, omul alb nu era învăţat să mulţumească. Acum s-a mai obişnuit şi el să rostească, din cînd în cînd, acest cuvînt ; mulţumirile noastre amabile şi sincere au trezit însă interesul şi curiozitatea ospătarilor indonezieni, care, ca toţi cei ce te servesc la Java, se mişcă cu o uşurinţă şi cu o graţie inimitabilă şi într-o linişte atît de desăvîrşită, încît ai impresia ,că nici nu există. De altfel, o dată, cînd am luat masa în familia bogată a unui fabricant de baticuri, cei care ne serveau se apropiau de noi şi de stăpînul 4 casei cu temenele adinei sau, pur şi simplu, pe vine, pentru ca nu cumva cei ce şedeau pe scaune să fie nevoiţi să-i învrednicească măcar cu o privire pe slujitorii netrebnici. Această rămăşiţă a umilinţei feudale ne-a înmărmurit de-a dreptul şi ne-a pus într-o situaţie neplăcută.

Din fericire, la restaurant nu se mai obişnuiesc asemenea gesturi, dar, pentru că toţi umblă desculţi, niciodată nu poţi şti cînd s-a apropiat ospătarul. în cele din urmă, îi

surprinzi numai mâinile care te servesc, în linişte. Acestor mîini le-am adresat noi acel *trimakasi (mulţumesc).* Iar cînd mulţumirile noastre au fost însoţite şi de cîte un sutiîs şi cînd, în cele din urmă, am început chiar ,să le declarăm în indoneziana noastră stricată că *nasi ţutih bagus,* adică *orezul alb e bun,* ospătarii s-au hotărît să ne întrebe cine sîntem. Că nu eram olandezi, englezi sau . alţi stăpîni albi, de asta îşi dăduseră ei seama mai de mult. Le-am spus deci de unde sîntem, încredinţaţi că ţara 'noastră ie era ,fie cu totul necunoscută, fie indiferentă.

Dar să vedeţi ce s-a întimplat! Primul clătină ciudat din cap şi deodată în ochii lui străluci un zâmbet ce nu se înfiripă cu una cu două pe chipul impersonal al slujitorului de aici. *Tiekoslovak...* repetă el pentru mai multă siguranţă şi se grăbi să le ducă vestea şi celorlalţi. Am putut vedea apoi cum câţiva dintre ei şi-au apropiat capetele şi cum printre zecile de ospătari (aci într-un singur restaurant găseşti la orice oră un adevărat stol de ospă

8G

tari) s-a produs numaidecât rumoare. Se auzeau ca din străfunduri şoapte cu un sens deosebit. Ochii negri au început să se întoarcă spre noi zîmbitori. „Ce-or fi văzut oare la noi de se uită aşa ?" ne-am întrebat cu mirare. Răspunsul e simplu : eram dintr-o ţară care ise bucură în lume de un nume aparte. Eram dintr-o ţară ciudată, vestită pentru industria şi politica sa. Dar mai cu seamă prin aceasta din urmă. Din clipa în care le-am destăinuit acestor oameni din ce ţară sîntem, în jurul nostru a început să domnească o atmosferă cu totul nouă. Oamenii aceştia cu pielea cafenie au devenit dintr-o dată prietenii noştri. Orice suspiciune a dispărut. Noi nu eram stăpîni albi, noi eram - cehoslovaci... De bună seamă, mulţi dintre ei nici nu ştiu bine unde se află ţara noastră ; în schimb, ştiu că s-a petrecut acolo ceva imăreţ... Şi aceasta, dragi prieteni, e un lucru de uriaşă însemnătate, care ne angajează pe toţi.

Să nu credeţi, însă, că ne-am biicurat numai de simpatia ospătarilor. Acestora li s-au alăturat pînă la urmă şi muncitorii, şi cărturarii, şi tineretul. Au fost printre aceştia oameni care ne-au întrebat cu interes cum am înfăptuit naţionalizarea şi cum stau lucrurile cu proprietatea particulară, oameni care n-au putut pricepe cum e cu putinţă ca la noi oamenii să poată învăţa şi studia gratuit şi tot fără bani să-şi vadă de sănătate. Au fost tineri care, cu prilejul unei •conferinţe, ne-au prezentat în scris nici mai mult nici mai puţin decît o sută treizeci de întrebări despre ţara noastră.

S-a întâmplat într-o gară ca tineretul să ne întîmpine la sosire cu flori albe, iar la despărţire să-şi ia rămas bun cu flori roşii. Şi s-a mai întâmplat ca tinerii şi entuziaştii noştri prieteni să înveţe peste noapte cîntecul ceh *Acum cînd avem ce ne-am dorit* şi să ni-1 cînte, în limba cehă, la plecarea trenului din gară. I-am auzit cîntînd cântece cehe şi am stat cu ei de vorbă despre filmele, automobi

lele şi avioanele ,noastre. Despre avioane, pentru că inaintea noastră vizitase Indonezia o echipă de piloţi-acrobaţi din Cehoslovacia, şi puternica impresie pe care au lăsat-o era încă vie în amintirea lor. Cu aceeaşi însufleţire, aceşti tineri ne-au exprimat, sub clar de lună, convingerea că ţara lor va deveni .şi ea odată o ţară ca Cehoslovacia...

Sînt întotdeauna mîndru de patria mea, dar vă rog să i mă credeţi că acolo, la umbra frunzelor de palmier, această mîndrie am simţit-o mai puternic decît oriunde în altă parte. Ia uite ce ţară puternică sîntem ! E drept, nu ne întindem de la un ooean la celălalt, în schimb graniţa noastră trece prin inimile tuturor. Şi asta e ceva mai mult.

Să revenim, însă, la poporul indonezian, despre care s-au spus multe pînă acum, dar nu încă principalul. Indonezienii sînt oameni de o rară frumuseţe. Nu mă refer încă la femei - despre acestea voi vorbi separat - e vorba acum de popor în general. Oamenii aci au pielea cafenie,

sînt mici de statură, dar trupurile lor sînt legate armonios, iar ochii lor mari, migdalaţi, le dau un farmec aparte, caracteristic copiilor. Cu ghicitul vîrstei ne-am înşelat mereu ; toţi bărbaţii ni se păreau nişte băieţandri, în timp ce ei erau de mult capi de familie, cu copii. Oamenii şi-au păstrat nealterate calităţile rasei (prospeţimea şi frumuseţea) şi aceasta în bună parte datorită religiei mahomedane, care i-a ferit de alcool. Fireşte, această interdicţie religioasă mai este uneori încălcată, dar alcoolismul ca fenomen de masă nu e cunoscut în Indonezia. De bună seamă, însă, că mizeria îşi pune pecetea deopotrivă pe chipurile bărbaţilor şi femeilor de la oraşe şi sate, iar bolile nemiloase, împotriva cărora oamenii sărmani nu se pot apăra, îşi cer şi aci jertfele lor dureroase...

Cu toate acestea, aici sînt femeile frumoase, pe care nu o dată le-au cîntat poeţii. Să admitem că inu sînt toate la fel de frumoase, în schimb toate sînt încîntătoare, şi toate

au trupul mic, armonios cizelat şi faţa rotundă şi suavă, şi nişte ochi negri ca tăciunele, şi-un păr ca abanosul... Dar ceea ce te incintă cel mai mult la aceste femei e mersul lor, pasul graţios al prinţeselor javaneze, care toată viaţa nu făceau altceva decît să danseze... Şi totuşi nu e decît femeia simplă de la ţară, cu mîinile aspre şi crăpate de muncă, cu bluza murdară şi sarongul ponosit, cu capul umbrit de borul lat al pălăriei mari de pai, iar picioarele ci, veşnic desculţe, păşesc cu graţie în praful şoselei... Priveştc-o însă cu ochi intredcschişi şi vei vedea că e totuşi regina javaneză ce-şi duce jertfa la altar ! Umblă drept, cu capul sus, legănîndu-se toată ca o undă, în timp ce gîtul îi apare ca o floare de lotus deasupra unei ape liniştite. Secretul acestui farmec stă poate în faptul că, din cea mai fragedă tinereţe, aceste femei sînt învăţate să poarte pe cap tot felul de poveri, şi în felul acesta se obişnuiesc să-şi ţină trupul drept ca luminarea. S-ar putea şi ca pasul lor elastic să fie o consecinţă a mersului desculţ. Dar mai

cutând, după părerea mea, graţia aceasta e moştenită din moşi-strămoşi, pentru că farmecul constă, de fapt, în tinereţea lor îndelungată. în timp ce în Orient femeile îmbătrînesc repede, aici, la ecuator, femeia e multă vreme proaspătă. De cîte ori nu ni s-a întâmplat să ne adresăm unei tinere indoneziene ca unei copile, în vreme ce ea era de mult mama a patru copii.

Aici toţi oamenii rid bucuroşi. De îndată ce le arătaţi o mină binevoitoare, atît bărbaţii cît şi femeile îţi zîmbesc şi toţi sînt amabili şi încrezători. Şi pe toţi deopotrivă, bărbaţi şi femei, îi prinde de minune portul lor tradiţional: fustă lungă şi strimtă din batic viu colorat, care nu-i decît o bucată de pînză strîns legată în jurul şoldurilor. Peste această fustă, bărbaţii poartă vestoane europene, iar femeile - ja'chete colorate ; javanezii de religie mahomedană completează această îmbrăcăminte cu o pălărie de catifea -aşa-numita *pitie.* Femeile numai uneori poartă pe cap o

broboadă uşoară, dar aproape întotdeauna îşi împodobesc capul cu flori.'

Se înţelege că la oraş oamenii umblă îmbrăcaţi europeneşte, dar nu întotdeauna. în zilele de sărbătoare femeile se gătesc în originalul lor port naţional. Gestul e nespus de frumos, pentru că nu surprinzi în el nici o ostentaţie folclorică, ci numai convingerea că sarongul e mult mai elegant decît fusta europeană, 'ceea ce - recunosc - e adevărat.

Din cele expuse mai sus n-am lămurit nicidecum esenţa farmecului acestor femei. Spuneţi-imi, însă, cum se face că atunci cînd pe stradă trec una lingă alta o europeană şi o javaneză, bărbaţii europeni şi javanezi întorc deopotrivă capul după încântătoarele femei javaneze cu pielea cafenie ?

C A P I T O L U L A L U N S P R E Z E C E L E A

care după toate avioanele descoperă minunăţia drumului de fier şi înfăţişează farmecul peisajului javanez. După

care urmează descrierea unui paradis biblic, astfel încît nu-i de- mirare că autorul împrumută un ton liric.
Orice aţi spume, omul e o făptură ciudată. Dacă pînă nu demult cădea aproape în extaz la vederea unui avion ce străbătea, impunător, înălţimile albastre ale cerului, acum e cuprins de o bucuroasă înfrigurare numai la gîndul că în curând va avea loc în tren, căci trenul face parte într-o măsură mai mare din tradiţia unei călătorii. O călătorie cu trenul are întotdeauna momente emoţionante. In tren se fluieră, se suflă din corn, ba chiar se poate întâmpla ca trenul să-i plece unuia din faţa nasului, ceea ce, se înţelege, nu se poate întâmpla pe un aeroport. La care trebuie numaidecît adăugat că în gara din Djakarta, Gembir, e o forfotă necurmată, dat fiind că aici haosul obişnuit al gărilor este accentuat de haosul tropicelor. Cete de hamali se reped asupra bagajelor, plini de zel şi gălăgioşi, iar o mulţime de băieţandri se învîrtesc de colo pînă colo în speranţa unui bacşiş. Peste tot negustori, soldaţi, ofiţeri foarte demni, muncitori, culi. Şi, ca pretutindeni în gări, şi aici sînt nelipsite bătrânele cu coşuri, asurzite de-a binelea de şuieratul locomotivelor, şi oamenii sfioşi de la ţară, care se ţin liniştiţi deoparte, de parcă n-ar avea şi ei bilete. Dacă n-ai vedea chipuri cafenii, dacă n-ar fi aşa de cald şi dacă n-ai auzi nume curioase, ca Tiavi, Prupuk, Tim-

paminkis, te-ai putea crede într-o gară oarecare dintr-un orăşel european. Căci şi acolo, probabil, se urcă a'cum în personal o bătrînă cu o giscă care gîgîie, iar dacă s-ar întîlni - să zicem, una din Cerceany [1] şi cealaltă din Tiavi - şi-ar arăta, fără îndoială, una alteia palmele bătătorite şi s-ar înţelege şi fără cuvinte cum ar trebui rânduită lumea ca să fie bine pentru oamenii muncii. Fiecare aeroport are, fără îndoială, aspectul său propriu, dar toate laolaltă sînt de-un cosmopolitism inexpresiv, pe cînd gările, deşi

seamănă între ele, îşi păstrează totuşi fiecare caracteristicile naţionale.
Aşadar, am izbutit să ajungem la tren ; ne-am cumpărat şi ziare de la băietanii cu pielea cafenie, pe care nu-i chip să-i ocoleşti ; am luat şi o pungă de alune de la o negustoritä tinerică şi foarte drăgălaşă şi, în sfîrşit, biletele ne-au fost perforate dc conductorul cu chipiul galonat, care îşi face datoria cu aceeaşi severă amabilitate care-i caracterizează pe toţi conductorii din lume. După care am luat loc în vagonul metalic, care ar face cinste oricărui drum de fier din lume.
Curînd am avut de întâmpinat, însă, o întâmplare neobişnuită. Numaidecît după plecare, s-a făcut răcoare. La început era plăcut, apoi am început să ine cam foim, iar pînă la urmă, pentru prima oară de cînd ne aflam la tropice, ne-am pus jachetele. Afară, ţinutul se desfăşura înaintea ochilor noştri într-o lumină 'ciudată, limpede-verzuie. Taina ne-a fost desluşită de operatorul nostru, care, cutre-ierînd trenul cu aparatele de filmat în spinare, în căutare de subiecte interesante, a deschis la un moment dat uşa vagonului, deoarece ferestrele, fiind fixe, nu se puteau deschide. In vagon a pătruns deodată zăpuşeala unei zile senine de la tropice, iar peisajul a căpătat pe neaştoptate o culoare roşiatică şi îmbietoare. Ne-am dat astfel seama că trenul era prevăzut cu o instalaţie de aer condiţionat,
Jar cineva, din amabilitate, dăduse drumul cu toată puterea acestui frigider ambulant. Sticla geamurilor era verzuie, pentru ca vederea călătorilor să nu obosească din pricina soarelui, ceea ce ne-a făcut să descoperim o distracţie grozavă : să privim lumea cînd prin sticla verde, cînd cu ochiul liber, şi să gustăm, pe rînd, căldura sau răcoarea, după pofta inimii.
Se cuvine a aduce o mare laudă trenului care-şi croieşte drum prin cîmpii şi printre munţi, trecînd grăbit pe dinaintea unor camponguri obişnuite şi a unor moschei albe, pufăind prin păduri şi de-a lungul orezăriilor, oferindu-ne

astfel prilejul să cunoaştem peisajul variat al Javei centrale. E un peisaj plin de farmec, umbrit de palmieri înalţi şi de bananieri, încărcaţi de fructe, străbătut de o vastă reţea de ape - fluvii, rîuri şi pîrăiaşe - care toate la un loc asigură umezeala necesară câmpurilor de orez. Tot drumul e tivit de munţi, căci ne aflăm într-o regiune vulcanică, lucru de care, se înţelege, nu ne-am putut da seama în oraş. Crestele dantelate se ridică mult deasupra orizontului. Aici munţii par de două ori mai înalţi decît în realitate, dat fiind că am pornit de la ţărmul mării. Astfel, un munte ca Sanggahuvana sau ca Tiareme, de 3.000 de metri, arată într-adevăr ca un uriaş. Piscurile vulcanilor sînt învăluite în noruleţi de fum, care dovedesc că nu s-au răcit încă şi că n-au încetat să fie izvorul unor situaţii destul de grave, cum se întîmplă, de pildă, cu vulcanul Merapi, care a cerut pînă acum mii de vieţi omeneşti.
Vulcanii încadrează din toate părţile peisajul javanez, care altminteri s-ar fi fărîmiţat probabil pe de-a-ntregul în mici ogoare de orez. Dar şi acestea merită a fi amintite, în cîmpie ele se întind în adîncime, şi oamenii le lucrează înşiruiţi la mare depărtare unul de altul. Cînd însă micile ogoare se caţără pe povîrnişurile munţilor, capătă forma unor terase aşezate ân trepte una peste alta.

E o privelişte pe care cred că n-aş izbuti s-o descriu. închipuiţi-vă o movilă uriaşă, pe care mîinile omului o modelează în terase, prevăzînd-o cu mici canale, prin care apa se scurge din treaptă în treaptă într-un flux continuu, căci orezul are tot timpul nevoie de umezeală. Dar de unde vine apa asta pe crestele munţilor ? v-aţi putea întreba pe bună dreptate. Nu uitaţi însă că sîntem la tropice, dragii mei, şi pe aici numai lipsă de apă nu-i ! Ploile, care se ţin lanţ, alimentează izvoarele şi pîrăiaşele, aşa că nu e chiar atît de greu ca apa să fie îndreptată spre ogoare. Greu e de construit un asemenea sistem de irigaţie şi de menţinut în stare de funcţiune. De aceea în satele javaneze au apărut, încă din timpurile străvechi,

cooperative, dar nu în scopul muncilor agricole, ci în vederea irigaţiilor, îngrijindu-se de -sistemele de canale, cănăluţe şi firişoare de apă, pentru ca pe micile *sawah* [1] să rodească pîinea omului : orezul. Şi pentru că orezul joacă aici un rol atît de însemnat, are mai multe denumiri. Cînd e pe ogor i se spune *padi,* cînd e treierat poartă numele de *bras,* iar fiert i se zice *nasi.*

Dat fiind că ne aflăm la tropice, unde totul treşte şi se coace în acelaşi timp, vedem bărbaţi şi femei care poartă, înfipţi în beţe, snopi de orez *padi* şi îi zărim apoi aşternînd pe drumurile de ţară rogojini, pe care întorc la soare, ca să se usuce mai repede, orezul *bras.* Şi, fireşte, se văd şi bărbaţi cu pielea cafenie, în cap cu nişte pălării ţuguiate de paie (paie de orez, se înţelege), semănînd grijulii gingaşele răsaduri verzi. Căci trebuie să ştiţi : orezul e mai întîi sădit, iar mai tîrziu tinerele plante sînt răsădite. Vă daţi seama, oameni buni, cîtă muncă migăloasă presupune această operaţiune ? Dacă nu, închipuiţi-vă că aţi avea de sădit două hectare cu orz şi fiecare spic ar trebui să-1 puneţi în pămînt separat ! Dar mai vedem şi cum anume sînt arate umedele ogoare. Treaba se face fie

manual, cu o sapă lată, fie cu ajutorul unui buhai de baltă - cum au bogaţii - care, înhămat la plug, intră în apă pînă la burtă şi întoarce brazda mlăştinoasă. Aşa că, după cum vedeţi, printr-o singură fereastră a trenului ni se înfăţişează, în acelaşi timp, patru anotimpuri.

Toată ţara e împărţită în mici ogoare verzi ori galbene, în pămînt negru mlăştinos ori în oglinzi lucitoare de apă, din care orezul nou abia se vede. Uneori ogoarele sînt atît de mici, încît nu cuprind mai mult de două rînduri de spice, deoarece printre «fărâmăturile de stînci vulcanice nu era loc mai mult. Pretutindeni se văd bîtlani albi şi băbuţe foarte aduse de spate, iar în jurul lor buhai tăcuţi, cărora numai botul şi coarnele le ies afară din apă. Ţăranii, cu o cârpă legată ân jurul şoldurilor, păşesc pe potecuţe înguste, iar băieţii, care nu se deosebesc cu nimic de cei

care pasc pe la noi vitele, mînă din urmă, liniştiţi, buhaii. Băieţii javanezi sînt nişte adevăraţi acrobaţi : călăresc pe buhai, se hîrjonese, se odihnesc pe spinările lor zbârlite. N-am putut să înţeleg cum de izbutesc să facă toate aceste isprăvi fără să cadă.

Orice pămînt lucrat de mâna omului respiră pace, dar, datorită caracterului tropical, peisajul javanez are o înfăţişare de-a dreptul biblică. E încîntător de frumos, dar, în acelaşi timp, e impunător şi mai cu seamă nespus de bogat. E adevărat că şi aici trebuie să seceri pentru a strânge recolta, dar nu-i nevoie decît să întinzi mina ca să culegi un mănunchi de banane. Oamenii lucrează la fel ca în urmă cu mii de ani. Străvechi le sînt sapele, străvechi plugurile de lemn, străveche îmbrăcămintea paradisiacă - o bucată de pânză înfăşurată în jurul şalelor. Şi peste tot, de jur împrejur, şi unde te uiţi, numai palmieri şi jungla de bambus, care oferă omului tot ce-i trebuie : de la mlădiţele tinere bune de mâncat pînă la lemn şi frunze ; aşa încît, fără să vrei, îţi vine în minte vechea poveste biblică, care încerca să ne descrie paradisul. Şi acolo erau palmieri,

chiar dacă altfel decît în realitate, şi acolo Adam umbla pe jumătate gol, în timp ce trupul Evei era ascuns, din păcate, în dosul unui tufiş. Peste toate, acestea străluceau soarele, iar pîraiele erau bogate în apă. La fel ca aici.

Numai că, din respect pentru adevăr, trebuie să adăugăm că, deocamdată, Java îi hrăneşte bine pe proprietarii de plantaţii şi pe negustori, în timp ce oamenii care lucrează pămîntul cu mîna lor abia ajung să-şi astîmpere foamea.

Dacă vreţi să vedeţi o adevărată grădină a paradisului, vizitaţi localitatea Bogor. E un oraş de munte, situat la sud de Djakarta. Aici nu se mai simte nici zăduful de la tropice şi nici ţînţarii de la tropice nu sînt. Asta a fost şi pricina pentru care guvernatorul olandez de odinioară şi-a stabilit aici reşedinţa. în jurul palatului său a fost sădită o grădină, în care poţi afla tot ce creşte la tropice. Dar să

nu credeţi cumva că e meritul domnului guvernator. Nu, ci al îmbelşugatei naturi a tropicelor şi al muncii omului cu pielea cafenie, care a plantat aici arbori de pe tot cuprinsul ţării. Totul creşte aici uimitor de repede. Dacă vrei, să zicem, să-ţi durezi un gard în jurul campongului, n-ai decît să tai eîteva crăci şi să le înfigi în pămînt. într-o săptămînă, două ţîşnesc din beţe ramuri verzi, şi în scurtă vreme trebuie să pui mîna pe topor, căci altminteri vegetaţia iţi acoperă toată casa.

Parcul din Bogor are pomi pe care nu-i poţi admira decît în tăcere. Pomi-giganţi, al căror trunchi alcătuieşte un adevărat labirint rămuros (în Bali acest pom e socotit sfînt şi se numeşte *waringin).* Apoi sînt alţii, cu rădăcinile în formă de lopeţi ; unui om matur aşezat între aceste rădăcini nu i se mai vede decît capul (pe limba învăţaţilor, acestor copaci li se spune *coscinium).* Şi alţi copaci, care fac impresia că nu s-au mulţumit doar cu rădăcinile sub-pămîntcne, împrăştiind o parte dintre ele şi la suprafaţă. Ca, de pildă, rododendronul. Dar cea mai marc surpriză a

naturii tropicale n-o constituie aceste ciudăţenii, nici chiar palmierii atît de feluriţi, printre care palmierul-evantai, cu o frunză avînd diametrul de trei metri. Mai interesante sînt plantele cunoscute şi pe la noi, dar care aici ating nişte proporţii fantastice. Fie că mă veţi crede ori nu, tre-buie totuşi să vă spun că aici ferigile ajung pînă la cinci metri înălţime, iar o coada-calului obişnuită e şi mai înaltă. Astfel încît eşti copleşit de impresia că te-ai rătăcit într-o pădure preistorică, în care trunchiurile gigantice nu s-au prefăcut încă în cărbuni. Şi pe aici creşte blundariţa de la noi, dar florile ei albe au cincisprezece centimetri lungime. Vanilia liliachie, pe care grădinarii noştri o îndrăgesc atît de mult, măsoară aici doi metri.

Te plimbi, aşadar, într-o continuă revelaţie, deoarece plante care la noi sînt foarte rare cresc aici în chipul cel mai firesc. Victoria Regia, despre a cărei înflorire scriu întotdeauna ziarele noastre, creşte aici în iazuri, şi nu

numai că-i poţi vedea florile, dar îi poţi pescui nestingherit uriaşele frunze în formă de farfurii, ca să te convingi că au pe spate nişte ţepi tari. Nimeni nu te împiedică să te vîri printre lianele subţiri ca nişte aţe şi tot atît de rezistente. Aici dai de un copăcel cu muguri galbeni şi flori roşii. Dincolo te poţi aşeza sub arborele de pîine, ale cărui fructe seamănă într-adevăr cu nişte pîini. Nobila floare *bungaria* creşte pe lingă garduri ; cuprins de adînc respect, repeţi nume care pentru un iniţiat sună ca un deseîntec : *banisteria, grevia, xerasperum,* dar care, de fapt, sînt nişte nume de flori obişnuite. După care afli că bananierul, care are trei metri înălţime, nu-i de fel un pom, aşa cum ai crezut, ci un soi de arbust cum nu se poate mai banal, care înfloreşte şi dă fructe în acelaşi timp. Aici întîlneşti arborele de cacao cu capsule verzi, aici cresc zeci de soiuri de bambus, aici creşte pur şi simplu orice.

Şi pentru că am afirmat mai sus că e o grădină a paradisului, trebuie desigur să fie şi oameni. Şi, într-adevăr,

dacă veniţi cumva într-o zi de sărbătoare, o veţi găsi furnicând de oameni. Indonezieni de rînd îşi petrec duminica în locuri în care mai înainte, fără voia guvernatorului, nu putea pătrunde nici un muritor. Fermecătoare mame tinere cu pielea cafenie astâmpără foamea copiilor sub liane ; pe malul pîrăului şade o fetiţă care-şi piaptănă părul lung şi—1 împodobeşte cu frunze parfumate de *kembogia.*

E o plăcere să stai aici alături de perechi mai în vîrstă, care poartă tradiţionalul sarong, şi să te uiţi la soldaţii tineri, care şi-au scos centiroanele şi zîmbesc fetelor. Pe alee aleargă un copil. Se aude un sunet zglobiu, căci, după un vechi obicei, părinţii i-au legat un clopoţel în jurul burţii. Clopoţelul îl apără de duhurile rele şi-i ajută pe cei mari să-1 găsească pe micuţul hoinar dacă se rătăceşte.

CAPITOLUL AL DOISPREZECELEA

vorbeşte despre dans, muzică şl teatru, cu care prilej autorul încearcă o adtncă părere de rău, din pricină că cititorul va avea sub ochi numai cuvtntul tipărit, tn vreme ce el a văzut cu ochii lul dansatoarele javaneze.

Frumosul peisaj, despre care am mai vorbit, şi femeile fiumoase nu pot duce laolaltă decît la un singur rezultat: la dans. Şi cu adevărat, Java - şi împreună cu ea întreg grupul de insule - este leagănul unei foarte specifice, străvechi şi minunate arte a dansului, despre care e cu neputinţă să nu pomeneşti. Dar dacă vreţi să-i vedeţi pe vestiţii dansatori şi vestitele dansatoare, nu rămîneţi 'la Djakarta, oare-i un oraş comercial şi de *businessmeni*[1], ci plecaţi în Java centrală, sau chiar mai departe. Căci există o legătură între aceste fapte : acolo unde dansează cifrele nu e loc pentru dansul oamenilor. Să plecăm dar spre Djokjakarta, centrul cultural al Javei, un oraş care nu se poate mîndri cu bogăţia, dar se poate făli cu arta lui. Aici se află cei mai mulţi pictori, cei mai mulţi poeţi, aici se cultivă vechiul teatru waiang. Tot aici au rămas în picioare şi vechile palate ale foştilor sultani şi sunani, la curţile cărora şi-a aflat odinioară sălaş cultura. Astăzi sultani nu mai sînt, dar cultura s-a păstrat pe lîngă fostele lor palate. In timp ce la noi dansul înseamnă de obicei o simplă legănare a trupului, pe cît cu putinţă după un anume ritm, în

Java el este o problemă care ţine de religie şi de tradiţie, o ceremonie complicată, oare trebuie învăţată ani la rînd. Şi e vorba doar de un singur dans I

Domnul Indro Sugondo .este un om care se bucură de mare prestigiu. Nu-i dansator de meserie, dar iubeşte dansul şi—1 predă, căci a avut fericirea să înveţe această artă de la tatăl său, care a fost dansator la palat. Domnul Sugondo este în felul său un revoluţionar. El săvîr-şeşte o revoluţie care aici e socotită foarte importantă. A început, pur şi simplu, să-i înveţe pe oamenii simpli dansuri, care înainte puteau fi văzute

numai între zidurile palatului. S-ar putea să zimfoiti, dar e vorba de un lucru foarte serios. O tradiţie milenară a fost înlăturată datorită împrejurării că domnul Sugondo este un indonezian patriot, care are acum putinţa de a-şi transmite arta unor elevi şi eleve din familii de oameni simpli. Desigur, statul nu-i dă nimic. Lucrurile n-au ajuns încă atît de departe. Dar domnul Sugondo are ceva bani şi o casă. A pus să se meşterească un simplu podiu sub un acoperiş ţuguiat din faţa casei lui, cum se obişnuieşte prin partea locului. Aici au loc reprezentaţiile şcolii sale particulare, accesibilă oricui, în care zeci de fetiţe învaţă pînă la epuizare complicatele figuri, sub îndrumarea unui dansator experimentat. Vechii slujitori ai palatului, care mai umblă şi azi în îmbrăcămintea lor tradiţională, cu krisul[1] la cingătoare şi turbanul colorat pe cap, murmură, se înţelege. Dar guvernul îl apără pe domnul Sugondo. îl apără şi poporul, care doreşte să înveţe a dansa. Revoluţia a început, fără sînge şi fără morţi. Cu toate acestea, ea pătrunde adînc în viaţa Javei, şi izbîn-zile ei pot fi văzute de pe-acum. Nu numai în această şcoală, ci şi în alte locuri se dansează astăzi fără nici o oprelişte şi, spre marea spaimă a drepteredineioşilor, nu numai dansurile recunoscute ca tradiţionale, ci şi altele, noi.

91

Imaginaţi-vă o seară fierbinte la tropice, o seară care se preschimbă fără veste în noapte adîncă ; în curtea «unei case obişnuite un grup de studenţi şi de fete prezintă un dans nou, un dans ce înfăţişează culesul orezului. Dansul e acum însoţit de cintec, nu de muzica tradiţională. Şi cuprinde mişcări ce sugerează munca. Păstrătorii vechilor obiceiuri sînt furioşi şi îngroziţi. „Ce-are să mai fie, se întreabă ei, dacă tineretul se îndepărtează într-o asemenea măsură de tradiţii ?" Şi, într-adevăr, schimbările se petrec foarte rapid. Tinereţea asta care dansează poartă o steluţă roşie la rever.

• Dansul javanez pune în mişcare nu numai picioarele şi braţele, ci tot trupul : şoldurile şi spatele, gîtul şi ochii.

Fiecare mişcare *a* degetelor are înţelesul ei, iar figura *aceea.* cunoscută, cînd dansatoarea rămîne ghemuită şi, fără să-şi clintească trupul, dansează numai cu mîinile, este una din priveliştile cele mai îneîntătoare. Dansul trebuie văzut, se înţelege, în costumele tradiţionale, în care dansatorii, bărbaţi şi femei, apar ca îngropaţi în podoabe, poartă pe cap nişte admirabile şi complicate coroane, iar trupurile le sînt unse cu uleiuri şi sulimanuri. De fiecare dată ei întruchipează numai prinţi şi prinţese, sau pe regele maimuţelor şi curtea lui. Nu ştiu exact cîte dansuri există ; în orice caz, nu sînt multe. Deosebirea dintre ele nu stă în conţinutul simbolurilor pe care le întruchipează, oi în felul de-a le reda. Cea mai mare deosebire constă în fineţea cu care o dansatoare sau alta sc pricepe să înfăţişeze momentul care indică luarea unei hotărîri brusce. Mîinile alunecă de-a lungul trupului şi, ou o mişcare viguroasă şi în acelaşi timp plină de graţie, desfac în două vălul lung şi colorat. Oamenii de aici înţeleg toate mişcările braţelor şi ale trupului, pentru că ştiu bine oe vrea să exprime dansul. Să privim, de pildă, un dans străvechi, care înainte putea fi văzut numai la palat şi pe care acum îl prezintă în public, îndărătul podiului, tînăra Astiani, în vîrstă de cincisprezece ani. De

•şapte ani învaţă dansul, dar se află abia la porţile acestei arte complicate. E îmbrăcată simplu, căci asistăm numai ia o tfepetdtie, şi nu se cuvine ca pentru un asemenea prilej să îmbrace costumul antic. Poartă o bluză galbenă, un sarong negru şi e încinsă cu un cordon roşu, ale cărui capete îşi au rostul lor în timpul dansului. Acesta durează o oră, în care dansatoarea stă tot timpul ghemuită. Doar degetele se mişcă. Deodată, fata se ridică, descrie în fugă un cerc, recade în poziţia iniţială, iar degetele urcă din nou încetişor spre frunte, în timp ce dansatoarea îşi mişcă numai gîtul şi capul. Dansul înfăţişează îmbrăcarea tinerei prinţese după ce s-a trezit din somn.

Zeci de oameni au rămas locului în stradă, privind nemişcaţi, extaziaţi. E limpede că pentru ei dansul are un înţeles adînc, că-i mişcă şi-i înduioşează. Sînt femei bătrîne care mestecă betel, băieţi ce au trecut pe acolo din întâmplare, fete şi mame tinere cu copilul în braţe. Pentru aceste femei vraja dansului a luat sfîrşit, căci au copii. De aceea OG|hii le sînt trişti, buzele li se întredeschid, de parcă ar vrea s-o strige pe dansatoare, s-o roage ca şi ele să-şi poată duce la frunte degetele mlădioase şi să danseze... în insula Bali există dansuri rituale pentru care sînt alese numai fetiţe pînă la zeoe-unsprezece ani. Există însă şi dansuri laice, pe care le pot dansa şi fete mai măricele. Dar femeile măritate n-au încetat să spere că revoluţia din domeniul dansului se va resf rînge şi asupra lor.

Dacă oricine poate să danseze, ăsta nu înseamnă că şi stă-pîneşte dansurile complicate, nicăieri descrise, ci transmise de veacuri din om în om, din generaţie în generaţie. Aceste dansuri trebuie învăţate, iar şcoala domnului Sugondo e într-adevăr ieftină : o rupie pe lună.

Dansul şi teatrul nu pot fi concepute fără muzică, fără gamelan, care înseamnă dangăte, răpăituri, clinchete, zdrăngănit, ciocănituri, bubuituri. E un lucru foarte ciudat şi care pe un om obişnuit, într-un ceas, îl istoveşte şi adoarme. Dacă

aveţi cumva fericirea să ascultaţi un gamelan, cu cele cinci tonuri ale lui, timp de două sau trei ceasuri, vă cîştigaţi în chip cinstit dreptul de a fi schimbat din post. Mai mult nmi chip de suportat, mai cu seamă cînd această muzică se produce într-un spaţiu închis. Afară e totuşi altceva, şi-mi îngădui să cred că noaptea javaneză cu lună plină e parcă anume făcută spre a asculta din depărtare monotonul şi totuşi complicatul gamelan.

Muzicanţii n-au nici un fel de note, lucru pe care nu l-am putut înţelege de fel. Stau nemişcaţi pe pămînt, cu picioarele încrucişate, şi lovesc cu mîinile felurite gonguri

în formă de farfurii ori de cale închise, care le atîrnă ia cingătoare, scoţind fiecare alt sunet, deşi toate sunetele seamănă leit între ele. Oalele se numesc *knong,* iar instrumentele de percuţie sînt parte din metal, numite *ţunang,* parte din lemn, ca un xilofon, numite *kemgang.* Rolul cel mai important îl joacă un soi de tobe, *kendang.* Iar între ele suspină *suling^ul,* un fel de fluier, şi ţipă *rebah-wl,* un fel de vioară. O chitară, *tilempung,* întregeşte orchestra. Bineînţeles, într-un gamelan mai mare există cel puţin două instrumente de acelaşi fel, dacă nu chiar trei, aşa încît aceste oale lucitoare sînt de mărimi diferite, drept care scot nişte sunete înfundate, deosebite unele de altele. Şi pentru că toate acestea nu sînt totuşi socotite îndestulătoare, gamelanul e însoţit de un cîntăreţ, care ia loc in faţa muzicanţilor şi intonează, acompaniat de gamelan, o melodie care, pentru urechile noastre, are o singură modulaţie. Ascultătorii îl sorb, însă, vrăjiţi, deşi cântăreţul nu le spune cu siguranţă nimic nou, căci nu ştie să cînte decît cîteva arii pe motive din *Ramayana,* vechea epopee indiană. Nu-i puţin lucru să cînţi o asemenea muzică, dar e şi mai greu 8-0 asculţi !

In Java are loc acum printre muzicieni o aprigă dispută în legătură cu viitorul acestei muzici tradiţionale, cu un evident caracter religios. Muzica europeană îşi face tot

mai mult loc şi sc naşte întrebarea dacă vechiul gam elan nu va dispărea cu totul. Tineretul pare să manifeste o mai mare atracţie către armonie decît către gongurile antice. Cu atît mai mult cu cît în celelalte insule, de pildă în Sumatra sau Borneo, răsună astfel de cântece, intonate de alte instrumente. Dar -dansul nu poate supravieţui acestui acompaniament lent şi monoton, care indică nu numai ritmul, ci şi conţinutul mişcărilor.

Muzica şi dansul sînt legate în Java şi de teatru, de waiang orang, spre deosebire de waiang-ul obişnuit, care se joacă cu nişte păpuşi turtite, confecţionate din piele.

Amîndouă formele au personaje fixe .şi un repertoriu imuabil, ou întâmplări din *Ramayana.*
Am văzut un asemenea teatru la o serbare populara din Djokia. în Indonezia nu există teatre permanente, în clădiri de piatră, ci numai trupe ambulante care călătoresc din oraş în oraş şi joacă unde pot. Pentru marea serbare de care am amintit fusese ridicată o clădire anume, bineînţeles din rogojini împletite. Construcţia era uimitor de mare şi te făcea să te minunezi de cîte se pot face din bambus. Pe lîngă privitorii care se înghesuiseră înăuntrul xi, foarte mulţi se grămădiseră şi pe afară. Era mai incomod, dar vedeau cu toţii bine, căci fiecare îşi făcuse o gaură în rogojină. . •
Publicul nu se teme că ar putea pierde vreun amănunt, căci cunoaşte pe de rost cuprinsul piesei şi vai de actorul care ar încerca să improvizeze ! Aşadar muzica răsună, şi actorii, îmbrăcaţi în straie bogate, îşi cîntă rolurile. Oamenii nu ascultă, căci ceea ce spun actorii n-are nioi o însemnătate. Privitorii devin foarte atenţi numai în clipa cînd un violent acord muzical vesteşte că introducerea vorbită ia sfîrşit şi începe dansul. în momentul acela toate privirile sînt încordate, actorii se transformă în dansatori şi exprimă în continuare conţinutul piesei cu ajutorul unei pantomime complicate. Regele maimuţelor albe începe
95
Jupta cu pădurarul cel bărbos... E într-adevăr un spectacol neobişnuit. Verva şi arta ou care actorii îşi joacă rolurile îl fac şi pe străinul care nu înţelege o boabă din cuprinsul piesei să se alăture din toată inima aplauzelor»
Pe scenă se află şi un cor. Stă nemişcat şi numai din cînd în cînd comentează piesa ; actorul care vrea să vorbească face o mişcare ciudată cu mina şi numai după aceea capătă dreptul să ia cuvîntul. Cadrul rigid al piesei este sfărîmat de trei clovni : un tată gras cu doi feciori cam prostănaci. Clovnii îşi îngăduie diverse *intermezzo-nn* vesele şi nu-i desigur o simplă întîmplare că, atunci cînd vor să stirnească şi mai mult rîsul, amestecă în vorbirea

lor cuvinte englezeşti. întreaga asistenţă se prăpădeşte de rîs, ca şi oum aceste cuvinte ar avea o rezonanţă extrem de ridicolă în vechea limbă javaneză. Dar nu asta-i pricina, nu de limbă rîde lumea, ci de americani. Clovnii îşi îngăduie, pur şi simplu, să spună lucrurilor pe nume, aşa cum n-o fac totdeauna ziarele guvernamentale.

Am văzut însă şi un alt teatru, descătuşat de tradiţii şi jucat în costume mult mai sărăcăcioase. Chiar în seara următoare, tinerii noştri prieteni ne-au dus din nou la Pasar Malam. Am intrat de-a dreptul în dulise. în seara aceea juca trupa muncitorească progresistă *Kotopra.* Ne-am căţărat pe o scară de bambus, oa să ajungem într-o încăpere întunecoasă, în care trupa se costuma. Actorii stăteau pe podea şi aşteptau să le vie rindul. Erau ou toţii muncitori, iar unii şomeri temporari. Nu primesc nici un fel de leafă, împărţindu-şi după reprezentaţie încasările, care, se înţelege, nu sînt prea mari, chiar cînd teatrul e plin de lume. Piesa pe care o jucau înfăţişa povestea unui fiu de rege, îndrăgostit de o fată săracă, pentru care a trebuit să intre în luptă cu tatăl său, regele hain.

Publicul urmărea cu atenţie acţiunea, aplauda şi striga. Evident că era supărat pe regele hain şi-şi exprima mînia

pentru faptele lui. în culise am văzut un băieţel care avea misiunea să agite o prăjină de care atârnau fîşii de staniol. Acestea întruchipau apa, iar băieţelul îşi îndeplinea sarcina cu multă însufleţire şi cu conştiinţa că săvîrşeştc un lucru foarte important.

Cînd am plecat, tîrziu, în noaptea întunecată, ştiam că am fost martorii începutului unei ere noi în teatru, care nu mai vrea să ştie de coturnii auriţi, dar prea strimţi, ai spectacolului antic şi-şi întoarce faţa către viaţă. Se prea poate că în noaptea aceea am asistat la primii paşi ai teatrului naţional indonezian.

C A P I T O L U L A L T R E I S P R E Z E C E L E A

este închinat cu deosebire veşniciei, care, dăltuită tn piatră, constituie farmecul cel mai de seamă al templelor

javaneze. Va veni vorba, de asemenea, despre crearea celor dintîi doi oameni, cititorul -avtnd de ales care legendă I se pare mai potrivită.

în Java de mijloc, leagănul străvechii culturi, puţin mai la nord de oraşul Djodjakarta şi aproape de oraşul Mazalonz, se întind cele mai frumoase ogoare de orez şi cei mai pitoreşti vulcani. Bivolii greoi şi înţelepţi frămîntă răbdători pămîntul jilav, mlăştinos al micilor ogoare, iar oamenii calcă tăcuţi în urma dobitoacelor, umbriţi de pălăriile lor ţuguiate. Sînt locuri stâpinite de tihnă şi frumuseţe, care, din pămînt, urcă sus, pînă în inima oamenilor.

în acest ţinut prea plăcut, ce numai cu mare greutate poate fi descris, dar în care călătorul zăboveşte într-o liniştită desfătare a sufletului, alături de alte coline, se ridică una mai deosebită, dc unde ţărani vicleni smulgeau ici şi colo cîte o piatră pentru nevoile lor şi către care oameni evlavioşi se îndreptau cu rugi şi jertfe. în urmă cu aproape o sută de ani, însă, au dat şi stăpînitorii olandezi peste această înălţime şi, spre uimirea lor şi a întregii lumi, au descoperit că colina aceea înverzită era de fapt o nemăsurat -de mare construcţie de piatră, unul din cele mai mari temple budiste din lume : Borobudur.

Numele e la fel dc vechi ca şi templul. *Boro* este, se pare, forma malaeză a cuvintului indian *bihara,* care însemnează

mănăstire, iar *budur* arată că acolo se află o înălţime. Era aşadar vorba de o mănăstire aflată pe o colină. Dar sălbatica natură tropicală e ca o apă năvalnică. Pe unde se abate, se revarsă ca un şuvoi nimicitor. De aceea, cînd călugării tăcuţi au părăsit mănăstirea, ea a fost atît de repede acoperită de ierburi şi arbuşti, încît timp de veacuri a rămas ascunsă ochilor omeneşti. Desigur, un mahomedan nu se cuvine să se închine altui dumnezeu decît lui Alah, dar mahomedanii din Java sînt oameni îngăduitori. Şi apoi, la drept vorbind, nici nu s-au simţit

vreodată prea legaţi de Alah. După cum nici Buda nu i-a prea încălzit. Căci cu toţii socotesc, ca şi strămoşii lor, că, .în afară de oameni, lumea e locuită de duhuri, şi anume de duhuri bune şi de duhuri rele. Printre duhurile cele bune se numără Buda, dar şi Siva şi Brahma şi, se înţelege, Alah cu Mahomed, profetul său, sau chiar domnul Isus, după cum spun misionarii cu barbă lungă. Aşa încît oamenii veneau, cu sufletul împăcat, să se roage şi în aceste locuri, pînă cînd în liniştea junglei au năvălit arheologii, au dat deoparte hăţişurile, au tăiat copacii din jurul surâzătorilor Buda, au curăţit pietrele împodobite cu reliefuri atît de frumoase, încît călătorul admiră cu suflarea tăiată aceste mărturii ale unei culturi vechi, de mult apuse.

Intrarea in acest uriaş templu se face prin poarta de răsărit, căci soarele dintr-acolo vine. Astfel, călătorul care pătrunde în templu prin această poartă are totdeauna în dreapta lui, aşa cum se cuvine, dulapul ou cenuşa lui Buda. Nu ştiu exact în cîte temple se poate afla cenuşa acestui om, dar cred că bunul Buda, numit şi Gotama, a împărtăşit soarta sfîntului Francisc din Assisi, ale cărui oseminte sînt împrăştiate prin toate mănăstirile care se respectă cît de cît. Dacă ar fi să dăm crezare unei legende din partea locului, cenuşa de aici e cea adevărată. în partea de miazăzi a templului se află un pom mare şi rămuros, socotit sfînt, deoarece Buda ar fi poposit cîndva la umbra lui. In galeria de jos a

templului este înfăţişată într-un frumos basorelief viaţa omului de rînd de la naştere pînă la moarte. Cu cît galeria se află mai departe de pămînt, cu atît mai înaltă e casta căreia îi este închinată. Toate cele şapte galerii se avîntă în sus, prin trei terase circulare, la capătul cărora pelerinul are senzaţia că se află aproape de cer. Pagodele de piatră, în număr de şaptezeci şi două, au formă de clopot, lucrul avînd semnificaţia lui. Partea de jos e rotundă şi simbolizează pămîntul. Urmează apoi trei

cercuri de piatră, oare reprezintă cele trei zone ale fericirii omului. Clopotul în întregimea lui întruchipează inima omenească ; la capătul de sus se află o lespede pătrată de piatră, ale cărei laturi arată cele patru zone ale voinţei omeneştii, iar vîrful ei ascuţit înfăţişează năzuinţa către dumnezeire. înăuntrul pagodei se află o statuie a lui Buda, care, din orice parte ar fi privită, are altă înfăţişare. Către răsărit, mina lui Buda odihneşte pe genunchi, ceea ce înseamnă că Buda atinge pămîntul. Spre sud, una din palme e întoarsă în sus, ca un simbol al dărniciei. Către soare-apune, Buda ţine mîinile apropiate, ca o întruchipare a iluminării. La miazănoapte, mîinile sînt întoarse una către alta, spre a înlătura teama. în mijlocul templului, Buda îşi apasă degetul gros de arătător. Este imaginea sfîntului care împărtăşeşte adevărul.

Pereţii templului sînt alcătuiţi din blocuri de piatră cubică neîmpreunate cu mortar şi în care sînt săpate tot felul de figuri şi de întîmplări. Desele cutremure au izbutit să zguduie, pînă la urmă, muntele de piatră făurit de mîna omului, şi acum puteţi afla ziduri crăpate ori aplecate într-o parte. Cu toate acestea, marea construcţie a rămas în picioare. Floarea de lotus, săpată de multe ori în zidurile ei, reprezintă veşnicia.

Dar veşnicia o înţelegi, călătorule, abia cînd ajungi sus, după ce-ai trecut prin faţa străvechilor reprezentări rămase pînă în ziua de astăzi, săpate în 240 de panouri de

piatră pentru neştiutorii de carte. Numai după aceea atingi adevărata culme a templului, unde se sfîrşeşte lumea şi începe misticul cer. Dar şi fără mistică, domneşte aici o adevărată linişte cerească. Adie un zefir blajin, iar în faţa ochilor ţi se deschide o privelişte atît de frumoasă, încît nici în cer n-ar putea exista alta mai minunată. Veacurile au trecut unul după altul" şi n-au lăsat în urmă nici numele regilor, nici pe ale moşierilor oare au poruncit construirea acestor opere de artă. Numai opera cioplitorilor în piatră se bolteşte atît de măreaţă şi

de desăvîrşită în faţa ochilor, încît de atîta admiraţie privitorului i se taie respiraţia. E mută piatra, e mut pămîntul, nimic nu se mişcă sub soarele tropicelor. Simbolurile săpate în piatră s-au pierdut demult, dar frumuseţea lor, făurită de mîna omului, a rămas. Rodul muncii omului, nu Buda, sfinţeşte acest templu, deşi Buda a zăbovit în aceste locuri în cea mai înaltă înfăţişare a lui : Dharuatgakrinvudar.

Deodată, în liniştea adincă, pe cea mai înaltă terasă, unde sub întinderile fără sfîrşit ale cerului nu se aude decît ţirîitul greierilor, se arată două femei cu pielea cafenie, în sarong şi jachete verzi. înconjoară templul. Păşesc fără grabă, cu picioarele goale, peste piatra încinsă, pînă la cea mai înaltă statuie a lui Buda, ca să-i atingă pieptul, îndeplinesc această ceremonie cu ochii plecaţi, în nădejdea că le va ajuta să rodească. Cele două mahomedane se sinchisesc prea puţin cine-a fost Buda, dar tocmai în "marea nepăsare faţă de deosebirile dintre diferitele religii trebuie căutat farmecul credinţelor populare javaneze.

Dacă hoinărim prin temple, ou înseamnă că lăsăm deoparte şi o altă construcţie însemnată, e drept nu aşa de mare ca Borobudur, dar care-şi are poezia ei. E vorba de turnul unui templu, nu departe de oraşul Solo, ridicat pentru o religie cu totul deosebită, Prambanan, ale cărui pietre au fost folosite şi la îngrădituri. în acest turn, împodobit cu statuete şi ornamente cioplite în piatră, îl

puteţi vedea rîzînd tăcut pe Siva şi pe Durga, soţia lui, în chip de vacă. în cinstea lor a fost ridicat templul. Poate să aveţi norocul să vă prindă acolo şi o ploaie tropicală, care într-o clipă făureşte un lac. în el, construcţia înaltă a acestui templu ciudat se oglindeşte într-o imagine de două ori mărită.

Cea mai frumoasă vedere asupra templului o puteţi avea, însă, noaptea, cînd lumina albă a lunii înconjoară cu o văpaie argintie uriaşul şi complicatul turn Prambanan.

Totul în jur e stăpinit de necuprinsa noapte tropicală. Dinspre ogoarele de orez se aude orăcăit de broaşte, iar mii de miresme, înnăbuşite peste zi de căldura soarelui, umplu aerul nopţii. Priveşti, şi aceste miresme, această frumuseţe fantastică a adîncurilor nopţii, stăpînite în acest anotimp de Sirius, fie ameţesc.

într-o astfel de noapte, dragi cititori, mi s-a povestit despre chipul în care a fost făurit omul, iar eu mă grăbesc să vă împărtăşesc şi vouă această importantă descoperire. Nu uitaţi, însă, că ne aflăm într-o ţară în care există mai multe religii. De aceea să vorbim mai întîi despre facerea lumii aşa cum şi-o închipuie cei care, cu veacuri în urmă, au înălţat Prambanan şi Borobudur.

Hi socotesc că Wişnu a creat lumea la porunca lui Brahma. A făcut un chip de lut şi i-a dat numele Adina, care înseamnă *bărbat.* Dar curînd, preaînţeleptul Wişnu şi-a dat seama că numai bărbatul nu-i de ajuns pe pămînt şi a hotărît s-o creeze şi pe femeie. într-o noapte dar, cînd pămîntul era scăldat de lumina albă a lunii, zeul s-a îndrăgostit de gingaşa floare de lotus şi a făcut femeia după chipul şi asemănarea ei, dîndu-i numele de Heva. După care s-a bucurat de isprava mâinilor lui şi a eîntat frumuseţea Hevei în cuvinte ce aduceau cu o briză uşoară. Dar Heva nu s^a prea sinchisit de vorbele lui Wişnu, vrînd să afle mai degrabă cum şi unde are să locuiască.

1 0 1

- Vrei să-ţi ai sălaşul în munţi ? a întrebat-o zeul prietenos.
- Acolo-i frig, a răspuns capricioasa Heva.
- Să-ţi ridic atunci un castel în mare, i-a propus zeul.
- Sînt valuri mari, s-a înspăimîntat femeia.
- Să-ţi clădesc atunci o casă în pustiu.
- Dar acolo bîntuie vînturi îngrozitoare, se plînse din nou gingaşa Heva.

încît Wişnu nu mai ştiu ce să facă. Pînă cînd, într-o zi, bărbatul Adina a zărit-o pe Heva, pe care a îndrăgit-o

nespus. Văzînd cum stau lucrurile, Wişnu se grăbi s-o lase de-atunci încolo pe Heva să sălăşluiaseă în inima bărbatului, unde află deopotrivă răcoarea munţilor, bătaia valurilor mării şi a vînturilor sălbatice din pustiuri. Dar e inima bărbatului, şi femeia nu-şi poate afla adăpost nicăieri altundeva...

Mahomedanii îşi închipuie în alt fel apariţia omului. Ei sînt de părere că atotputernicul Alah nici n-a vrut să-1 creeze pe om. Căci îl iubea pe îngerul Eblis, căruia i-a dat întreg pămîntul în folosinţă. Dar Eblis a căzut în păcatul trufiei şi nu s-a înfăţişat în cerul iui Alah, numit Savares, spre a se închina în faţa domnului şi stăpînului său. De aceea Alah j-a luat pămîntul şi a hotărît să creeze o făptură ascultătoare. S-a născut Adam. După ce Alah l-a frămîntat din lut, l-a aşezat sub un pom, în rai, şi a uitat multă vreme de el. Cînd într-o zi şi-a adus însă aminte de Adam, s-a minunat. Bărbatul stătea tot acolo sub pom şi dormea.

Atunci Alah s-a mîniat şi l-a trezit din somn. Dar Adam a înălţat nepăsător din umeri şi a întrebat : „Ce să fac pe pămînt, istăpîne ?"

Auzind aceste vorbe, Alah a căzut pe gînduri şi a făcut-o pe Eva, ca să-1 bucure pe Adam.

Dar cînd Eblis, îngerul izgonit, a luat aminte la cele întîmpiate, i-a aţinut îndată drumul Evei. „Fermecătoare

fiică a omului, i-a şoptit el cu glas mieros, hai cu mine, săţi arăt un lucru pe care nu l-ai mai văzut nicicînd !"

Eva era cam tristă lingă somnorosul Adam. Aşa încît a încălecat bucuroasă pe şarpe şi 1-a urmat pe Eblis în munţi. Adam rămăsese între timp sub pomul lui şi dormea mai departe. Eblis şi Eva şi-au făcut sălaş în munţi, iar el a iniţiat-o în tainele iubirii. Dar cînd şi-a dat seama că-i gata să nască, a părăsit-o. Eva a născut un fiu, Cain, şi s-a întors pocăită la Adam. L-a trezit, 1-a învăţat la rîndul ei ce-i dragostea şi aşa a căpătat de la el pe feciorul Abel.

Cînd cei doi feciori au crescut mari, întunecatul Eblis s-a arătat din nou şi l-a ispitit pe Cain, îndemnîndu-1 să-şi ucidă fratele. Adam a dat atunci fuga la Alah şi i s-a plins amarnic. Atotputernicul a rămas mai întji uluit. Nu-i venea să creadă că pe pămînt se pot petrece asemenea blestemăţii. în oele din urmă, însă, cuprins de mînie, îl prefăcu pe Eblis într-un dine negru, iar pe îngerii săi, care nu-i dăduseră de veste la vreme, îi prefăou în draci. După care aşează asupra virtuţii femeieşti un paznic, anume Idjajil, şi-1 alungă din rai şi pe Adam, cu toate că acesta nu se făcuse vinovat ou nimic. Dar neînţeleasă este drep-tatea dumnezeiască, lăudat fie numele lui Alah...

Alţii povestesc toate acestea oarecum deosebit, dar nu mai puţin atrăgător. în închipuirea lor, marele duh Ridjolu a fost acela care l-a făcut pe om din lut. Dar, cînd să-i dea chip femeii, a văzut că nu mai avea din ce s-o plă-mădească. Lutul se isprăvise. Atunci a luat cîte puţin din rotunjimea lunii, din mlădierea şarpelui, din îmbrăţişarea lianelor, din înfiorarea ierburilor, din parfumul florilor, din privirea căprioarei, din farmecul razelor de soare, din iuţeala vîntului, din lacrimile ploii, din dulceaţa mierii, din trufia păunului, din subţirimea rîndunicii, din frumuseţea nestematelor şi din gunguritul turturelelor. A amestecat toate acestea şi a făurit o făptură atît de minunată, încît

a încremenit şi el de uimire. A dat totuşi această femeie bărbatului, ca să populeze pămîntul.

Bărbatul a primit-o, dar, după puţină vreme, a venit înapoi în graba mare să se plîngă : „Doamne, n-o vreau pe această femeie 1 Mereu cere cîte ceva, mereu e nemulţumită şi .nu mai conteneşte din vorbit."

Atunci Ridjolu şi-a luat înapoi femeia, dar n-a trecut multă vreme şi bărbatul s-a înfiinţat din nou : „Doamne, cît sînt de trist ! Femeia aceea era totuşi drăgălaşă. Vorbea, se juca, cerea mereu cîte ceva... Pe scurt, nu pot trăi fără ea."

Şi Ridjolu i-a dat femeia înapoi.
Dar iată că după un timp bărbatul a venit iar la Ridjolu să-i spună : „Doamne, nu ştiu ce să fie, dar cu femeia asta nu-i chip de trăit ! Cred că-mi pricinuieşte mai multă mîhnire decît bucurie. Nu mai pot trăi cu ea."
„Dar fără ea poţi trăi ?" l-a întrebat marele Ridjolu.
Bărbatul s-a gîndit ce s-a gîndit,. a clătinat din cap şi, cu tristeţe in glas, a rostit : „Cred că nu pot trăi nici cu ea, nici fără ea..."

C A P I T O L U L A L P A T R U S P R E Z E C E L E A

descrie dispariţia gloriosului imperiu Madiapailt şl venirea stăpînllor coloniali. Crima şi jaful consolidează o nouă putere, al cărei simbol devine zeul groazei Adityawarman, dar ptnă la urmă Izblnda revine poporului indonezian.

întotdeauna, la tjrele de istorie, mi se părea de necrezut cînd se spunea despre cutare sau cutare oraş că a fost ras de pe faţa pămîntului şi că, o dată ou el, a dispărut un întreg popor antic. Ceva totuşi a trebuit să rămînă - îmi spuneam - măcar ruinele... Aflaţi, însă, că lucrurile stau întocmai cum spune istoria ! Am constatat personal cum dintr-un străvechi oraş n-a mai rămas nici un morman de pietre, ba chiar mai mult : nu s-a păstrat întreagă nici măcar o singură piatră. Ceea ce s-a păstrat, zace undeva, adine sub pămînt, în timp ce la suprafaţă freamătă în surdină jungla sălbatică, peste care se abate soarele fierbinte, tropical. Acolo unde altădată se înălţa oraşul, şerpuiesc acum, prin desişurile de bambus, potecile animalelor sălbatice, iar sus, în coroanele înalte ale eucalipţilor, ţipă a tristeţe şi singurătate cîte o pasăre multicoloră.

Dar pînă şi în această pustietate întâlneşti, la un moment dat, un pic de viaţă omenească : pe neaşteptate, îţi apar în cale cîteva colibe, care parcă dinadins s-au îndepărtat de şosea şi, pentru mai multă siguranţă, s-au ascuns sub umbrarul verde al copacilor. Satul acesta se numeşte Trovulan ; locuitorii lui sînt oameni sărmani, care se îndeletnicesc cu împletitul rogojinilor din frunze de

palmieri şi cu creşterea unor bivoli slăbănogi. Habar .n-au că trăiesc pe locurile unei străvechi metropole, care odinioară fremăta de viaţă, mîndră de strălucirea glorioşilor ei regi.
Caniponguri sărăcăcioase, poteci în desişuri, întunericul verde al junglei...
Şi, totuşi, ne aflăm poate chiar în piaţa principală a capitalei vestitului imperiu Madiapaiit, oare atinsese in secolul al XIII-lea culmea gloriei sale ; oraşul era lung de doisprezece kilometri şi tot pe atît de lat ; avea palate impozante şi săli pentru adunări festive, străzi largi cu case arătoase, locuite de nobili, şi, fireşte, conductă de apă - într-un cuvînt, tot ceea ce un or«ş bogat trebuie să aibă. Ţara îşi trăgea numele de la copacul madio, ale cărui roade dau ulei. Glorioşii regi n-au durat numai oraşul, ci şi portul de pe fluviu şi au pus să se cultive pămîntul cu orez, ca să asigure hrana poporului. De bună seamă, pe vremea aceea era uşor să domneşti ; în schimb, se pare, mai greu era să-ţi păstrezi puterea, căci domnitorii se schimbau foarte des.
Despre un singur rege s-au păstrat mai multe date, şi acestea vorbesc nu numai despre înţelepciunea lui, dar şi despre marea bogăţie şi bunăstarea imperiului în acea vreme. Regele Hadiam Vurulc i-a chemat la Madiapaiit, capitala puternicului imperiu din Java răsăriteană, pe muzicieni, poeţi şi cărturari şi a construit anume pentru ei un palat, în oare aceştia n-aveau nimic altceva de făcut decît să discute între ei problemele ce li se păreau mai interesante, regele asistînd cu multă plăcere la disputele lor spirituale. Era epoca glorioasă a culturii indo-javaneze, cînd la curţile regilor se cultivau ştiinţa şi arta şi cind palatele, ca şi casele obişnuite, erau deopotrivă împodobite cu statuete. Aşa se face că, sub domnia regelui Hadiam, arta plastică a cunoscut o mare înflorire şi că pînă în zilele noastre s-au păstrat nealterate cîntecele care povestesc

despre minunatele serbări din vremea aceea. Regele umbla într-un car tras de lei şi cîini (întrucît leii n-au trăit niciodată în Java şi ei apar numai în ritualurile religioase sau ca podoabe bisericeşti, reiese şi din acest fapt că regele a întreţinut relaţii comerciale ou lumea de peste mări) şi se îngrijea ca nu numai el, ci şi funcţionarii săi anume invitaţi, să-i admire, la aceste serbări, pe celebrii săi jongleri şi luptători, pe vestiţii săi iluaionişti, pe prezicătorii, dansatorii şi actorii săi, precum şi, firește, pe îneîn-tătoarele sale femei. Căci, pe atunci, la Madiapaiit se adunau vasali veniţi tocmai din Java centrală.

Pe fluviu se putea ajunge la mare (pînă în locurile unde astăzi se întinde Surabaia), de unde corăbii mari transportau în lumea largă mirodeniile, pentru ca apoi să se întoarcă în ţară cu aur, stofe scumpe şi arme. Pe vremea aceea vasele regilor indo-javanezi erau înzestrate cu tunuri, ceea ce i-a surprins foarte neplăcut pe portughezi şi mai tîrziu pe olandezi, şi merită, socotesc, să amintim că aceste tunuri erau parte fabricate în Java, parte cumpărate în Europa.

La serbări erau preţuite cîntecele de veselie şi scenetele comice, se consumau bucate alese, ca, de pildă, broaşte, şerpi şi rîme, fapt care dovedeşte influenţa bucătăriei chinezeşti. De obicei, după asemenea serbări, regele pornea într-o lungă călătorie prin imperiul său şi pretutindeni era primit cu însufleţire şi ospătat din belşug. Călătorea în care îmbrăcate cu podoabe scumpe şi strălucitoare, trase de boi ce purtau blazonul cu semnul distinctiv .al dinastiei domnitoare : rodul copacului madio. Mai tîrziu, regele a dat poruncă să i se aducă de pe alte meleaguri elefanţi şi cămile, pe care pînă atunci nimeni nu le văzuse prin partea locului.

De muncit, munceau deopotrivă ţăranii liberi şi robii, dar robia era mai blîndă decît in altă parte, iar pentru

uciderea unui rob se plătea o amendă doar cu ceva mai mică decît pentru uciderea «iui om liber.
Alături de numele vestitului rege, s-a mai păstrat şi numele primului .ministru, Kadiamad, care înseamnă „elefantul cel puternic". Acest bărbat - care, aşa cum îl arată o statuie rămasă, pare să fi fost un om nespus de glumeţ şi blajin - şi-a construit în afara oraşului un palat faimos. Şi acesta a dispărut, dar, printr-o .întâmplare cu totul inexplicabilă, s-a mai păstrat din ed pînă în zilele noastre poarta principală, ornamentată cu statuete de piatră. Se înalţă aici solitară, deschizînd fără nici un rost drumul dinspre pămînturi aride spre pustiu, ca un simbol straniu şi înfricoşător al glorioaselor timpuri de odinioară !
In junglă veţi mai întîlni astăzi un mic muzeu, în care sînt expuse o sumedenie de statuete şi vase, precum şi macheta oraşului de altădată. In jurul muzeului se aude foşnetul unui orîng de bambus şi totul aici e copleşit de tăcere şi tristeţe. Pieiraa gloriosului imperiu şi nimicirea a numeroase alte imperii de pe aceste meleaguri i-a ajutat mult pe colonizatorii străini să pătrundă tot mai adine pe pământurile bogate ale Javei. Imperiul Madiapaiit a fost lichidat în momentul în oare a fost consolidată puterea aşa-numiţilor regi portuari, nişte domnitori mărunţi, convertiţi la islamism, care întreţineau legături cu lumea largă, întemeindu-şl puterea mai mult pe negoţ decît pe cultură şi frumos, aşa cum au făcut regii indo-javanezi din inima ţării. Aceşti domnitori neînsemnaţi, oare s-au înţeles destul de uşor cu negustorii albi, au nimicit mai întîi imperiile înfloritoare din interior, pentru ca apoi să se înca-iere şi să se slăbească unul pe celălalt. Aceasta, fireşte, spre bucuria celor care se stabiliseră în spatele puternicelor ziduri ale fortăreţei Batavia...
Muzeul de care vă vorbeam e mic ; dar, de fapt, aici totul împrejur nu e decît un muzeu de vaste proporţii. la priveşte, călătorule, în ce ai dat cu piciorul ? Ce piatră

ciudată !... Numai că, vezi, asta nu e piatră, e un ciob dintr-un minunat ulcior turnat. Iar ceea ce vezi alături nu e un boţ de lut, ci capul unei zeităţi de demult, cioplit desigur cu stîngăcie, dar, fără nici o îndoială, din pămînt ars. în faţa unei colibe de nuiele se află un jilţ de piatră - mu e altceva decît capitelul unei vechi coloane. E mută jungla, au dispărut şi imperiile de odinioară, dar pămîntul continuă să glăsuiască. Şi pentru asta nu e nevoie decît să-1 scurmi oleacă. Locul acesta e, de fapt, un rai încă neexplorat al arheologilor. Şi cine ştie ce se va mai descoperi aici într-o bună zi ?

Istoviţi de zăpuşeala tropicală, am 'poposit o clipă la umbra unor cocotieri şi am sorbit cu sete din laptele acrişor al nucilor mari dc cocos. Apoi am pornit mai departe de-a lungul fluviului ce curge spre mare şi poartă numele : „Aducătorul de argint". Aceasta pentru că odinioară apele lui purtau pe ele corăbiile ce aduceau acasă bănetul obţinut pe mirodenii. Locul unde fluviul se vărsa în mare era denumit „Aducătorul 'de aur", pentru că aici a luat fiinţă puternicul port al negustorilor albi - Surabaia. De aici a pornit în lumea largă negoţul cu mirodenii, pe care au pus stăpînire noii tirani, în timp ce feudalii băştinaşi, învrăjbiţi între ei, erau preocupaţi de certurile lor interne.

Negustorii albi obţineau preţioasele mirodenii pe două căi. Prima era jaful obişnuit : lansau ancore în apropierea insulelor şi, după oe echipajele prădau cît puteau, vasele se retrăgeau, deschizînd focul asupra regiunilor jefuite. Numai că în felul aoesta nu se putea proceda 'la infinit. Trebuiau găsite forme noi, superioare, de stoarcere a avuţiilor. Despre noile metode, inimaginabile, de administrare a coloniilor ne povesteşte într-unui din capitolele anterioare cunoscutul marchiz de Bougainville, oare, pentru gloria maiestăţii-sale regele Franţei, a făcut ocolul pămîntului pe apă. Pentru a menţine cît mai ridicate preţurile

mirodeniilor şi pentru a feri monopolul ei de orice ameninţare, Societatea Olandeză a Indiilor Orientale a luat hotărârea să distrugă mirodeniile de pe toate insulele pe care nu erau în stare să le păzească. Domnitorii băştinaşi din insulele Moluce, de pildă, au primit douăzeci de mii de taleri imperiali în schimbul permisiunii de a nimici toate răsadurile preţioase. în alte părţi, băştinaşii n-au priceput, sau nau încercat să priceapă, ţelurile „nobile" urmărite prin aceste măsuri de stăpînii albi, deoarece habar n-aveau de puterea bursei. Şi iată-ii pe iscusiţii negustori olandezi făcînd uz de un şiretlic : pe neaşteptate, au început să cumpere de la naivii băştinaşi frunzele verzi ale preţioşilor arbuşti. Oamenii simpli cu pielea cafenie nu ştiau ceea ce stăpînii albi aflaseră mai demult, şi anume că, după trei ani de asemenea jumulire, planta se usucă şi piere. Aşa se face că, încă de pe atunci, scorţişoara se recolta exclusiv pe insula Ceylon, pe insulele Banda se cultiva numai muscatul, iar pe Amboina, cuişoarele. Mirodeniile au fost astfel menţinute la un preţ ridicat, în timp ce oamenii din colonii au fost sărăciţi.

în momentul în care nefasta Societate a Indiilor Orientale a trebuit să fie lichidată, colonizatorii au descoperit alte mijloace de jefuire a populaţiei. Cel mai vestit a fost aşa-numitul sistem de cultură. Trebuie subliniat că noul sistem n-a avut nimic comun ou problemele culturii. El se referea numai la obligativitatea cultivării de către băştinaşi a anumitor plante, care, din punct de vedere financiar, erau foarte avantajoase pentru beneficiile capitaliştilor. Potrivit acestui sistem, javanezii erau siliţi să cultive arborii de cacao, cafea, cauciuc şi alte plante, dar mai cu seamă trestia de zahăr ; în afară de aceste îndatoriri, li se mai impunea să predea plantatorilor olandezi şi peticul lor de pămînt. Munca obligatorie a fost legiferată şi, cu sprijinul susţinut al feudalilor indigeni, s-a ajuns la situaţia nenorocită, moştenită de Republica Indonezia : în Java se cultivă arbo

role de cauciuc. în schimb orezul se importă, iar ţara aceasta nespus de bogată nu izbuteşte să cultive cantităţile de cereale necesare pentru satisfacerea nevoilor propriei sale populaţii.
Numeroasele răscoale şi răzvrătiri dovedesc cu cîtă înverşunare Sra opus oprimării poporul. Conducătorul celei mai mari răscoale, din anul 1825, Dipo Nagara, a căzut numai printr-un vicleşug în mîinile cotropitorilor, iar mai tîrziu a murit în surghiun. Dar răzvrătirile şi răzmeriţele au continuat şi e demn de amintit că aici au avut loc răscoale conduse de „bluzele irosii", căci culoarea roşie era simbolul răsculaţilor;
Olandezii au cucerit ţara treptat, întemeind noi fortăreţe şi subjugînd şi mai mult populaţia băştinaşă. Ei şi-au menţinut bogatele colonii pînă în ultima clipă. Nici după terminarea celui de al doilea război mondial n-au vrut să recunoască dreptul poporului indonezian la independenţă. Şi totuşi ei au fugit, fără să lupte, în faţa cotiropitoriloir japonezi şi au lăsat Indonezia şi poporul ei pradă nemiloasei ocupaţii a samurailor. După înfrângerea Germaniei fasciste şi după ce a apus şi „gloria" imperiului nipon, indonezienii s-au năpustit, ou braţele goale, asupra ocupanţilor japonezi şi i-au izgonit din ţară. Dar, după toate oele mtîmplate, spre marea uimire a poporului indonezian şi spre indignarea întregii omeniri, vapoarele olandeze - sprijinite de escadre engleze - s-au înapoiat pentru a arunca din nou ţara în bezna mizeriei coloniale. Numai că agresorii s-au înşelat. Poporul s-a ridicat şi împotriva lor şi, în ciuda faptului că marile oraşe şi porturile au fost ocupate, în interiorul ţârii lupta a continuat cu îndîrjire.
Am întrebat odată pe o tînără fată dacă nu cumva cunoaşte vreun participant la luptele de eliberare. Gingaşa Seidiihan a început să râdă ; ea însăşi participase la aceste lupte. Şi-a netezit părul ei de abanos şi, ou un zîmbet sfios prin care părea că-şi cere scuze, ne-a povestit că a activat

în detaşament numai ca om de legătură, pentru că pe atunci n-avea decît treisprezece ani. Şi tinerii Darmavan şi Sunardi - ultimul e acum student ia şcoala pedagogică şi cunoaşte trei limbi străine (în afară de cele patru javaneze) - şi ei au luptat împotriva cotropitorilor. Pînă la urmă s-a dovedit că toţi tinerii care şedeau roată în jurul nostru au fost luptători activi pentru libertate.
Au fost timpuri grele : m-aveau decît o puşcă la zece luptători. In asemenea cazuri fericite, se spunea că detaşamentul e înarmat. Alte unităţi n^aveau nici măcar atît. Atunci flăcăii s-au întors la vechile metode de luptă şi în timpul nopţii s-au putut auzi, prin sate şi prin jungla părăsită, loviturile de topor ce cădeau ou furie pe trunchiurile de bambus.
Oamenii au început să-şi confecţioneze arme ca pe vremea cînd strămoşii lor n-apucaseră încă să cunoască bronzul şi fierul : îşi ascuţeau pe piatră vîrfuirile lănciilor de hambus şi, desculţi, pe jumătate goi, se furişau tîrîş prin bezna densă a nopţilor tropicale pînă aproape de casele luminate, în care erau instalate unităţile duşmane. Olandezii au bombardat satele, dar poporul nu s-a dat bătut.
La Surakaita a luat fiinţă un detaşament format dintr-o sută de femei, care a intervenit activ în luptele de partizani, închipuiţi-vă ce salt uriaş în mentalitatea femeii asiatice ! Alte cîteva mii ou plecat alături de bărbaţi în junglă, ca să îngrijească răniţii şi să pregătească luptătorilor mîncarea, care de multe ori se rezuma numai la o simplă fiertură de muguri de bambus. Luptînd împotriva cotropitorilor, poporul respingea, in acelaşi timp, orice formă de compromis cu duşmanul care nu urmărea decît înlocuirea unei forme de robie cu alta. De aceea a fost sortită eşecului ideea aşa-numitelor State Unite ale Indoneziei şi, în cele din urmă, sub presiunea opiniei publice, a trebuit să ia naştere Indonezia liberă de azi. Ordinea colonială a fost răsturnată.

In muzeul din Djakarta se află expusă o statuie impozantă a unei vechi zeităţi : Adityawarman. In realitate, acesta a fost numele primului rege al Minakabannlui, ţinut din Sumatra apuseană. După moarte, el a intrat în rândurile zeilor şi a fost înfăţişat stînd în picioare deasupra unei jertfe omeneşti, legată în lanţuri, ţinând într-o mînă cuţitul de sacrificiu, iar în cealaltă vasul pentru sînge. Şi acum, după sute de ani, răzbate spaima din înfricoşătoarea statuie.

Urmărind istoria stăpânirii coloniale a acestui arhipelag, îţi trece prin minte că, de fapt, statuia aceasta nu înfăţişează chipul unei zeităţi, ci imaginea fidelă a colonialismului, care din sîngele şi mizeria omenească şi-a întemeiat monstruoasele sale bogăţii.

CAPITOLUL AL CINCISPREZECELEA

cuprinde balada despre viaţa şi moartea tinerei Mina.

în faţa unuia din marile hoteluri ale Djakartei, care înainte vreme purta numele de Nederlanden [1], se înalţă şi azi un zid mare de piatră. Menirea lui era să^i izoleze pe stăpînii albi de vacarmul .străzii şi să-i scutească de a-i vedea pe muncitorii cu pielea cafenie, care, pe străzile din preajma hotelului, cărau în spinare baloturi grele, măturau trotuarele, împingeau tumbăraiele cu gunoi - într-un cuvînt, făceau totul pentru ca stăpînii să nu mai trebuie să facă nimic. De acest zid bătrîn se apropie adeseori un bărbat nu prea în vârstă, cu faţa acoperită de o barbă rară şi sălbatică. Părul încîlcit îi cade pe frunte, iar zdrenţele abia îi acoperă trupul uscăţiv. Sprijinit de zid, ou ochii daţi peste cap, acest om straniu strigă cele mai obscure şi mai înspăi-mîntătoare blesteme împotriva albilor oare locuiesc în hotel. Oamenii îl ocolesc cu compătimire, copiilor le inspiră frică, dar nimeni nu îndrăzneşte să-1 alunge, pentru că toţi ştiu că e nebun şi toţi îi cunosc povestea.

Cu cîţiva ani în urmă era un om tânăr, sănătos şi-1 chema Bagus Saiim, adică Salim cel bun... Era betiac, adică

stătea toată ziua călare pe şaua îngustă a ricşei lui, sunând de zor şi strigînd cît îl ţinea gura, ca să se facă remarcat printre miile de sărmani ca el. Trebuia să cîştige zilnic ân primul rînd pentru proprietarul chinez, iar cînd avea o zi bună,

putea să plătească şi chiria pentru meşă şi să cumpere o mînă de orez sau să bage cîteva rupii la brîu şi să se întoarcă în satul lui natal. După o asemenea zi, îşi îngăduia să mai rămînă pe acasă să se odihnească, să privească cum se duc fetele la cîmp şi cum în mijlocul lor păşeşte cea mai frumoasă dintre toate - Mina, fata pe care o îndrăgea.
Dar de o asemenea fericire n-avea parte decît foarte rar ; căci în vremurile acelea nesigure, cînd soldaţii olandezi se mai aflau în ţară, cînd începeau chiar să pătrundă din nou spre inima ţării sau să se plimbe înarmaţi pînă-n dinţi pe străzile Djakartei, băgînd spaima în cetăţeni, nici betiacul nu prea avea prilej de cîştig. Şi tocmai în anul acela, 1947, norii întunecoşi s-au adunat din nou deasupra Javei. Ziarele scriau despre tratatul cu Olanda şi preamăreau viitoarele State Unite ale Indoneziei ; dar vorbitorii cu mîinile crăpate, aşa cum le au muncitorii, care la adunări arborau steagul alb cu semnul negru al secerei şi ciocanului, atrăgeau atenţia că se pregăteşte un nou atac împotriva cuceririlor dobîndite de patrioţi după izgonirea ocupanţilor japonezi.
în asemenea vremuri oamenii circulă mai puţin pe străzi, iar bebiaeii bat zadarnic drumul de-a lungul canalului principal al oraşului, sunînS şi iar sunîmd...
De .aceea, tînăra şi frumoasa Mina trebuia să aştepte multă vreme pînă să se ivească în sat Salim, oa să-i zîmbească, iar dînsa să se grăbească să-şi dea jos de pe cap povara snopilor de orez şi să-i iasă în întîmpinare. Ea locuia în sat, împreună ou mama ei, de puţină vreme. Cele două femei sărmane n-au avut niciodată parte de un cămin, iar Mina n-a avut tată. Cei din sat ştiau povestea

lor, dar printre oamenii simpli domneşte bunul simţ şi înţelegerea, şi nimeni, nici măcar cu o aluzie, n-a făcut vreodată pe biata muncitoare, mama Minei, să simtă că i-ar cunoaşte nenorocirea. Căci în vinele Minei curgea sînge olandez... în tinereţea ei, mama Minei muncise pe o plantaţie de cauciuc la un stăpîn alb. E o muncă grea şi migăloasă să cutreieri, cît

e ziua de lunga, plantaţia necuprinsă, apăsată mereu de aceeaşi umbră verde, ca să aduni vasele mici ou lapte de cauciuc. Aceasta era munca femeilor, în timp ce bărbaţii trebuiau să cresteze arborii tineri şi, cu un cuţit foarte tăios, să adînoească mereu tăietura pentru ca sucul alb să se prelingă necontenit. Stăpînul plantaţiei îşi alegea fetele frumoase şi le chema la el acasă. Voinţa stăpânului era fără drept de apel, după cum fără drept de apel era apoi şi izgonirea sărmanei fete. Aşa s-a întâmplat şi cu mama Minei. Cînd a fost alungată din oasa stăpânului, o purta sub inimă pe Mina, iar după ce a născut-o, i-a dat să bea, o dată ou laptele ei de mamă, şi ura omului oropsit. A părăsit plantaţia şi a trăit din ce s-a putut, în timp ce Mina, în pofida mizeriei, a crescut mare şi frumoasă. Şi fiindcă era o fată inteligentă, a învăţat repede limba olandeză, puţind astfel să intre servitoare la o casă de oameni înstăriţi. Dar destinul mamei a fost pentru ea un avertisment ; de aceea cele două femei s-au adăpostit în cele din urmă la ţară, într-un cătun, unde munceau amândouă la cîmp.

Cînd sosea ân sat, Salim Bagus nu aducea numai bani, ci şi ultimele noutăţi. Veştile aduse de el erau atît de importante, încît în sărăcăciosul lui campdng se adunau fruntaşii satului. Şi în timp oe afară răsunau tobele şi tinerii dansau, bărbaţii în vârstă îşi aplecau urechile spre buzele lui Salim, care vorbea în şoaptă. Ce fel de veşti să fi adus oare acest .tânăr de au stârnit atâta tulburare ? Ce fel de veşti să fii adus, că din noaptea aceea au ânoeput

să se furişeze prin sat oameni tăcuţi, ascunzând sub sarong arme încărcate ?
Lupta de eliberare căpăta un aspect nou ; în satele îndepărtate şi pe plantaţiile mărginaşe au pornit iar să se adune luptătorii ; războiul nu se sfârşise. Lupta lor fusese trădată, iar acum trebuiau dezgropate din nou puştile ruginite şi ascuţite lăncile de bambus.
Dacă pînă atunci Mina îl plăcuse doar pe flăcăul Salim, din clipa în care a aflat ce fel de veşti aducea în sat acest

betiac, aparent inofensiv, care bătea toată ziua străzile oraşului cu ricşa lui, ea a început să simtă pentru el mai mult decît o simplă afecţiune. Şi în timp ce luna plină se ridica pe cer, iar în noapte sc auzea în surdină cîntecul prelung al gamelanului, cei doi şi-au împărtăşit marea taină a inimilor lor.
Nunta a fost săracă. E drept, s-ar fi găsit mulţi să dea pe Mina un dar mai mare - era preţuită la cinci bivoli şi chiar mai mult - dar ea a preferat să-i dea imina lui Salim, flăcăul care n-avea altă avere decît hainele de pe el şi nişte ochi ageri, cu care era în -stare să numere fără greş unităţile militare în marş şi să le aprecieze armamentul dintr-o privire.
După nunta care n-a atras oaspeţi, singura mîncare fiind o găină slabă cu orez, Mina s-a dus să-şi caute de lucru. Şi întrucît cunoştea limba olandeză, a căpătat un loc bun, de translatoare, la fortăreaţa garnizoanei olandeze. Ochii i s-au înecat în lacrimi cînd, pentru prima oară, a făcut oficiul de interpretă. Stătea în faţa unui bărbat necunoscut, cu trupul numai o rană, peste care şfichiuia gîrbaciul nemilos al comandantului fortăreţei. Mina traducea răspunsurile pe care omul le dădea la întrebările inchizitorului. Ochii plini de mînie ai martirului o priveau cu dispreţ pe fata cu pielea cafenie, fiica propriului său popor, pe care o vedea în slujba duşmanului... Iar ea îi punea mereu întrebări, aşa cum poruncea comandantul fortăreţei ; peste puţin timp, însă, după ce-şi mai reveni puţin, Mina amestecă în frază

cîteva cuvinte javaneze, care m-ayeau nici în clin nici în mînecă cu întrebarea : „Fii tare, n-au aflat nimic 1"
Atunci, bărbatul schingiuit a ridicat ochii în sus, s-a uitat la Mina cu recunoştinţă şi a dat numai uşor dan cap. A doua zi în zori a fost împuşcat în curtea fortăreţei, fără să fi trădat nimic.
In aceeaşi zi, Mina i-a dat de veste despre cele întîm-plate lui Salim, care, la rîndul lui, l-a informat în timpul

nopţii pc cotnan.dan.tul detaşamentului de partizani, care lupta în junglă. . . .
Comandantul fortăreţei se arăta mulţumit de Mina, căci era o femeie tăcută, discretă şi corectă în muncă. La adunările ofiţerilor nu o dată a fost auzit spunând că e foarte indicat să te pui bine ou populaţia looală, în măsura în care ţi se oferă posibilitatea de a câştiga un punct de sprijin sigur. De pildă, ol are ca traducătoare o corcitură, care, pentru o bucată de stofă, e în stare să facă orice... Şi, într-adevăr, Mina a început să se îmbrace bine din stofele pe care, din cînd în cînd, i le dăruia comandantul. Acesta avea faţă de ea o atitudine cuviincioasă şi binevoitoare, căuta să-i explice că trebuie să fie recunoscătoare sângelui ei olandez, pentru că altfel ar fi fost şi ea „o proastă, o nespălată şi o răzvrătită" ca toţi indonezienii, oare aveau să plătească scump pentru încăpăţînarea lor. viSe pregătesc mari operaţiuni - spunea el - oare vor face să se cutremure neîmblînzita Javă, şi după oare vor înceta să mai răsune în noapte tobele sălbatice din lanurile de orez..." Mina se uita ţintă în ochii comandantului, cu privirea ei blajină, în timp ce pe buze îi flutura un zîmbet binevoitor. Comandantul era de puţină vreme pe aceste meleaguri şi n-avea încă de unde să ştie ce se ascunde sub acest zîmbet inofensiv al băştinaşilor.
După un timp, Mina l-a rugat pe comandant să stea de vorbă ou soldaţii săi, care uneori îşi permiteau faţă de ea glume cam nesărate. Comandantul făgădui să-i îndeplinească dorinţa şi, chiar în aceeaşi seară, ţinu în faţa

soldaţilor un logos, în care încercă să le demonstreze că un adevărat bărbat trebuie să aibă faţă de femei o purtare aleasă. Soldaţii tăceau, în timp ce furia mocnea în ei. „Desigur -îşi spuneau în sinea lor - îţi vine uşor dumitale să vorbeşti aşa, cînd te duci de două ori pe săptămînă la Cazino la Djakarta şi întâlneşti atâtea femei albe, în timp ce noi ne îndobitocim de atîta singurătate şi sîntem istoviţi

dc zăpuşeala nopţilor tropicale, în care somnul nu se lipeşte de om, iar din depărtări răsună miile de glasuri, ale junglei şi cîmpurilor de orez, acompaniate de orăcăitul broaştelor !" Ce ştie comandantul despre tristeţea sfâşietoare care-1 cuprinde pe om cînd aude cântecul prelung sau bătăile de tobe, acele nesuferite tobe de lemn oe sună ca un zvon de moarte ? N-au trecut nici trei zile de cînd a zburat din desiş o suliţă de bambus ascuţită - nici vîrf de metal n-avea - oare l-a străpuns pe unui dintre camarazii lor.

A venit şi ziua cînd în întreaga ţară s-a răspândit ca fulgerul vestea .înspăimîntătoare : olandezii au reînnoit starea de război. Guvernul indonezian căzuse ; acum însă nu mai era vorba de existenţa guvernului, ci de însăşi viaţa poporului. Iar acesta, la atacul mişelese al olandezilor, a răspuns prin luptă : din nou au început să răsune tobele de război şi din nou jungla a fost însufleţită de focurile şi cîntecele luptătorilor. Oraşele mari, oe-i drept, au căzut pradă unităţilor armate olandeze. Pe străzile Djakartei du-duiau carele blindate, iar betiacii desculţi nu mai cutezau să iasă la lucru. Salim s-a întors şi el în satul natal, la cam-pongul în care-1 aştepta Mina lui şi tovarăşii de luptă care se retrăseseră şi ei la ţară.

Ţăranii stăteau mai mult pe acasă, căci soldaţii olandezi, ca să le mai treacă de urît, trăgeau la ţintă în bivoli şi în oamenii care munceau la cîmp. Uneori, în timpul nopţii, se vedeau pălălăind focuri mistuitoare - ardeau lanurile

de orez, pîinea poporului indonezian. Fumul înecăcios se lăsa apăsător peste toată regiunea.
în acest timp, Mina avea de lucru pînă peste cap. în fortăreaţă erau aduşi mereu alţi prizonieri ; pe mulţi dintre aceştia îi cunoştea, dar nici ea, nici prizonierii nu se trădau cu o vorbă.

A venit şi duminica, zi in oare, după un vechi obicei, comandantul fortăreţei se ducea la biserică însoţit de o puternică escortă militară. Mina era mahomedană, pentru ea duminica nu era sărbătoare. S-a dus deci la fortăreaţă, ca în oricare altă zi. Cu o cheie potrivită, procurată de Salim, a descuiat biroul comandantului şi a scos din sertar listele secrete cu 'patrioţii oare urmau să fie arestaţi. Cu mîinile tremurînde şi cu o ură nestăvilită a început să le copieze numele.
Dar iată că tocmai în clipa aceea, pe neaşteptate, s-a întors din drum comandantul Deckers. Stătea în pragul cancelariei şi era atît de uluit, încît n-a fost în stare nici măcar să strige.
Tînăra fată a şovăit doar o clipă. Apoi, dintr-o mişcare, a strîns toate hîrtiile de pe masă şi s-a repezit ca fulgerul spre fereastra deschisă. Pînă să scoată comandantul revolverul din teacă, Mina, sprintenă ca o pisică, sări peste pervazul ferestrei şi o zbughi iute spre poartă. O trecu tocmai în momentul în care comandantul a deschis focul asupra ei. Apoi s-a auzit gornistul sunînd mobilizarea. în cetate a fost declarată starea de alarmă, iar detaşamentele de cercetaşi au pornit în căutarea Minei.
Ea însă zbură ca o pasăre pe poteca îngustă dintre lanurile ide orez şi dispăru în jungla deasă. Abia aici îşi dădu seama de toată grozăvia : din imprudenţă pierduse posibilitatea de a mai furniza ştiri luptătorilor. Imprudenţa ei expunea primejdiei întregul sat şi pe Salim al ei.

Deznădăjduită, ou gîndul mai eurînd la ceilalţi decît la ea, Mina se îndreptă spre casă. Un duh rău ii îndruma paşii.
Căci soldaţii, care aveau automobilele la dispoziţie, s-au răspîndit cu iuţeală în toate direcţiile pentru a pune mîna pe primejdioasa fugară. Unul dintre detaşamente a pornit spre satul ei. în clipa în care femeia înspăimî-ntată îi explica lui Salim cele întîmplate, în faţa campongului lor se auzi

scîrţîind frîna unei niaşini. Era tîrziu să te mai gîndeşti la fugă, după oum zadarnic era să te mai gîndeşti la apărare.
Cinci soldaţi, în frunte cu un subofiţer, dădură buzna în coliba sărăcăcioasă, ca să-1 aresteze pe Salim. Spre marea lor uimire, o găsiră acolo şi pe Mina. S-au năpustit mai întîi asupra lui Salim şi l-au legat cobză, apoi au început s-o lovească cu furie pe Mina.
- Unde sînt bandiţii ? Unde sînt detaşamentele de partizani ? strigau la ea cu disperare.
Mina nu scotea o vorbă, tăcea cu îneăpăţînare şi din buzele-i rupte şi muşoate începu să se prelingă o -şuviţă de sînge. Furia soldaţilor creştea. Traseră cîte o duşcă zdravănă de rom din bidoanele lor şi continuară să-i pună întrebări. Dar Mina tăcea ; tăcea şi Salim, oare zadarnic îşi încorda mîinile strînse în lanţuri puternice. Apoi, unuia dintre soldaţi îi veni o idee năstruşnică. Oricum, fata tot nu va trăda nimic, cel puţin să tragă şi ei un folos de pe urma ei ! O întinseră pe rogojină şi, pe rînd, unul cîte unul, o siluiră sub privirile deznădăjduite ale lui Salim. Urletele sfîşietoare ale Minei se amestecau cu gemetele înfundate ale lui Salim şi cu hohotele de rîs ale soldaţilor. Cînd deasupra ei se aplecă ultimul soldat, Mina se încorda într-o supremă sforţare şi îi înfipse dinţii în beregată. Subofiţerul se repezi şi-o înjunghie cu baioneta. Ceilalţi îi urmară exemplul, apoi cu toţii se întoarseră să-1 omoare şi pe Salim. Numai că, în clipa aceea, veniră în fugă ţăranii de pe plantaţiile de trestie de zahăr, care aflaseră

de la copii ce se întîmplă în sat. Înarmaţi cu cuţitele de tăiat trestia, ei intrară în campong şi îi uciseră pe soldaţi. I-au sfărâmat apoi lanţurile lui Salim. Dar privirile lui au rămas aţintite într-iun anumit loc şi nu mai desluşeau pe nimeni. Din buzele-i tremurînde nu mai conteneau să iasă blestemele şi strigătele de ură, iar sufletul 1 se despărţi pentru totdeauna de inimă. Salim înnebunise de groază.
9*
131
Sătenii au aşezat trupul mort al Minei pe o iricşă şi au dus-o la îngropăciune. Iar betiacii care au întâlnit în calea lor tristul cortegiu i s-au alăturat şi au presărat cu flori trupul frumoasei femei, pînă cînd l-au înecat într-un potop de culori. Apoi au îngropat-o pe Mina luptătoarea.
A venit şi ziua cînd detaşamentele de patrioţi izgoniră garnizoana coloniştilor din fortăreaţa olandeză. A început o eră nouă. Indonezia a devenit o ţară liberă, eare-şi datora independenţa sîngelui vărsat de miile de eroi necunoscuţi. Printre aceştia se numără şi Mina. Printre ei se numără şi Salim, care, deşi a rămas în viaţă, cu sufletul nu s-a mai întors niciodată pe acest pămînt.
Şi azi încă mai dă tîrcoale hotelului în care locuiesc străinii albi, bolborosindu-şi blestemele pe oare nimeni nu le înţelege. De altfel, acei cărora le sînt adresate ân primul rînd au plecat de mult de aici. Şi dacă cumva le-ar mai veni vreodată pofta să se întoarcă, apoi nu blestemele, ci armele ascuţite ale luptătorilor patrioţi vor fi acelea care-i vor împiedica să mai pună piciorul pe aceste meleaguri.
în felul acesta va trăi în veci şi în veci va fi răzbunată frumoasa Mina, una dintre luptătoarele pentru libertatea Javei.

C A P I T O L U L A L Ş A I S P R E Z E C E L E A

II poartă pe cititor simultan prin eîteva oraşe. Va fl vorba aici despre artă şl artizanat, care aici alcătuiesc încă o fericită simbioză, despre pictură, baticuri şi arglntărit. După vizitarea unui muzeu de o totală lipsă de gust, cu

adevărat feudală, vom termina plimbarea noastră în locurile visurilor adolescentei — la Surabala.
E drept că fiecare oraş îşi are caracteristicile lui, dar, în general, aici la tropice oraşele se aseamănă foarte mult între ele. Cele mari au aceleaşi cartiere, în care sînt instalate vilele celor avuţi, cele mijlocii au aceleaşi străzi principale, străjuite de o parte şi de alta de prăvăliile chinezeşti, cele mici răsar ca acelaşi aer de mulţumire din verdele desişurilor de bananieri şi palmieri.
în timp ce Djakarta e un oraş strict comercial, Djodja-. karta, capitala de odinioară, este reşedinţa tradiţională a artei şi, pe cît se pare, a sărăciei. Dar aceasta, am impresia, nu deranjează pe nimeni şi aş putea spune că nici uriaşul Kraton - palatul sultanului, care devine inoet-înoet o ruină - nu trezeşte nimănui simţăminte prea nostalgice. Sultanul din Djodjakarta e iubit pentru că este bine cunoscută atitudinea sa de rezistenţă făţişă împotriva stăpânilor olandezi. înainte vreme, în palatul lui erau organizate serbări grandioase ; astăzi fostul domnitor a devenit un simplu funcţionar administrativ şi nu mai primeşte oaspeţi decît foarte rar.
în oraş sînt şcoli de pictură vestite, al căror merit e cu atît mai mare cu cît Java a trecut prin sute de ani de maho

medanism, oare interzice cu desăvîrşire redarea chipului omenesc. Noua generaţie de pictori se vede astfel silită să pornească, pe de o parte, de la vechea tradiţie indo-java-neză, iar, pe de altă parte, de .la arta modernă a zilelor noastre. Situaţia aceasta dă naştere la destule confuzii, după cum am putut constata chiar în şcolile de pictură ale statului. Dar am avut prilejul să vizităm şi şcoala întemeiată de pictorii Hendra şi Affadi, care au adus elemente noi şi un nou deziderat în arta indoneziana, conţinutul de idei obţinând pe acest drum succese remarcabile.
Şcoala lor e particulară şi se bucură de o mică subvenţie din partea statului. Aici tinerii pictori formează nu numai o

nouă şcoală, ci şi un fel de comună : locuiesc cu toţii în aceiaşi campong sărăcăcios şi toţi dorm pe jos, întinşi pe rogojini. Dormitorul lor comun e o încăpere mică, şi însuşi întemeietorul şcolii are la dispoziţie, împreună cu toată familia, un singur colţ de odaie despărţit de două dulapuri, în schimb, tablourile care atîrnă pe pereţi - cu toate că, din lipsă de suficiente mijloace materiale, sînt pictate pe hîrtie de ambalat - dovedesc că şi viaţa modestă poate crea o artă bogată. Privind tablourile lui Hendra, e cu neputinţă să nu te gîndeşti puţin la pictorii italieni contemporani. Mai ales culorile şi temele impun acest lucru.

Casa are o mică grădină umbroasă, în care se cultivă ou multă grijă cîteva zeci de specii de orhidee. Se mai văd aici colivii mari cu papagali multicolori, oare ţipă de zor şi, încotro te întorci, întîlneşti numai statui, terminate şi neterminate, capete, busturi, torsuri - într-un ouvînt, lucrările aşa cum au ieşit din mîinile creatoare, neastâmpărate, ale artiştilor.

Din oe-or fi trăind aceşti oameni, aici, în cartierul mărginaş al oraşului ? Pretenţiile lor sînt mici : puţin orez ; în schimb, sînt animaţi de dorinţa înflăcărată şi nobilă de a lupta pentru o nouă artă indoneziana. în faţa acestei realităţi omul e cuprins de un simţământ aparte : cam aşa tre

buie să fi arătat şi" atelierele Renaşterii şi aşa trebuie să fie, în general, dacă arta vrea să aibă un sens. Din fiecare gest, din fiecare cuvînt, din fiecare lucrare respiră puterea convingerii. La ei ascetismul trage încă greu în cumpănă. E firesc să fie aşa. Dar mîine - nu încape mici o îndoială - aceşti oameni îşi vor croi drumul lor. Dispun pentru aceasta de suficient talent.

Pe unul din pereţii sărăcăciosului dormitor atîrnă un mic portret al lui Karl Marx. Această veche fotografie ne mărturiseşte izvorul din care ţîşneşte entuziasmul, credinţa şi arta lor.

Să mergem acum să-i vedem şi pe artiştii oare de sute de ani îşi atribuie modestul titlu de meşteşugari, dar care, de fapt, făuresc o artă căreia nu-i găseşti lesne asemănare, în sătucul Kote bogo lucrează cei mai vestiţi argintari din lume, ale căror opere le puteţi vedea în vitrinele luminoase ale imagazinelor din marile oraşe sau pe gîtul femeilor frumoase. Aici se lucrează splendidele filigrane din sîrmă fină de argint, boboci de trandafiri, fluturaşi, flori, broşe, agrafe, ace de siguranţă, ace cu gămălie şi tot felul .de alte podoabe. Se fac, de asemenea, vase întregi de argint. Atelierul lor e întunecos şi nu se aseamănă de loc ou atelierele noastre. Muncitorii stau pe jos şi le ajunge numai un acoperiş care să-i ferească de ploaie şi de dogoarea soarelui. într-un cuptor, ca de pe timpuri, se topeşte argintul, din care apoi se toarnă formele brute ; după aceea, ceasuri şi zile la rînd, se aud bătăile de ciocănaş cu care mîinile înnegrite ale iscusiţilor lucrători modelează, cu o inimaginabilă migală, produsele acelea minuscule. Timpul nu are preţ şi munca e ieftină. Argintarul este un artist şi ţine în mîna obiecte de mare valoare ; în schimb, pentru munca lui primeşte o recompensă de nimic. Băieţi şi fete stau toată ziua încovoiaţi, curăţind, lustruind şi rectifioind obiecte perfect finisate, încît îţi dai seama că aici nu mai e vorba de o simplă aspiraţie meşteşugărească de a produce şi a preda marfa,

ci de o arta dominată de ambiţia să dai lucrul din mină cît mai târziu, în dorinţa permanentă de a-1 îmbunătăţi, d e a4 şlefui, d e a-1 perfecţiona...

Tot la Djodjakarta se fabrică şi faimoasele baticuri cu desene clasice cafenii-închise, care se compun din flori fanteziste, foi de viţă şi liane, sau din chipuri de eroi ale tradiţionalului waiang. Confecţionarea baticului e o muncă complicată, care se bazează cam pe acelaşi principiu pe care ţăranii noştri din Moravia şi Slovacia îl folosesc la încondeierea ouălelor : mai întîi se aplică pe

material desenul de ceară ; apoi, ţesătura este .înmuiată în vopsele preparate după reţete tradiţionale, în căzi uriaşe de piatră, sub care focul arde în permanenţă. Boiangeria seamănă cu un atelier sumbru de alchimist : bărbaţi pe jumătate goi cu pielea cafenie şi albastră, mînjită de vopsea, trudesc aici de zor, mişcîndu-se neîncetat printre flăcările dogoritoare, mirosul înecăcios al vopselelor şi soarele tropical.
In alte încăperi lucrează femeile - fireşte, tot pe jos. Ele controlează bucăţile de pînză pe care a fost .aplicat parţial modelul de ceară, îl corectează şi completează manual ornamentele mai complicate, care nu pot fi imprimate. în afară de aceasta, femeile vopsesc .singure unele porţiuni de batic. Un astfel de batic treoe prin vopsea de douăsprezece ori şi, judecind numai după această remarcabilă cifră biblică, vă puteţi da seama cîtă muncă necesită o asemenea operaţiune.
Am fost în atelierul de baticuri al familiei Winotosastro, unde muncitorii lucrează după proiectele originale ale patronului, în a cărui „'dinastie" producţia aceasta datează de peste o sută de ani. Cu cîţiva ani în urmă, fiica domnului Winotosastro s-a căsătorit cu proprietarul unui atelier asemănător şi astfel a luat naştere o întreprindere de proporţii mai mari. Cel care ar vrea să studieze cum ia naştere şi evoluează capitalismul ar avea la dispoziţie aici material din belşug. E cît se poate de limpede deosebirea dintre

vechea tradiţie, pe care o apără bătrânul patron şi fiica să căsătorită, şi spiritul comercial pe oare îl adoptă, silit de puterea concurenţei, tânărul patron.
în oraşul Solo-Surokarta de altădată am vizitat o şcoală de muzică. Nu e cu putinţă - ne-am apus noi - ca acolo unde se învaţă muzică să nu fie măcar o sămânţă de ceh. Şi bineînţeles că nu ne-am înşelat. Domnul Cihak a cutreierat lumea din fragedă tinereţe. A fost cîndva proprietarul unui hotel la Singapore, dar pînă la urmă şi-a

adus aminte de ceea ce a învăţat acasă în tinereţe ; aşa se face că a ajuns profesor de trompetă ân oraşul Solo. Dar, ca oricare ceh, dă şi lecţii de vioară, de pian şi de tot ce vreţi şi ce nu vreţi. Fireşte, dintre toate, cele mai dragi îi sînt alămurile, dar „oamenii de aici n-au destulă putere pentru instrumentele de suflat", ni s-a plîns domnul Cihak. I-am vorbit despre patrie. Ne-a ascultat. S-ar putea să ne fi crezut, după cum posibil ar fi şi contrariul ; pentru că lipseşte de acasă de peste treizeci de ani şi îşi aminteşte mai curând de vechea Austro-Ungarie, în timp ce despre prima republică cehoslovacă dinaintea trădării de la Munchen ştie prea puţine. Soţia, după spusele lui, era tot o compatriotă, dar s-a dovedit că doamna Cihakova era vieneză şi că domnul Cihak uitase din nou că imperiul auatro-ungar a dispărut de mult.

Oraşul Solo mai are şi un vechi palat, Kratonul, pe care am izbutit să-1 vedem. A fost o vizită interesantă, dar deprimantă în acelaşi timp. însoţitorii ne-au arătat cu mîndrie vechile ziduri ale palatului, care, deşi devin tot mai mult o ruină, mărturisesc totuşi că, în urmă cu sute de ani, a existat aici un oarecare stil arhitectonic. Dar, pe măsură ce pătrundem mai adînc în inima palatului, deziluzia creşte. Pînă la urmă, palatul propriu-zis, pe care vin să-1 viziteze şi copiii de şcoală, nu e decît o clădire îngrozitoare, construită pe sistemul colonadelor de fier din vechile noastre staţiuni balneare. într-adevăr, aceleaşi construcţii le întâlniţi

şi la Marianske Lazne şi în parcul din Karlovy Vary, cu singura deosebire că acolo nu sînt locuite. Şi în mijlocul acestei „splendori" a stilului secesion sînt instalate o sumedenie de statuete de ghips, înfăţişînd diferite chipuri de zeiţe. După o clipă de gândire, îţi dai seama, uluit, că şi aceste articole îţi sînt foarte cunoscute, nefiind altceva decît faimoasele statuete care împodobeau cofetăriile vieneze de la sfîrşitul secolului trecut. Cînd a bătut şi pe acolo adierea vîntului înnoitor, iar statuetele acelea de

prost-gust au început să fie azvîrlite la lada de gunoi, un necunoscut 'oarecare le-a cumpărat pe un preţ de nimic şi le-a transportat aici, la Surakarta de altădată, ca să împodobească cu ele palatul. Ingeniosul negustor l-a convins pe mărginitul stăpân feudal că e vorba de nişte piese rare, de o nespusă frumuseţe, iar acesta n-a lăsat să-i scape ocazia şi le^a cumpărat, de bună seamă, cu bani grei. Dar staţi ! Să vedeţi abia ce înseamnă colecţiile exoelenţei-sale, fostul sultan al Surakartei 1 Puteţi găsi aici arme vechi alături de uniforme noi de operetă, o birjă vieneză ieşită de mult la pensie, împodobită cu pene şi oglinjoare, păsările paradisului împăiate, păstrate nu în dulăpioare obişnuite, ci în cutii de ceasornice cu pendulă. Cutii din acestea sînt aici mai multe. într-una din ele se află expus, de pildă, un buchet ornamental de flori artificiale... Se pare că iscusitul negustor a adus cu el aici cantităţi en-gros de asemenea cutii, care, nemaiavînd şansa de a fi plasate pe piaţa europeană, au devenit podoabe de preţ ale străvechiului palat.

Vizitarea acestui palat e plină de învăţăminte. In primul rînd, îţi dai seama ce gunoaie erau trimise în colonii, iar, în al doilea rînd, înţelegi ce pedeapsă cumplită îl loveşte pe cel ce se rupe de propriul său popor : ignoranţa. Căci oriunde te uiţi, pe tot cuprinsul Javei, întâlneşti mii şi mii de comori, ale unei arte măreţe, în timp ce aici, în palat, dai peste gunoaie de soiul celor amintite !

Şi fiindcă norocul ne-a surîs, seara am avut prilejul să asistăm la un spectacol magnific, care ne-a amintit puţin de ansamblurile noastre de artă populară. La Surakarta sosise tocmai o echipă de dansuri din Kalimantan - Borneo de altădată. Războinici sălbatici, îmbrăcaţi în penele lor multicolore, au prezentat o serie de dansuri oare s-au păstrat numai pe această insulă sălbatică, unde femeile îşi mai anină şi azi de urechi zeci de inele grele, de le lungesc lobii pînă la umeri... Pentru oamenii obişnuiţi cu dansurile java-neze culte şi nespus de

complicate, jocurile acestea primitive, de luptă, constituie o mare surpriză. Aşa se explică de oe uriaşa sală, plină pînă la refuz, îşi manifesta entuziasmul prin aplauze furtunoase. Dar aplauzele nu sînt adresate numai dansurilor - şi acest lucru trebuie înţeles bine, iubite cititor - ci şi frăţiei ce ia naştere între popoarele care pînă mai ieri erau ţinute artificial în bezna ignoranţei şi care astăzi îşi făuresc un stat multinaţional.

Surabaia, oraşul visurilor noastre din adolescenţă, era o poartă spre lumea largă, dar, în acelaşi timp, era şi portul tainic al altor meleaguri. Ea se aseamănă însă mai curând cu Djakarta decît cu oraşul visurilor noastre. Surabaia este, de la un capăt la altul, un mare oraş comercial, în care, fireşte, totul e de vînzare. Aici betiacii, în afară de serviciul obişnuit pe care vi-d oferă la tot pasul, mai au şi alte îndeletniciri. Aşa, de pildă, ei încearcă să vă ducă la fete, făgăduindu-vă un sortiment bogat şi variat, din care, de bună seamă, nu lipsesc nici olandezele grase... Am refuzat asemenea plăceri fără nici un pic de regret.

La Surabaia mai puteţi vedea şi o mică dar interesantă grădină zoologică, unde, pe lîngă multe altele, există şi o insuliţă de varani, nişte şopîrle nătînge şi hrăpăreţe, din a căror comportare omul poate deduce, în oarecare măsură, cum stăteau lucrurile pe pămînt la începutul erei ouaternare. Prea plăcut nu cred să fi fost, pentru că pe această insuliţă nu îndrăznesc să se aventureze nici îngrijitorii grădinii

zoologice. Clipe' de o nespusă ciudăţenie poţi petrece in faţa cuştii în care se află un urangutan uriaş. Privindu-1, ai impresia că ar vrea să-ţi spună ceva, dar că nu-i în stare să-şi amintească ce anume. Căci, precum ştim, *orang* în limba malaeză înseamnă *om.* Dar mai tîrziu, după ce observi ou câtă trudă izbuteşte să se strecoare afară din cuşcă -omul care a intrat să-1 hrănească, îţi dai seama că, totuşi, acest urangutan nu-i decît un biet

dobitoc şi că asemănarea lui cu omul nu-i decît întâmplătoare.
Dar lucrul cel mai frumos şi mai impresionant în acest oraş este totuşi priveliştea mării, care miroase într-adevăr a mirodenii şi a depărtări şi deasupra căreia apune încet şi glorios soarele tropical, roşu oa purpura. In aceste clipe prind parcă să ardă toate pînzele pescarilor, în tiimp ce apropiata insulă Madura se scufundă uşor în bezna mării. Şi, întrucât ne aflăm la tropice, inserarea e scurtă şi noaptea se lasă pe neaşteptate, iar sus pe boltă se aprind mii de stele lucitoare, cu totul altele decît la noi. în asemenea momente îţi aduci aminte de lecturile din copilărie, de Jack London şi Joseph Conrad, şi te visezi căpitan pe puntea de comandă, conducând spre meleaguri îndepărtate corabia încărcată cu şofran şi mirodenii...
Hei, omule - mi-am zis eu - trezeşte-te, e timpul să te Întorci acasă ! Căci mâine te aşteaptă o nouă călătorie, spre legendara insulă Bali. Nu în chip de căpitan, rezemat de balustradă, ci ca un simplu călător paşnic, cufundat în fotoliul moale al avionului. E mai comod aşa, şi apoi, ajungi şi mai repede.
C A P I T O L U L A L S A P T E S P R E Z E C E L E A
descrie pe scurt Insula Ball — particularităţile el geografice şl etnografice ; vor fl amintite, tn treacăt, jertfele, datlrile, obiceiurile, religia, aşezările omeneşti şl casele de rugăciune, dar şi femeile balineze, care, vă rog să mă credeţi, ar merita mai mult decit o simplă menţiune.
De obicei, oamenii confundă insula Bali cu alte insule din Oceanul Pacific, de cele mai multe ori cu insula Tahiti ; căci amîndouă sînt numite „insule ale paradisului"... Dar la această confuzie mai contribuie, se pare, faptul că femeile balineze umblă şi ele cu sînii dezgoliţi, împrejurare care a pus acestor insule pecetea nemuririi. Călătorul care vizitează aceste meleaguri are astfel prilejul să joace, fără prea mari dificultăţi, rolul omului monden. îmi

pare rău că va trebui să spulber această legendă, fireşte, nu dintr-un exces de moralitate, ci, pur şi simplu, din respect pentru adevăr.
Să începem însă cu geografia. Aşadar, Bali e o mică insulă care ţine de grupul cel mai apusean al arhipelagului Sund şi se bucură de o veche tradiţie. Ea este cu-adevărat o insulă a „paradisului", căci oamenii care o locuiesc trăiesc aici într-o veche şi sfîntă simplitate (a nu se confunda cuvîntul *simplitate* ou *mulţumire),* păstrîndu-şi nealterate trăsăturile caracteristice. Sînt mulţi la număr : pe o întindere de cinci mii de" kilometri pătraţi trăiesc peste un milion de suflete, dar asta nu înseamnă că nu mai rămîne destul loc pentru a se răsfira vulcanii masivi şi înalţi - cu

mult mai înalţi decît cei pe care i-am întîlnit în Java -şi pentru întinsele plantaţii de cacao, cafea şi cauciuc. Numai ogoarele de orez se înghesuie şi aici, căţărîndu-se sfioase pe povîrnişuri, ceea ce dă peisajului local aceeaşi culoare aparte pe care am întîlnit-o şi în Java ; aici, însă, totul pare mai concentrat, mai mic şi parcă mai variat. Puţine sînt locurile pe acest pămînt care, prin frumuseţea peisajului, s-ar putea compara cu insula Bali.
Aici amurgurile tropicale sînt mai colorate, fluviile mai sălbatice, munţii oferă o privelişte mai pitorească ; poziţia călătorului faţă de nivelul mării se schimbă aici mai repede decît în altă parte, căci în drum spre partea de miazănoapte a insulei străbaţi, pe şosea, o înălţime de o mie şapte sute de metri deasupra nivelului mării, pentru ca apoi, trecînd pe versantul opus, să cobori din nou pînă la altitudinea zero, în clipa în care ai atins ţărmul mării. Munţii aceştia, care împart insula în două, au în acelaşi timp şi o semnificaţie religioasă. De altfel, nici nu văd ce-ar putea fi lipsit aici, la Bali, de semnificaţie religioasă ! Dacă mi s-ar cere să redau, cît mai pe scurt, din ce trăieşte populaţia acestei insule şi m-aş lua după ghidurile de călătorie, aş spune că din agricultură ; în

realitate, ocupaţia lor de predilecţie sînt jertfele şi alte acte religioase, despre care însă voi vorbi mai «tîrziu.
Deşi cunoscută de multă vreme colonialiştilor, Bali a rămas, totuşi, un timp în afara atenţiei lor principale, datorită întinderii ei, mult prea mici ca să ofere serioase posibilităţi de exploatare şi profit. Pînă la urmă, însă, insula n-a putut rămîne în afara intereselor comerciale. Aşa se face că idila paradis iacă a unor oameni care trăiau aici potrivit tradiţiei şi legilor străvechi, sub stăpânirea regilor şi feudalilor băştinaşi, a fost într-o bună zi tulburată de mercenari. Tot aici s-a întîmplat un lucru nemaipomenit, destul de caracteristic, de altfel, pentru mentalitatea din acea vreme a oamenilor de pe insulele Oceanului Pacific :

regele, urmat de'gărzile lui înarmate, a ieşit în întâmpinarea agresorilor nu pentru a li se împotrivi, ci dimpotrivă, pentru a pieri pînă la unul cu arma în mînă. Oştenii lui, gătiţi cu podoabe scumpe, au ridicat în sus lăncile şi iataganele străvechi spre a se lăsa răpuşi de oamenii albi, care, de pe ţărm, deschiseseră focul asupra lor. Şi pe măsură ce unii cădeau, alţii veneau să le ia locul. înmărmuriţi, mercenarii nu mai conteneau să tragă. Pierise şi regele, pieriseră şi curtenii lui, dar oamenii veneau mereu alţii şi alţii, se urcau pe trupurile neînsufleţite ale fraţilor răpuşi, ca să înfrunte ou pieptul deschis gloanţele vrăjmaşului. Cronica timpului spune că, deşi înspăimîntaţi de această ispravă nemaipomenită, mercenarii n-au încetat nici o clipă focul. în felul acesta a avut loc sinuciderea în masă a unor oameni care au refuzat să trăiască sub dominaţie străină, dar n-au ştiut să i se împotrivească.
Insula a fost aşadar ocupată, devenind pentru secole încheiate colonie olandeză, iar în anii ultimului război mondial - pentru scurtă vreme - colonie japoneză. Poporul balinez a participat activ la luptele de eliberare a Indoneziei, iar astăzi insula se bucură de toată atenţia guvernului indonezian. Ea a fost declarată rezervaţie culturală a

statului, deoarece oamenii de pe aceste meleaguri se deosebesc pregnant, în ceea ce priveşte datinile şi obiceiurile, de majoritatea populaţiei indoneziene ; ei au rămas credincioşi religiei hinduse, corectată în aşa fel, încît să permită cinstirea duhurilor şi a zeilor.
Pretutindeni, printre cîmpuriile de orez, veţi întâlni zeci de turnuleţe fermecătoare, construite din lemn sau cărămidă, unele împodobite modest, iar altele cu toată strălucirea ; aceste capele micuţe, ce se potrivesc de minune în coloritul peisajului local, nu sînt decît nişte mici altare şi locuri de adus jertfe ; căci aici atotputernic nu e numai zeul orezului, aici fiecare ogor îşi are duhurile lui şi tuturor acestora trebuie să li se aducă jertfa cuvenită. Pe alocuri,

aceste capele nu sînt decît nişte construcţii foarte sumar încropite, din patru ostreţe şi o scîndură, peste oare se înalţă un acoperiş împletit din nuiele. Se aseamănă cu adăposturile pentru hrana păsărilor zburătoare, dar, în realitate, nu sînt decît adăposturi pentru hrana demonilor buni şi răi, iar vasele cu jertfe aflate aici dovedesc că atît oamenii cît şi zeii îşi îndeplinesc misiunea cu toată conştiinciozitatea.
în general, trebuie spus că aici, la Bali, convieţuirea dintre oameni şi zeităţi merge de minune, şi dacă lucrurile ar sta aşa pretutindeni, socotesc că cinstirea spiritelor străbunilor ar putea fi consfinţită şi introdusă pe scara cea mai largă. De fapt, aici oamenii nici nu se tem de zei şi nici nu încearcă să-i cumpere ; ei nu cunosc groaza mistică ; treaba aceasta o lasă, cu înţelepciune, pe seama preoţilor, ca să-şi poată face meseria şi să-şi agonisească astfel traiul. Atitudinea lor faţă de zei este clară : întreţin cu ei relaţii de bună vecinătate, iar după terminarea ritualului, jertfele scumpe cu care se duc în permanenţă la biserică le iau înapoi acasă, iăsînd zeilor numai florile şi parfumul lor.
E interesant că la munte, unde oamenii sînt cu totul diferiţi de cei de pe ţărmul mării, ca înfăţişare, port şi fel de a

munci (la munte clima fiind mai aspră, viaţa e mai dură şi mai grea), capelele şi locurile de jertfă apar cu mult mai rar. în schimb, aici oamenii îşi construiesc şure trainice pentru f în, aşa oum se văd pe la noi în regiunile muntoase. Faptul în sine dovedeşte că la Bali oamenii aduc jertfe zeilor, pe de o parte, ca să le mai treacă de urft, iar pe de altă parte, ca să-şi mai înfrumuseţeze viaţa. Acolo unde timpul nu îngăduie asemenea distracţie, dumnezeu e lăsat în plata domnului, iar omul îşi apără viaţa cu propriile sale puteri.
Bali are două capitale. E o curiozitate, dar altă soluţie nna existat, deoarece oamenii din partea de miazănoapte a insulei nu vor să aibă nimic comun cu cei din partea de miazăzi. Asta nu înseamnă, însă, că în trei ore nu ajungi cu maşina de la Denpasar la Simgaradia, cele două oapâ

tale cu pricina. Lucrurile au fost rînduite în aşa fel, încît funcţionarii de stat sînt răspîndiţi şi într-o parte şi într-alta. Viceguvernatorul (reprezentantul guvernului) îşi are reşedinţa la Singaradia, dar fiecare ştie că Denpasar e mai mare şi că de ochii lumii a trebuit să se facă măcar o concesie celor din miazănoapte. Cei din nord susţin că Denpasar e o văgăună, oare n-are decît un hotel pentru americani şi nimic mai mult, in timp ce oraşul lor e port la mare... Aeroportul se află însă la Denpasar, aşa că atunci cînd cineva din Singaradia doreşte să călătorească cu avionul în lumea largă trebuie să treacă mai întâi cu autobusul peste munţii care, în viaţa poporului de pe aceste meleaguri, au o semnificaţie aparte. Balinezii îşi construiesc casele în aşa fel, încît să doarmă cu capul spre munţi şi cu picioarele spre mare. După această poziţie stabilesc ei punctele cardinale. Aşadar, fii atent, cititorule : la Bali, nordul mu e un nord oarecare, ci locul unde îţi ţii capul ! întâmplător, în sudul ţării, nordul se află chiar la nord şi se numeşte *kalod.* în partea de nord a ţării, însă, nordul e la sud, deoarece lanţul muntos se înalţă în mijlocul insulei, iar oamenii de aici dorm întinşi

într-o poziţie inversă faţă de cei din sud, pentru ca picioarele lor să fie îndreptate spre mare. Această direcţie poartă numele de *kadia.* Aşa se face că balinezii din sud şi cei din nord au răsăritul şi apusul în direcţii cu totul opuse, dar treaba asta, pe cît se pare, nu-i supără cu nimic. Ei continuă să-şi dureze gospodăriile după vechea rînduială şi sînt cît se poate de mulţumiţi.

Dar însăşi gospodăria la Bali e o construcţie complicată, care dovedeşte că aici oamenii consideră familia o importantă comuniune patriarhală. Satele din Bali sînt cu totul diferite de acelea pe care le-am cunoscut în Java. în timp ce în satul javanez predomină campongurile uşoare, construite din rogojini şi bambus, satul balinezilor e construit ca o adevărată fortăreaţă. Un zid masiv şi gros se întinde de-a lungul uliţei şi numai uşile înguste, tăiate în acest zid,

arată unde se termină o casă şi unde începe alta. De gospodărie ţine, în primul rînd, o curte mare, plină de coootieri, în care se află de obicei cîteva căsuţe. Imediat la intrarea în curte sînt instalate acareturile gospodăreşti : hambarele, şoproanele, grajdurile, coşarele. Urmează apoi casa propriu-zisă de locuit (sau mai multe, dacă familia are ramificaţii) şi, în sfîrşit, lucrul cel mai important : casa de «rugăciuni şi locul pentru adus jertfe. Ca să. fiu mai clar : aici fiecare îşi are biserica lui particulară, construită în chip de turnuleţ, din lemn crestat şi frumos împodobit, în care îşi depune jertfele.

Nu există nici un fel de canoane care să prescrie cu ce anume trebuie oîştigată bunăvoinţa zeilor. De aceea am putut găsi în aceste turnuleţe : flori, boabe de orez, purcei fripţi, iar într-un loc chiar o sticlă goală de *Coca-cola...* S-ar părea că .spiritele merg şi ele la pas cu spiritul vremii.

La Bali viaţa satului e simplă şi, de fapt, nici nu-ţi oferă prea multe de văzut. Totul se petrece în spatele acelui zid gros, unde atotstăpînitor e gospodarul, dar, pe oît se pare, nu fără concursul soţiei. în Indonezia femeile se

bucură, în general, de o mare libertate ; chiar şi mahomedanele. Şi asta cu atît mai mult aici, in Bali, unde cele mai mari zeităţi sînt considerate Siva şi soţia sa, Durga. Aşa se şi explică de ce în piaţa satului pot fi văzuţi adeseori bărbaţi tineri purtîndu-şi în braţe cu vădită bucurie şi dragoste copilaşii, atunci cînd ies din casele lor ca să mai afle ce se în-tîmplă prin lume. în piaţă se înalţă întotdeauna o biserică (fireşte, în fiecare sat sînt mai multe biserici) şi se mai află aici o construcţie aparte, destinată adunărilor festive şi luptelor de cocoşi. Construcţia aceasta nu e decît un acoperiş mare, susţinut de nişte stîlpi groşi din lemn sau din piatră, îndeobşte, construcţia e încărcată cu tot felul de podoabe. Aici trecătorul se poate opri ca să privească în tihnă animaţia din jur, care însă nu e prea vie. Iei-colo cîte un ţăran, care îşi mină liniştit turma de purcei ; din cînd în

cînd, mai poposeşte şi cîte un vecin, purtînd în braţe o colivie mare din nuiele împletite, în care tresare vioi un cocoş de toată frumuseţea. Vecinul se aşază jos, cu picioarele încrucişate, scoate din cuşcă cocoşul şi începe să-i mîngîie pe gît într-un fel deosebit, care, precum se vede, nu displace de loc cocoşului, deoarece se lipeşte cu tandreţe de pieptul stăpînuiui, care, continuînd să-1 maseze, îi provoacă o adevărată stare de euforie. în acest timp, omul îi vorbeşte încet, mîngîietor, iar cei din jur, privind scena, apreciază puterea cocoşului, care ar putea să-i aducă stăpînuiui un cîştig destul de frumos.

Luptele de cocoşi sînt celebre în întreaga Indonezie, dar au fost interzise ; aceasta pentru că, în afara spectacolului pe care-1 ofereau, deveniseră prilejuri de pariuri publice, la care oamenii îşi pierdeau întreaga avere. Şi întrucît în joc erau aruncate sume mari de bani, luptele se transformaseră, în cele din urmă, într-un spectacol brutal şi sîngeros ; cocoşilor li se prindeau de picioare nişte lame tăioase de oţel şi apoi erau lăsaţi să se încaiere şi să se împungă sălbatic, pînă se ucideau.

Oficial, spectacolele acestea sînt interzise, dar, pe cît se pare, luptele de cocoşi n-au încetat să aibă loc ; altfel nu văd raţiunea pentru care s-ar vinde în piaţă atîtea cuşti mari împletite.
în piaţă ise mai pot vedea, atîrnînd de o grindă uriaşă, nişte trunchiuri de copac scobite pe dinăuntru. Simt clopotele satului, în care se bate cu un ciocan pentru a se da de veste obştei atunci cînd trebuie să se adune pentru a asculta cuvîntul primarului. De obicei, tot în piaţă sînt instalate prăvăliile şi un fel de cîroiumioare, în care, bineînţeles, nu se consumă nimic. La Bali alcoolul se bea numai acasă ; la prăvălie se pot cumpăra alune, turte dulci (foarte bune, le-am gustat !) şi alte marafeturi. Dar în toate veţi găsi laviţe de lemn pentru muşterii.
Spre seară şi în nopţile călduroase piaţa e mai înviorată ; se aud cîntece şi bătăi de tobe, flăcăii ascultă poveştile
10*
135
bătrâneşti, .apoi se despart, imprăştiindu-se care încotro, pe uliţele pustii, printre zidurile caselor. Dragostea se bucură la Bali de un decor natural deosebit ; In schimb, favoarea fetelor se câştigă şi aici la fel ca pretutindeni pe acest pământ. Fata se „cumpără" ca oriunde la ţară, numai că nu peste tot acest lucru e recunoscut în mod public. în afară de asta, se mai obişnuiesc şi răpirile, care însă nu mai au caracterul haiducesc de altădată. Răpirea e pregătită cu grijă, înainte de nuntă, de părinţii miresei, pentru că de o fată orice tată se descotoroseşte bucuros. Tînărul oare „fură" fata se înţelege din vreme cu prietenii săi şi astfel tot satul află de proiectata răpire, în afară, fireşte, de părinţii fetei. Se înţelege că a doua zi flăcăul plăteşte pentru fată suma cuvenită.
Aceste obiceiuri sînt, însă, pe cale de dispariţie şi, în general, balinezii - să nu ne facem nici o iluzie - au început să fie conştienţi de particularităţile acestor datini şi nu se sfiesc să le practice un pic pentru export. La Denpasar, de pildă, sala aceea mare, ou stâlpii din lemn în-

crustat, cu balustradele încărcate de podoabe şi cu acoperişul ţuguiat, nu mai e destinată astăzi adunărilor obşteşti, ci a fost transformată într-o scenă pentru dansatorii bali-nezi, care, în schimbul unei sume de bani, execută dansuri vechi pentru bogătaşii americani. Vizitele acestora au devenit aici tradiţionale, iar marele hotel al oraşului trăieşte de pe urma lor. De pe urma lor trăiesc şi oamenii care îşi oferă serviciul de însoţitori, sau le prezintă, la cerere, datinile şi obiceiurile strămoşeşti. De bună seamă, asta nu înseamnă că au o stimă deosebită pentru americani. Dimpotrivă, le iau banii cu sentimentul superiorităţii, considerîn-du-i nişte oameni ciudaţi şi niţel trăsniţi. Vă rog să mă credeţi că e o soartă cum nu se poate' mai cumplită să dispui de atîta bănet şi să fii atît de puţin iubit, cum sînt .milionarii americani.

136

Cită deosebire' între mândrul balinez, sau fermecătoarea lui soţie, şi roşcovanul *gentleman* ou pielea parcă opărită, care, cu nelipsitul lui *Kodak,* stă gata să fotografieze în orice clipă tot ce i se pare demn de reţinut ! Pînă şi gestul cu care *gentleman-ul* oferă dolarul e vulgar faţă de eleganţa discretă cu care îl primeşte dansatorul băştinaş.

De altfel, interesul principal pe care străinii de peste ocean îl au pentru insula Bali e limpede, şi de bună seamă acesta e şi motivul pentru care, la intrarea în portul Singaradia, se află afişat un anunţ enorm, în limba engleză, prin care turiştii sînt rugaţi să nu fotografieze femeile goale, faptul fiind jignitor pentru noua femeie indoneziana. La drept vorbind, trebuie să recunoaştem că obiceiul de a umbla cu sinii dezgoliţi a fost părăsit de femeile balineze ; de el se mai ţin cu stricteţe numai bătrânele, la care primejdia fotografiatului nu-i chiar atît de mare. Fetele tinere umblă, ce-i drept, tot dezgolite, dar, în clipa ân care în preajma lor se iveşte un străin, îşi aruncă repede peste piept o basma. Mişcarea e atît de graţioasă, încît nu face decît să sublinieze şi mai mult farmecul incomparabil al acestor femei. Cred că acest

lucru l-au învăţat sub influenţa civilizaţiei. îşi ascund goliciunea în aşa fel, încît frumuseţea lor să se facă remarcată. Sper că împotriva acestui fapt nici cel mai înverşunat adept al folclorului nu va avea, în cele din urmă, nimic de obiectat.

CAPITOLUL AL OPTSPREZECELEA

descrie privelişte a vulcanilor, fără Insă a t'ne seama de rigurozitatea ştiinţifică, autorul lăsîn-du-se mai curtnd furat de poezie şi sentimente. In contradicţie sau, poate, tn completarea acestor frumusefi, capitolul face apoi o foarte succintă prezentare a solemnităţii arderii morţilor, pentru ca, tn tnchelere, să descopere un nou demon.

Am văzut fumegînd Etna şi Vezuviul, iar la şcoală am învăţat că Mileşovka [1] şi-a încetat de mult activitatea vulcanică. Aşadar, de Mileşovka nici vorbă nu poate fi atunci cînd se discută despre vulcani şi, cu toate că ştiu ce isprăvi a făcut Vezuviul în timpul bătrînei Rome, totuşi, ca înfăţişare, mi se pare un vulcan fandosit, care fumegă mai mult pentru satisfacţia turiştilor. Cine vrea însă să vadă vulcani în toată legea trebuie să se deplaseze neapărat la Bali. Căci acolo vulcanii ţin într-adevăr de caracterul peisajului, pe care-1 împănează din belşug, ca nişte veritabili vulcani întunecaţi, în jurul cărora domnesc tăcerea şi groaza, aşa cum trebuie şi cum se cuvine.

Norocul ne-a surîs chiar din clipa în oare am început călătoria spre această insulă. La Surabaia s-a întîmplat să nu avem imediat legătura aeriană spre Bali şi, întrucît timpul nostru era foarte limitat, ni s-a pus la dispoziţie un avion mic, pe care noi, neîncrezători, l-am privit mai întîi cu destulă suspiciune. în comparaţie cu avioanele obişnuite de călătorie, părea o jucărie minusculă, un flecuşteţ. Nu

încăpeau în el decît opt persoane. în schimb, să vedeţi ce avantaj prezintă el în timpul călătoriei : avionul acesta nu are puterea să se înalţe prea sus ; de aceea în apropierea fiecărui munte trebuie să-şi ia un mic elan, spre a-1 trece

razant, mai-mai să-i atingă coama. Aşa se face că am avut prilejul să vedem vulcanii, fără efortul escaladării, frumuşel, de sus, ca pe o hartă plastică, şi să îndrăgim insula Bali încă înainte de a pune piciorul pe pămîntul ei.
După aceea, însoţitorii noştri ne-au dus la poalele muntelui Agung, care este unul din cei trei mari vulcani de pe insulă şi măsoară trei mii de metri. Drumul pînă acolo e foarte comod ; la un moment dat, însă, într-un loc, se deschide o perspectivă în faţa căreia, pur şi simplu, îţi îngheaţă inima. în faţa călătorului înmărmurit se ridică pe neaşteptate, din întunericul înserării, stîncile masive şi înalte ale vulcanului, iar la poalele muntelui, sau mai bine zis în vechiul lui crater, luceşte un lac de proporţii uriaşe. în jurul acestui lac se ridică alţi munţi, cu alte cratere, mai mici. Povîrnişurile, pînă atunci năpădite de verdeaţă, devin deodată negre ca tăciunele ; ne-am apropiat de lava de odinioară, peste oare nu creşte nici acum nimic, pentru că undeva în adînc, sub scoarţă, lava e încă fierbinte. Masa aceasta neagră şi amorfă, oare zace aici de veacuri, inspiră şi în zilele noastre teamă prin forţa ei zdrobitoare şi nimicitoare. Cu toate acestea, la marginea ei pot fi văzute colibe, care dovedesc că oamenii uită de frică atunci cînd e în joc existenţa lor, căci la marginea cîmpului de lavă pămîntul e de trei ori mai fertil decît cel obişnuit.
Lacul acela, pe care l-am văzut în întunericul înserării şi a doua zi în revărsatul zorilor, are o lungime de treizeci de kilometri ; tot atît de impresionantă este şi adîncimea lui, care măsoară, nici mai mult nici mai puţin, şapte sute de metri ! Năvălind în craterul de odinioară, apele au dat naştere acestui gigant. Astăzi lacul e populat de un soi de peşti, despre care se spune că nu sînt buni la gust, deoarece

miros a pucioa'să ; căci apele lacului continuă şi acum să fie alimentate de izvoare sulfuroase subterane.

Totul e aici abrupt, sălbatic, neorînduit, dar pretutindeni a pătruns fiinţa omenească ; povârnişurile acelea verzi nu sînt decît plantaţii, în jurul lacului se văd cabane pescăreşti, Iar cei care trăiesc in apropierea craterului au credinţa că vulcanul s-a stins de mult, în ciuda faptului că mai continuă să fumege. Aceşti oameni mai cred, de asemenea, că muntele e stăpânit de demoni, -care trebuie îmblînziţi cu jertfe, nemaifiind zeii binefăcători ai câmpurilor de orez ; aici îşi arată chipul însăşi temuta Durga, soţia rea a lui Siva, de care trebuie să ai frică şi căreia trebuie să-i porţi respect.

Dar cele istorisite pînă acum nu înfăţişează decît un aspect al peisajului. E de ajuns să te întorci puţin, ca să vezi adevăratele minuni ale naturii tropicale, care a rămas jos, în vale, ân partea ce se lasă către mare. Acolo cresc în toată splendoarea florile mari şi purpurii de nalbă, palmierii şi bananierii, locurile acelea sînt stăpînite de demoni buni. Bali este, ce-i drept, o palmă de pămînt, dar natura ei e deosebit de variată. Am ales drumul înapoi spre mare. •Aici, în preajma vulcanului, se află un loc care poartă un nume pe cît de ciudat pe atît de rar : Kintamani. în limba noastră s-ar traduce prin „gîndul nobil". într-adevăr aici, vrînd nevrînd, omul e cuprins de gîmduri bune şi nu cred că s-ar găsi vreun suflet atît de nepoetic încît să nu vibreze în acest loc, mai cu seamă în nopţile cu clar de lună. Atunci întregul vulcan se pierde într-o lumină albicioasă, lacul sclipeşte ca o farfurie de argint şi din el răzbate o răcoare puternică, neobişnuită, pe care n-am mai simţit-o nicăieri la tropice. Noaptea e toată rece, căci aici nu mai străluceşte luna caldă, tropicală, de jos, de la ţărmul mării, ci luna de munte, ale cărei raze reci te fac să simţi o uşoară ameţeală.

Ne-am întors, aşadar, înapoi spre mare şi, fiindcă norocul ne-a surîs pentru a doua oară, am fost invitaţi să asistăm la

o ceremonie a arderii morţilor, care avea loc nu departe, kl satul Tabanan. E un eveniment destul de rar, pentru că aici morţii se ard mai mulţi deodată, la anumite intervale de timp. Dar bucuria ne-a fost oarecum umbrită de împrejurarea că la hotel, o dată cu noi, a aflat de această neaşteptată solemnitate şi un grup de bogătaşi americani şi, vă rog să mă credeţi, ne va fi foarte greu să ignorăm îngrozitoarele pălării de pînză ale venerabilelor doamne de milionari şi ţipetele lor entuziaste cu care întîmpină tot ce le produce emoţie. Operatorul nostru s-a şi indispus la gîndul că nu va putea să filmeze solemnitatea fără ca obiectivul să nu-i surprindă şi pe împăunării domni în şorturi albe, cu nelipsitele lor aparate de fotografiat *Kodak.* Pînă la urmă, însă, totul s-ia sfîrşit cu bine.

Solemnitatea a fost într-adevăr emoţionantă şi, slavă domnului, ne-a dat de lucru tuturor pînă peste cap ; au avut ce face şi muzicianul, şi pictorul, şi operatorul. Ca să fie clar, trebuie să vă spun că solemnitatea arderii şi înmor-mîntării morţilor nu are de loc un caracter funebru, ci dimpotrivă, ea aduce mai curînd cu un mare bîlci popular, la care tot satul se adună, cu mult înainte de începerea ceremoniei, pe un teren viran din preajma unui crîng de palmieri, unde au loc primele pregătiri. Cu o zi înainte, se depun aici mesele cu jertfe. A doua zi, în zori, jertfele sînt lichidate, adică aruncate la gunoi. Spre aoest loc se năpustesc apoi copiii şi dinii satului. Copiii caută printre florile uscate şi în minunatele vase împletite din foi de palmieri cîte un bănuţ, iar dinii cîte ceva care să le astîmpere foamea. Şi întrucît în ziua aceea urma să fie înmormântat şi un om dintr-o castă mai înaltă, s-au găsit acolo şi cîţiva purcei fripţi, pentru care s-a dezlănţuit o luptă crâncenă şi îndelungată. Pînă la urmă, nici sărăcimea satului nu dispreţuieşte un asemenea prilej şi colindă această gunoişte de jertfe, unde de multe ori mai găseşte cîte-un vas sau cîte-o farfurie bună.

Dar pe mesele goale sînt aduse din nou alte jertfe. La Bali oamenii folosesc pentru adusul jertfelor un platou special de pămînt, care seamănă mai curînd cu două vase avînd fundurile suprapuse. Partea de jos, mai mică, se aşază pe cap, iar sus, pe platoul propriu-zis, sînt aranjate diferite bucate, fructe şi fiori. Vasele acestea sînt purtate pe cap de un cortegiu lung de femei, gătite toate de sărbătoare cu multe podoabe şi giuvaeruri, iar cele mai înstărite îşi împung chiar lobul urechii ou o vergea groasă de aur. Acesta, e simbolul demnităţii şi al frumuseţii, dar, în primul rînd, al proprietăţii.
Cu prilejul solemnităţii- de azi satul s-a împărţit în două. într-o parte privitorii, iar în cealaltă urmaşii, care vor face parte din cortegiul final, spre a-şi depune jertfele chiar pe sicriele răposaţilor. Deocamdată se aşteaptă sosirea cortegiului mortuar. în mijlocul terenului viran au şi fost instalate, pe o schelă, eîteva sicrie lipite cu hîrtie aurie şi roşie, împodobite cu oglinjoare şi tot felul de alte podoabe. într-adevăr, imaginea aceasta îţi aminteşte puţin de bîlciurile de prin părţile noastre.
Răposatul trebuie să aştepte un timp pînă să-i vină rândul să fie ars, deoarece ar fi greu şi costisitor să se organizeze asemenea solemnităţi pentru fiecare în parte. Căci la asemenea prilejuri trebuie împodobite sicriul şi turnul în care mortul e adus spre locul incinerării, pentru ca nu cumva sufletul lui să fie ademenit în drum de demoni. De aceea, răposatul e îngropat mai întîi de către rude în preajma casei în care a locuit, adeseori chiar sub prag, unde aşteaptă cu răbdare ziua solemnităţii. în pămîntul nisipos cadavrul nu se descompune, ci dimpotrivă, se mumifică, astfel că e de ajuns să se scoată de pe el ânvelitoarea de papură, pentru ca apoi să fie înfăşurat într-o pînză albă şi să fie depus în turnul morţilor. E vorba de un turn adevărat, de lemn,

îmbrăcat în poleială aurie, ornamentat şi el ou oglinjoare şi tot felul de alte podoabe de hîrtie roşie, verde şi aurie.

Pe frontispiciul turnului rînjeşte capul uriaş al legendarului Barong, un leu cu botul fioros şi ochii mari, care alungă - se zice - duhurile rele. Din turn fîlfîie nişte panglici albe şi tot acolo sînt înfipte nişte umbreluţe albe, semnul distinctiv al înaltei preoţimi care însoţeşte cortegiul şi oare dirijează întreaga ceremonie. Cîţiva preoţi «stau tot timpul în turn, pentru a putea interveni, la nevoie, cu operativitate, dacă cineva ar încălca cumva străvechiul ritual.
între timp, asistenţa a început să devină nerăbdătoare, se aşază la umbra oocotierilor, fetele cochetează discret şi, precum se vede, doar cei mai în vîrstă par a fi pătrunşi de seriozitatea momentului şi au grijă ca solemnitatea să nu se transforme într-o serbare cîmpenească. în sfîrşit, se aude muzica. Nişte bătăi de tobe şi sunete de fluier, urmate numaidecît de un zgomot infernal. în clipa aceea, undeva, la celălalt capăt al terenului, bărbaţii au ridicat turnul pe nişte tărgi uriaşe şi, împleticindu-se sub apăsătoarea dar onorabila povară, se îndreaptă cu ea spre locul unde va avea loc incinerarea. Strigătele se înteţesc tot mai mult, îar la un moment dat, purtătorii uriaşului turn încep să alerge clătinîndu-se mereu, lăsînd în fiecare clipă impresia că se vor răsturna şi că numărul răposaţilor din turn se va îngraşă curînd cu alte cadavre, sub turn. Nu se întîmplă însă nimic ; totul e făcut cu un rost : bărbaţii aceştia aleargă şi se împleticesc sub povara lor anume pentru a scăpa de influenţa demonilor, pentru a-i zăpăci şi a le încrucişa drumurile. Fireşte, pînă la urmă totul se sfîrşeşte cu bine, preotul principal, un tinăr uscăţiv şi imperturbabil, dă comanda să se oprească cortegiul. Ritualul a fost îndeplinit după toate regulile. Turnul e lăsat pe pămînt şi lîngă el e adusă o scară ciudată, oare se aseamănă puţin ou trambulinele pentru schiori. Morţii nu pot fi duşi nicăieri în altă parte decît

numai aici, iar de purtat n-au voie să-i poarte decît bărbaţi de seamă. De obicei, aceştia au pe cap turbane albe, semnul distinctiv al preoţimii ; peste .aceste turbane

ei îşi trec din mină în mână, sus de tot deasupra capului, cadavrul, înfăşurat strâns într-o rogojină de papură şi fişai de pânză albă. De bună seamă, întreaga operaţiune se desfăşoară într-un haos infernal de strigăte şi bătăi de tobă.
Ce se întâmplă după aceea - credeţi-mă - n-am putut desluşi cu toată precizia. Ştiu numai că morţii au fost introduşi în sicrie, după care a urmat o foarte minuţioasă şi dificilă verificare, pentru a se stabili oare unde se afla. Doi erau din casta *ksatria,* adică a luptătorilor ; aceştia au sicrie mai mari şi mai arătoase. Ceilalţi erau din casta a treia, *veisia* - a gospodarilor. Dacă ar fi fost printre ei şi vreunul din casta *brahmanilor,* ar fi fost depus, în loc de sicriu, într-o vacă de lemn.
într-o Învălmăşeală de nedescris, unul dintre preoţi supraveghează morţii, oficiază deasupra fiecăruia cuvenitul ritual, dar mai cu seamă stabileşte oe fel de jertfe pot fi introduse în sicrie. Urmează apoi o înghesuială nemaipomenită, în timpul căreia pînă şi oamenii cei mai calmi încep să se agite nervos, lăsînd observatorului impresia că urmaşii s-au luat la harţă. Dar asta nu ţine decît eîteva clipe. Preotul, netulburat de ceea ce se petrece ân jurul lui, încheie ritualul, scriind pe fiecare sicriu numele răposatului, pentru ca nu cumva să se producă vreo eroare. Şi fiindcă aici noul se îmbină cu vechiul, preotul scrie numele dispăruţilor pe capacele sicrielor cu un stilou modern, de toată frumuseţea.
Femeile, îmbrăcate în saronguri noi de culoare cafenie şi bluze colorate cu cordoane roşii, se prind de mînă şi încep să facă ocolul sicrielor. Fireşte, în timpul acesta ele zîmbesc graţios, ştiind că asta le sporeşte farmecul. Părul lor de abanos luceşte ca pana corbului, iar florile albe prinse

în părul fecioarelor sclipesc în bătaia razelor puternice ale soarelui.

Pregătirile au fost terminate ; ultima parte a ritualului poate începe. Soarele a trecut acum în partea a doua a drumului său şi preotul principal poate da ultimul semnal, întreaga mulţime se îndepărtează de sicrie ; acelaşi lucru îl fac şi urmaşii, care pînă în ultima clipă au manifestat nu atît tristeţea, cît grija pentru ca răposatul lor să fie slujit după toate regulile şi teama ca nu cumva darurile destinate acestuia să apuce altă cale.
Preoţii ridică torţele aprinse şi dau foc sicrielor, după ce, mai înainte, au avut grijă să smulgă de pe ele, repede şi cu deosebită îndemânare, oglinjoarele şi podoabele mai de preţ. Acestea vor mai servi şi la alte înmormântări. Abia acum se poate observa că sicriele erau instalate pe nişte picioare înalte şi că sub ele hîrtia albă acoperea un rug înjghebat din lemne şi nuci de cocos, care dau focului mai multă putere.
Solemnitatea se apropie de sfârşit. Rămăşiţele continuă să fumege pînă seara tîrziu, cînd preoţii le mătură şi le adună în nişte urne anume pregătite, din care urmaşii îşi iau acasă doar un pic de cenuşă, pentru a o depune în micuţele capele destinate spiritelor străbunilor. Restul cenuşii e transportat apoi cu bărcile în larg .şi aruncat în mare. Abia atunci sufletul mortului îşi găseşte liniştea deplină şi se poate îndrepta, pe potriva faptelor săvîrşite, spre „nirvana" sau spre o altă reîncarnare.
Buna desfăşurare a solemnităţii a fost oarecum tulburată de prezenţa pictorului nostru. în timp ce „fotografilor" americani nu le-a acordat nimeni nici un dram de atenţie, pentru că, aşa cum am înţeles, sînt oaspeţi nelipsiţi la asemenea ceremonii, pictorul nostru, care şedea pe scăunelul lui şi se străduia să imortalizeze acel inimaginabil haos de glasuri, culori şi forme, a stîrnit în rîndurile asistenţei un

deosebit Interes. Aşa se face că pe locul ceremoniei au luat fiinţă, la un moment dat, două grupuri distincte : unul în jurul sicrielor, iar celălalt,

compus în cea mai mare parte din tineret, în jurul pictorului, care, în bătaia soarelui dogoritor, îşi ieşise de-a binelea din fire, devenind roşu, şi se umflase de furie, pentru ca pînă la urmă să nu-i rămînă nimic mai bun de făcut decît să smulgă culorile şi pensulele dm mîinile copiilor, care manifestau un interes nespus pentru aceste unelte atît de puţin obişnuite prin partea locului. Meciul s-a terminat cu un rezultat nedecis : o parte din pensule şi vopsele au dispărut şi cine ştie dacă peste un timp nu va apare în satul Tanaban, din partea de miazăzi a insulei Bali, un pictor de seamă.

Ne-am înapoiat la hotel obosiţi de spectacol şi de frămîntări ; căci la Tanaban, sub privirile noastre, nu s-a desfăşurat doar o simplă ceremonie rituală, ci a defilat un întreg amestec de religii şi superstiţii, alături de lucruri atît de practice, încît omul rămîne de-a dreptul uluit cît de complicat e sufletul balinezului de rînd, care, pătruns de credinţă, e în stare să pregătească o zi întreagă jertfele, pentru .ca a doua zi el însuşi să le arunce la gunoi şi să înceapă răscolitul, pentru a găsi ceva ce s-ar potrivi gospodăriei lui. Spiritul practic, popular, şi totodată păstrarea cu sfinţenie a vechilor datini şi obiceiuri - iată trăsătura caracteristică, particulară a oamenilor de pe aceste meleaguri. Sînt nişte copii cu un suflet foarte primitiv, dar care nu se codesc să circule cu bicicleta sau cu motocicleta. Credinţa lor atît de originală a rezistat veacurilor, a înfruntat influenţa mahomedană şi s-ar putea să dăinuie încă multă vreme.

Şoferul nostru era un tînăr dintr-o bucată, vorbea cu multă înţelepciune şi avea despre lume o concepţie justă. Se îngrijea ca de ochii din cap de Chryslerul lui şi făcea impresia că se ridicase deasupra oricăror superstiţii. Cu-

noscuse lumea şi viaţa. Cu toate acestea, continua să creadă în duhuri şi demoni şi, cu o firească simplitate, ne-a arătat sub capota automobilului un vas pentru jertfe,

împletit cu multă artă din frunze de palmier, în care erau aşezate darurile pentru demonul cel bun al maşinii ce-i fusese încredinţată. Aşadar, nu ne rămîne decît să capitulăm, cu sentimentul unei anumite înţelegeri în faţa forţei nebănuite a acestei copilării.

CAPITOLUL AL NOUĂSPREZECELEA

descrie dansurile religioase ballneze şl-1 lasă pe cititor să aprecieze ce e demn de crezare din cele povestite de autor. Capitolul nu istoriseşte nimic mal mult dectt ceea ce călătorul a văzut cu pro-prill săi ochi.

Romantismul fugii de civilizaţie, dragi cititori, încă n-a pierit I într-o noapte, ducîndu-ne să asistăm la un spectacol de dansuri populare într-un sat balinez mai îndepărtat, ne-am întîlnit în drum cu un arhitect olandez, un bărbat mai în vîrstă, care călătorise prin toată lumea, pentru ca, pînă la urmă, să se înapoieze la Bali, deoarece considera acest loc ca cel mai demn şi mai potrivit pentru a-şi da obştescul sfîrşit, înconjurat de credinţa naivă a băştinaşilor.

în afară de aceasta, la Bali am mai cunoscut nişte pictori, care, pe de o parte, „au evadat din cercul îngust al civilizaţiei" (citez cuvintele unuia dintre ei), iar, pe de altă parte, au venit aici „să-şi mai învioreze paleta cu subiecte noi". Majoritatea sînt însă pictori de mina a doua, unica lor temă rămînînd tot femeia balineză, pe jumătate goală, pictată cu prost gust. Dar se găseşte întotdeauna cîte un snob american care să cumpere „un tablou autentic din insula Bali". Dintre aceşti pictori unul a devenit celebru, căsătorindu-se cu o tînără balineză şi construindu-şi pe ţărmul mării o casă luxoasă, în care a adunat tot felul de statuete şi sculpturi în lemn vechi, fiind astfel proprietarul unui adevărat muzeu.

Dacă oamenif aceştia, care vin aici ca pe o insulă a paradisului, ar arunca o privire rnai atentă la ceea ce se petrece în jurul lor, ar observa, .de pildă, că viaţa ţăranului indigen nu e chiar un rai şi că, deşi natura tropicală îi

asigură suficient răgaz pentru odihnă, totuşi munca pe ogoarele de orez e o treabă cum nu se poate mai pămîntească.
Cu toate acestea, pentru un pictor (autentic, bineînţeles) insula Bali ar putea fi un adevărat paradis ; căci nicăieri în lume nu se văd, unul lingă altul, atîtea lucruri diferite şi atît de fermecătoare ca aici. Ajunge să priveşti cortegiul de femei care se îndreaptă spre templu purtîndu-şi vasele cu jertfe pe cap, sau să te opreşti lingă moşneagul care, pe jumătate dezbrăcat, se odihneşte tolănit la umbra unor palmieri, în timp ce deasupra lui stă întinsă plasa de prins păsările. Dar vînzătorul de păsări a aţipit, păsărelele ciripesc şi zburdă zglobii, iar ţie, trecător, îţi vine să rîzi de această spontaneitate a firii şi de acest *dolce farniente* omenesc.
Lîngă o biserică părăsită stă cocoţată pe creanga unui copac o maimuţă, dispusă oricînd să se apropie de tine dacă îi oferi un pumn de grăunţe de porumb ; ceva mai departe, sub un acoperiş dărăpănat, o bătrînică cu ochi de vrăjitoare pisează într-un vas de piatră nişte coji de lemn : leacuri băbeşti de bună seamă.
Maimuţele acestea, care la Bali sînt atît de domestice, te ajută să înţelegi mai uşor marea popularitate a epopeii indiene *Rama şi regele maimuţelor,* care în Indonezia e prezentată în permanenţă la toate teatrele, iar aici, la Bali, a fost chiar transpusă în dans. Un dans ciudat, la care e nevoie de un cor bărbătesc de o sută de persoane, care să recite şi să cînte o parte din marea epopee, pentru ca, în cele din urmă, să cadă cu toţii pradă unui extaz general.
Lucrul s-a petrecut în satul Behadul, la miezul nopţii călduroase, cînd luna se oprise deasupra unui waringiu cu

coroana stufoasă. Sub copac bărbaţii şedeau în cerc, iar în mijlocul cercului, pe un sfeşnic cu mai multe braţe, pîlpîiau nişte luminări. Prea multă lumină nu răspîndeau,

dar făceau să crească ciudat încordarea, aruncînd asupra întregii scene acel joc de umbre şi lumini, care îi poate aduce într-o stare de surescitare nu numai pe interpreţi.
Dansul, acompaniat de un ciudat recitativ, înfăţişează un episod din epopeea *Ramayana,* în care regele Rama îl roagă pe regele maimuţelor să vină s-o salveze pe Sita, soţia lui ; Sukrivo, regele maimuţelor, nu poate însă veni pînă cînd sufletul lui nu va fi purificat. Uriaşul cor de bărbaţi cîntă, recită, se înclină înainte şi înapoi, în ritmul propriilor cuvinte, agită mîinile, se întinde pe pămînt şi se ridică din nou, alungind în felul acesta toate forţele răului şi deschizînd drum regelui maimuţelor.
Cu cît durează mai mult această ceremonie, cu atît mai crispate devin feţele bărbaţilor. Unii dintre ei au şi închis ochii, mişcările lor devenind din ce în ce mai repezite şi mai sălbatice. în cele din urmă, în- mijlocul cercului, apare însuşi regele maimuţelor. Dansatorul nu e îmbrăcat în veşmintele tradiţionale, e pe jumătate gol, ca toţi bărbaţii, dar dansul lui e atît de captivant şi de sugestiv, iar mişcările sale abît de deosebite, înoît nu poţi alunga impresia că în faţa ta se află într-adevăr o maimuţă. Imitarea la perfecţie a mişcărilor animalului, la care se adaugă figurile stilizate ale dansului religios, creează o atmosferă cu totul neobişnuită. în cerc apare deodată un alt dansator, închi-puindu-1 pe Subali, fratele regelui maimuţelor. între cele două „maimuţe" se iscă o luptă, care se termină pînă la urmă prin împăcare... în momentul acesta, bărbaţii termină cîntecul, se liniştesc, revenindu-şi încetul cu încetul din extaz, iar tu, spectator, recunoşti în persoana excelentului dansator, care l-a interpretat pe regele maimuţelor, pe însuşi primarul comunei.

E un dansator pasionat şi nu poate renunţa la plăcerea de a ne invita la o altă serbare de acest gen, care va avea loc sub un înalt acoperiş, la celălalt capăt al satului. Dansează fiica lui şi vom avea prilejul să vedem acolo verita-

bilele dansuri balineze, nu acelea prezentate de obicei americanilor la Denpasar. Aşa se face că am văzut cum se dansează adevăratul *legong,* un dans lent, cu un ritm înălţător, şi dansul fluturelui, în timpul căruia fetele au prinse de mînecile bogatelor costume tradiţionale aripi de fluture confecţionate din hîrtie, pe care le agită în aşa fel, încît rămîi cu impresia că ai ân faţa ta într-adevăr nişte fluturi mari, tropicali... Am mai văzut şi dansul *mergeţati* (vitejie regească), interpretat de două fete travestite în prinţi, şi dansul *kebiar,* dansat de o fată care interpretează, pe rînd, mai întîi rolul bărbatului, apoi pe al femeii. Am văzut şi *Dansul păsărelelor* şi aşa-numitul *Răsărit de lună.*

A fost o seară de un pitoresc încîntător. Sub înaltul acoperiş fîlfîiau panglici înguste şi colorate, iar cele eîteva lămpi răspîndeau suficientă lumină pentru a scoate în evidenţă nuanţele voalurilor, aurul strălucitor al diademelor şi culorile aprinse ale eşarfelor de la brîul dansatoarelor. Pe pereţi atîrnau rogojini de care erau prinse flori proaspete şi crenguţe verzi. Satul îşi trăia marea lui sărbătoare, pe care dansul o încununa acum cu toată cinstea.

După spectacol, stând de vorbă cu dansatoarele, am rămas de-a dreptul uimiţi de vârsta lor fragedă. De fapt, în faţa noastră, se aflau nişte copii. Dar nici Ni Sain Mannabo şi nici Ni Guşti Agung Rut (numele celor două dansatoare) n-au putut înţelege sentimentul nostru de compătimire. Căci ele erau fericite că au fost alese să înveţe, ani ân şir, dansurile pe care, potrivit canoanelor religioase, au voie să le joace numai pînă la majorat (e vorba de dansurile rituale).

într-o ciudată dispoziţie, ne-am întors în oraş pe o şosea întunecoasă, care străbătea o pădure deasă de palmieri.

La un moment dat, am ajuns la o încrucişare de drumuri împodobită cu nişte statui uriaşe, închipuind diferite figuri de demoni. Printre acestea era agăţată o inscripţie foarte

prozaică, care nu era altceva decît indicatorul de direcţie. Da, aceasta e Bali, insula „paradisului", în care oamenii sînt în stare şi în zilele noastre să împodobească chiar şi cele mai obişnuite lucruri cu ornamente vechi de toată splendoarea. Da, aceasta e Bali, ţara în care prosperă magazinele negustorilor de statuete religioase vechi.

Dar pentru a înţelege mai bine fenomenul balinez trebuie neapărat să vezi dansul *sang hiang,* aşa cum e prezentat de dansatorii din satul de munte Bandiar Kapas, din apropierea vulcanului Agung, nu departe de localitatea Kintamani. Se spune că aici dansul acesta s-a păstrat nealterat şi se bucură de cea mai fidelă interpretare. L-arri văzut şi pot depune mărturie că e într-adevăr un dans răscolitor, în timpul căruia spectatorul cu greu îşi poate da seama unde se termină realitatea şi începe visul, unde se sfîrşeşte obişnuitul scepticism omenesc şi începe transa, credinţa, extazul.

Era o seară răcoroasă, aşa cum sînt de obicei serile la munte, luna strălucea din nou, dar lumina ei era rece, moartă. Vulcanul îşi înălţa silueta pînă sus, în adîncul norilor, şi o adiere de vînt uşoară şi rece mîngîia faţa pămîntului, ca şi cînd la cîteva sute de metri sub noi nu s-ar fi întins marea şi pădurile tropicale de palmieri. In-tr-un colţişor se vedea, deschisă, o umbreluţă albă, indiciu că printre cei de faţă se afla şi un reprezentant al preoţi-mii. Pe o măsuţă erau pregătite obiectele necesare pentru desfăşurarea ceremoniei, în primul rînd cele mai importante : vasele cu tămîie. Două fete, foarte tinere, stăteau îmbrăcate în straie sărbătoreşti, iar preotul întinse spre ele vasele cu tămîie, în aşa fel încît să poată inhala cît mai bine aburul ameţitor. Apoi, fetele începură să-şi întindă cu palmele aburul pe obraji, în timp ce doi bărbaţi

(ajutoarele) ţineau întinsă, pe două vergele scurte, o funie subţire de care atîrnau două păpuşi-waiangi. Bărbaţii începură să scuture uşor din vergele şi sfoara prinse să tremure în aşa fel încît păpuşile se puseră în mişcare, apro-

piindu-se şi depărtîndu-se una de cealaltă. După ce fetele inhalară cantitatea prescrisă de tămîie, al cărei miros pătrunsese aerul rece al nopţii, bărbaţii le trecură vergelele, şi funia încordată continuă să tremure în mîinile fetelor. Se vedea însă limpede că mişcările lor erau altele decît ale bărbaţilor şi, pe măsură ce executau aceste mişcări, fetele cădeau tot mai mult în transă. în cele din urmă, scăpară vergelele din mînă şi se ridicară brusc în picioare. Preotul le vîrî în mînă cîte un evantai, cu care dansatoarele adormite începură să execute un dans pe cît de ciudat pe atît de complicat. Cele petrecute în faţa ochilor noştri păreau atît de neverosimile, încît ne-a cuprins o uşoară teamă ; căci, deşi dansau cu ochii închişi, mişcările celor două fete erau perfect simetrice.
Dansul era acompaniat de cînfece. Deodată însă se auziră nişte bătăi de tobă, urmate de un clinchet slab, dar precipitat. în clipa aceea, cei doi bărbaţi, care de bună seamă jucau rolul de ajutoare permanente în timpul ritualului, îngenuncheară, şi fetele se urcară numaidecît pe umerii lor. Apoi, încet-încet, bărbaţii se ridicară, şi pe umerii lor fetele continuară să danseze în ritmul muzicii, apleeîndu-se cînd în faţă, cînd pe spate, atît de mult, încît, după toate regulile fizicii, ar fi trebuit să-şi piardă echilibrul. Eliberate parcă de gravitatea pămîntului, dansatoarele săltau uşoare pe umerii bărbaţilor, şi numai în momentul în care muzica încetă, ele coborîră pe pămînt. Dar cu asta dansul încă nu se terminase.
Fetele se odihniră un pic, fără însă să se trezească din starea lor ciudată ; după aceea, preotul le puse iar în mînă evantaiele şi dansul începu din nou.

Apoi, pe neaşteptate, dansul se sfîrsi. Fetele obosite şi tremurînd încă din tot trupul fură conduse de preot spre nişte scăunele joase ca să se odihnească şi din nou fu aprinsă tămîia, de data aceasta însă spre a le trezi din somnul hipnotic. Cînd ne-am apropiat de ele, am putut constata că erau într-adevăr nişte copile, semn că dansul

la care asistasem a fost un dans ritual autentic. Fetele ne-au zîmbit sfioase.
Dansul acesta nu poate fi executat dacă în sat se află vreun mort ; se spune că în asemenea împrejurare fetele nu cad în transă.
Sus de tot, deasupra noastră, strălucea luna, noaptea era rece, iar stîncile masive ale vulcanului erau severe şi întunecate. într-o astfel de noapte n-avea nici un rost să te apuci să întrebi cum e cu putinţă să se întîmple asemenea lucruri şi să cauţi pentru toate o explicaţie firească.
Noaptea încîntătoare de pe insula Bali, adîncă şi tainică, refuza orice lămuriri.

CAPITOLUL AL DOUĂZECILEA şl ultimul

Să scrii ultimul capitol dintr-un roman nu e mare lucru. Eroul şi eroina se căsătoresc, răul Dietrich îşi primeşte pedeapsa binemeritată şi totul se sfîrşeşte cu bine, în pace şi voie bună. Dar cum să închei un reportaj de călătorie ?
Autorul stă şi se gîndeşte dacă în cuprinsul cărţii a spus tot ce ar fi trebuit să spună şi constată cu groază că n-a epuizat nici pe departe materialul cules. Căci în timpul istorisirii s-a lăsat furat de amintiri, pe care şi le-a depănat aşa cum i-au venit în minte : de unele lucruri a uitat, pe altele nu le-a descris cu toată exactitatea, deoarece s-a lăsat prea mult captivat de elementul exotic. Dacă stă şi chibzuieşte mai bine, îşi dă seama că, de fapt, nici nu şi-a terminat istorisirea. Căci vizita lui la tropice nu s-a încheiat cu dansul din capitolul precedent. Mai lipseşte călătoria de la Bali la Djakarta, apoi micile şi inerentele necazuri înainte de plecare, despărţirile oficiale şi neoficiale, şi încă multe altele.
Ar mai trebui relatată întîlnirea cu tovarăşii indonezieni şi împărtăşită admiraţia noastră pentru lupta lor hotărîtă. Autorul n-a redat destul de expresiv nici admiraţia sa pentru luptătorii din mişcarea de eliberare. E adevărat că a vorbit despre ei, dar ar mai fi încă multe de spus...

Toate acestea fac ca redactarea ultimului capitol să fie nespus de anevoioasă. Poftim ! Autorul a uitat cu desăvîrşire de vizita făcută la o plantaţie de cauciuc. Şi cîte

lucruri care me'rită să fie povestite n-a văzut aici ! Dacă ar fi să descrie numai pădurea aceea stranie şi mută, unde de fiecare arbore atîrna cîte un vas mic, în care era stoarsă vlaga copacului, şi încă ar fi de ajuns pentru a oglindi tristeţea ce răzbate din tăcerea aceea verde şi apăsătoare. E o pădure condamnată la moarte, îşi arborii par că presimt acest destin. Sau poate că ar fi mai bine ca autorul să vorbească despre muncitorul care ne-a însoţit în timp ce vizitam plantaţia. Era un om în vîrstă, dar arăta mult mai bătrîn decît era în realitate. în cei douăzeci de ani de cînd lucrează acolo n-a izbutit niciodată să cîştige nici cît să-şi cumpere strictul necesar. Toată averea lui se rezumă la un rînd de haine zdrenţăroase cu care e îmbrăcat...

Apoi a sosit stăpînul plantaţiei, intrigat, fireşte, de prezenţa unor străini pe proprietatea lui. A venit cu automobilul, poartă un ceas de aur ultramodern, are o casă în oraş, face parte din pătura chinezilor bogaţi, copiii lui merg la şcoală... Nu se poate spune că n-are şi el necazurile lui ; nu se numără printre cei mai mari plantatori de cauciuc, dar, cu toate acestea, trebuie să se supună legilor bursei... S-ar părea că uneori nu e chiar atît de uşor să întreţii o plantaţie... Ce părere aveţi, n-ar trebui oare autorul să scrie mai pe larg despre toate acestea ?

Socotesc că ar fi folositor şi instructiv să descrie soarta unui muncitor indonezian, care are în grija lui câţiva cocotieri, din care are dreptul să vîndă şi el eîteva fructe. I I cheamă Maiar şi, mînuind un cuţit foarte ascuţit, se pricepe să deschidă cu multă virtuozitate nucile de cocos, din care îţi oferă să bei conţinutul acru şi răcoritor. Are în sat un petic de pămînt, nu race parte din sărăcirne, şi cu toate acestea o rupie înseamnă pentru el o avere.

Autorul îşi răsfoieşte însemnările şi deodată se întristează : poftim, n-am scris nici că în Java copiii înalţă zmee la fel cu cei de pe la noi, cu singura deosebire că nu tre

buie să aştepte' venirea primăverii, care acolo nici nu există, avînd parte de bucuria înălţării zmeului în tot timpul anului.
Nici plantaţia de ceai n-a fost înfăţişată aşa cum ar fi trebuit.
Ştiaţi că odinioară în vechea Javă şi pe insulele înconjurătoare pînza era folosită ca monetă de schimb ? Iată, aşadar, că acest obicei n-a aparţinut numai slavilor şi, cu toate că verbul *plătit*[1] derivă din cuvîntul *platno* [2], pînza a fost folosită pentru scopuri similare şi de oameni de pe aceste meleaguri. Banii de pânză pot fi văzuţi şi astăzi la muzeul din Djakarta. Tot aici vă puteţi da seama cît de încet evoluează unele popoare. în Irian, unde dominaţia olandeză mai dăinuie, oamenii trăiesc încă în epoca de piatră. Aici războinicii semisălbatici îşi confecţionează şi acum vîrfurile săgeţilor sau lănciilor din piatră cioplită. La muzeu puteţi vedea însă şi lănci la fel de primitive, cu vîrfuri cioplite din cioburile sticlelor de bere sau din faianţă de izolatori.
Ar mai trebui să descriu şi originala bibliotecă cu cărţi balineze, scrise pe nişte plăci speciale de lemn numite *lontar.* Aceste file seamănă cu riglele noastre obişnuite, pe care se scrie cu ajutorul unui plumb foarte ascuţit. Literele mărunte sau ilustraţiile extrem de fine sînt unse cu negreală, apoi placa se şterge cu o cîrpă obişnuită. O dată pătrunsă în semnele săpate, cerneala nu mai poate fi ştearsă niciodată. După o mie de ani o asemenea carte arată ca nouă. Administratorul bibliotecii, domnul Waian Bhadro, însoţitorul nostru pe pămîntul balinez, nu se îngrijeşte numai de păstrarea cărţilor vechi. Sub directa sa conducere şi supraveghere sînt copiate volumele scrise în vechea limbă balineză.

Ar 'mai trebui, poate, să spun că *waian* în limba balinezâ înseamnă *primul fiu* şi că, în consecinţă, fiecare prim-născut poartă aici numele de Waian. Al doilea născut se numeşte Made, al treilea Nioman, al patrulea Ktut. Pînă aici ; mai departe nu se numără, ci .se ia frumos de la început. Fireşte, numai dacă omul are noroc şi nu i se încurcă în numărătoare .şi cîte o fetiţă, ca să-i strice socotelile. Stau şi mă minunez singur cum am putut să nu descriu faimoasele băi de pe insula Bali, unde seara se scaldă femeile. Aici .băile sînt instalate în biserici, căci, fără îndoială, apa poate fi sfinţită şi atunci cînd în ea se scaldă asemenea frumuseţi. Se vede treaba că bucuria asta nu i-am mai rezervat-o cititorului : de a vedea împreună cu mine priveliştea aceea încîntătoare, cînd în umbra înserării, pe o cărăruie îngustă între bananieri, se adună lîngă garguile de piatră femei cu părul negru şi despletit şi pînă noaptea tîrziu răsună din întuneric rîsetele lor voioase, iar apoi, la lumina feerică a lunii, se desprind din adîncul nopţii siluetele, strălucind sub torentul de apă scînteietoare.

Văd - oftează autorul - am scris despre o mulţime de lucruri, dar cîte n-am uitat ! Sînt sigur, iubite cititor, că, dacă am sta împreună în semiîntunericul odăii, am mai găsi încă multe, foarte multe de povestit. Dar cartea nu e numai o povestire ; cartea îşi are şi ea legile ei ; o carte trebuie să aibă un sfîrşit.

Ce fel de sfîrşit ?

Să descriu drumul la întoarcere ? Ce rost ar avea ? S-ar asemăna cu călătoria la dus, deosebindu-se doar prin aceea că descrierea ar fi mai erudită şi ar cuprinde în ea multă tristeţe. Parcă nu ne venea să părăsim ţara aceasta, pe care am îndrăgit-o atît de mult, iar îmbrăţişările calde şi sincere de la aeroport au făcut ca tristeţea noastră să fie şi mai apăsătoare : ne-am despărţit greu de oamenii pe care cu o lună în urmă nici nu-i cunoşteam, iar acum ne

erau prieteni. Da, am învăţat în acest răstimp să-i iubim şi să-i preţuim cum se cuvine pe oamenii simpli indonezieni.
Ckid avionul s-a ridicat deasupra aeroportului din Djakarta, nimeni dintre noi n-avea chef de vorbă. Am privit oraşul care se depărta văzînd cu ochii, am privit uscatul care a dispărut şi el numaidecît. Marea a început să acopere pămîntul şi, în cele din urmă, norii albi tropicali au învăluit ultima fîşie de pămînt, închizîndu-ne orice per. spectivă.
Insula Java s-a mistuit ca un vis în valurile mării şi aburul albicios al norilor.
Din nou am lăsat în urmă Sumatra şi din nou am zburat peste ecuator ; de data aceasta, însă, nimic nu ne-a mai impresionat, nimic nu ne-a mai surprins. Pe toate le cunoşteam : şi hala modernă a aeroportului din Siam, şi dogoarea fierbinte a deşertului, şi oraşul Karaci, şi grăsunul proprietar al restaurantului din Cairo, care vorbea la perfecţie zece limbi. Eram cuprinşi de un simţământ ciudat: acasă ne aşteptau ai noştri, iar acolo, în Sudul îndepărtat, lăsam prieteni noi şi o ţară care a depăşit toate visurile.
La Roma aterizau aceleaşi bombardiere americane, şi oamenii le blestemau cu voce tare, pentru că încurcau circulaţia pe aeroport, iar în Olanda ne-a întîmpinat din nou aceeaşi vreme friguroasă şi curăţenie caracteristică...
Nu, toate astea nu mai trebuie povestite : ar însemna, pur şi simplu, să iau primele capitole de-a-ndoaselea. Java, însă, a dispărut în spatele a zeci de paralele şi, din păcate, povestirea s-a sfîrşit.
Ne despărţim, iubite cititor. Iţi mulţumesc pentru bună.-voinţa şi răbdarea cu care m-ai însoţit şi socotesc că a sosit momentul *să-ţi* dau răgaz să mai citeşti şi altă carte, care să te poarte, cu alţi călători, peste alte mări. Căci lumea e mare şi cărţi sînt multe.
Drum bun, iubite cititor, în noua călătorie 1
La revedere, minunată ţară de sub ecuator I
C U P R I N S U L

Cuvtnt înainte .

Capitolul tntti In care binevoitorul cititor va afla cîte ceva din istoria călătoriei, dar încă prea puţine despre ţinta pro-priu-zisă a călătoriei noastre. După descrierea necazurilor legate de pregătirile de drum, în care timp Java este declarată insulă plutitoare, cititorul şi călătorul vor ajunge la aeroport. Abia după aceea 1 se va destăinui cîte ceva din tainele geografiei.. Pe scurt, capitolul de fată nu părăseşte tara natală . .....

Capitolul al doilea în care cititorul şi călătorul nu ajung decît pînă în Olanda, unde sînt martorii unor interesante reflecţii despre lipsa de recunoştinţă a popoarelor din co-lonii. Pe scurt şi cu admiraţie este istorisit farmecul Olandei şl, fără a ocoli adevărul, autorul constată originea acestui farmec. Apoi cititorul va porni în [goană spre aeroport, pentru ca timp de patru zile după aceea să poată medita în linişte, sus, mult deasupra pămîn-tului, despre frumuseţea impersonală şi; amabilitatea artificială a domnişoarelor stewardese. Capitolul se sfîr-şeşte pe neaşteptate cu o prorocire citită în stele şi care se adevereşte numaidecît

Capitolul al treilea care, deşi e în cea mai mare parte liric, ascunde totuşi în el nu puţine învăţăminte practice. In acest capitol cititorul va zbura peste trei continente, mai bine zis peste Europa, o bucată din Africa şi o poiţiune din Asia, constatînd cu uimire că a atins graniţele Ame-ricii de Nord. Cu acest prilej va afla lucruri preţioase despre peştii răpitori . . . . . < « . . .

Capitolul al patrulea în care cititorul şi călătorul îşi iau rămas bun de la multe din visele lor romantice despre Orient, pentru ca, pînă la urmă, să fie totuşi puşi în faţa unui

157

.* Pag.

mister. Ştiţi, misticismul îmbrăţişează uneori şl lucruri atît de obişnuite şi de banale cum sînt, de pildă, bătăturile.

Capitolul al cincilea despre oraşul Karaci, portul, animaţia şi vacarmul străzilor, bazarele, cu o instructivă completare despre spălatul rufelor şi o veridică şi garantată desniere a adevăratei Fata Morgana 39
Capitolul al şaselea în care călătorul se visează şi el Robinson, dar ajunge la concluzia că romantismul de acest gen e de mult consumat. De asemenea, trece peste ecuator, fără să aibă însă posibilitatea să sărbătorească aşa cum s-,ar cuveni evenimentul, care îi prilejuieşte anumite reflecţii despre dezavantajele civilizaţiei. In acest capitol, sub ochii călătorului şi ai cititorului iese, în sfîrşit, din mare insula Java şi avionul aterizează în oraşul Djakarta — t'nta călătoriei noastre 47
Capitolul al şaptelea în care mai întîi este descrisă, pe scurt, o dimineaţă tropicală, după care călătorul porneşte să străbată oraşul, nu însă înainte de a face o mică incursiune în istoria insulei, spre a afla cum a luat naştere oraşul Batavia. Apoi se întoarce înapoi la Djakarta, unde pe strada principală curge un canal pe care n u l poţi trece cu vederea. In încheiere, vom reveni din nou la condiţiile climaterice, de data aceasta privite din punct de vedere politic 56
Capitolul al optulea este închinat comerţului — cu alte cuvinte descrierii bazarelor şi a forfotei ce domneşte aci, aromelor şi legilor tainice ale negoţului. In încheiere, cititorul va afla cîte ceva despre negustorii ambulanţi, despre modul lor original de a se face remarcaţi şi, în sfîrşit, va căpăta cîteva scurte dar preţioase învăţăminte despre felul în care se construieşte o casă . ' » . . - . . 65
Capitolul al nouălea cuprinde o scurtă expunere despre mîncă-rurile şi fructele tropicale, din care va reieşi că mărul nostru e mal presus de oricare din fructele exotice. In continuare, este înfăţişată viaţa hotelului şi a oamenilor care îl locuiesc şi veţi vedea că, pînă la urmă, autorul va

trebui să se mulţumească cu societatea micuţei şopîrle, căreia aici i se spune titiac 74
Capitolul al zecelea, în cea mai mare parte filologic, demonstrează cît de complicată e limba javaneză şi cît de simplă e limba indoneziana. In acelaşi timp, cititorul
159
va afla cum sînt primiţi în Java cehoslovacii şi, împreună cu autorul, se va uita — dar asta abia la sfîrşit şi numai în treacăt — după femeile indoneziene .
Capitolul al unsprezecelea care după toate avioanele descoperă minunăţia drumului de fier şl înfăţişează farmecul peisajului javanez. După care urmează descrierea unui paradis biblic, astfel încîl nu-i de mirare că autorul împrumută un ton liric ,.....
Capitolul al doisprezecelea vorbeşte despre dans, muzică şi teatru, cu care prilej autorul încearcă o adîncă părere de rău, din pricină că cititorul va avea sub ochi numai cuvîntul tipărit, în vreme ce el a văzut cu ochii lui dansatoarele Javaneze.....,
Capitolul al treisprezecelea este închinat cu deosebire veşniciei, care, dăltuită în piatră, constituie farmecul cel mai de seamă al templelor Javaneze. Va veni vorba, de asemenea, despre crearea celor dintîi doi oameni, cititorul avînd de ales care legendă i se pare mai potrivită .
Capitolul al patrusprezecelea descrie dispariţia gloriosului imperiu Madiapaiit şi venirea stăpînilor coloniali. Crima şi Jaful consolidează o nouă putere, al cărei simbol devine zeul groazei Adityawarman, dar pînă la urmă izbînda revine poporului indonezian.....
Capitolul al cincisprezecelea cuprinde balada despre viaţa şl moartea tinerei Mina.....
Capitolul al şaisprezecelea îl poartă pe cititor simultan prin eîteva oraşe. Va fi vorba aici despre artă şi artizanat, care aici alcătuiesc încă o fericită simbioză, despre pictură, baticuri şi argintărit. După vizitarea unui muzeu de o totală lipsă de gust, cu adevărat feudală, vom termina

plimbarea noastră în locurile visurilor adolescen-• ţel — la Surabaia . .....

Capitolul al şaptesprezecelea descrie pe scurt insula Bali — particularităţile ei geografice şi etnografice; vor fi amintite, în treacăt, jertfele, datinile, obiceiurile, religia, aşezările omeneşti şi casele de rugăciune, dar şi femeile balineze, care, vă rog să mă credeţi, ar merita mai mult decît o simplă menţiune . »..... 160

Capitolul al optsprezecelea descrie priveliştea vulcanilor, fără Insă a t'ne seama de rigurozitatea ştiinţifică, autorul lăsindu-se mai curînd furat de poezie şi sentimente. In contradicţie sau, poate, în completarea acestor frumuseţi, capitolul face apoi o foarte succintă prezentare a solemnităţii arderii morţilor, pentru ca, în încheiere, să descopere un nou demon.....

Capitolul al nouăsprezecelea descrie dansurile religioase balineze şi-1 lasă pe cititor să aprecieze ce e demn de crezare din cele povestite de autor. Capitolul nu istoriseşte nimic mal mult decît ceea ce călătorul a văzut cu propriii săi ochi.....

Capitolul al douăzecilea şl ultimul . . . . . .

^ 7 Te s<».v

/

Responsabil de carte: M. Aderca. Tehnoredactor : A. Bucur. Corector : C. Nicolau.

Dat la cules 20.05.60. Bun de tipar 04.07.60. Tlrai 12.145 ex. Htrtle cărţi şcolare de 65 gr. m². Ft. 700X1000132. Coli ed. 8,04. Coli de tipar 5,5. Ediţia 1. Comanda 4636. A. nr. 0387. Pentru bibliotecile mici Indicele de clasificare 885—995=R.